

SCHIMBAREA SCHILODULUI

Poem dramatic

Avertisment: Această lucrare are parțial la bază intriga unui roman apărut cu mulți ani în urmă sub titlul *Cei trei frați*¹, roman din care s-a inspirat și M.G. Lewis când a scris *Demonul pădurii*³. O altă sursă de inspirație a fost *Fausi* al lui Goethe. Ceea ce se publică acum reprezintă doar primele două părți ale piesei noastre, precum și corul introductiv al celei de-a treia. Restul s-ar putea să apară ceva mai târziu⁸.

Traducere de PETRE SOLOMON

PARTEA!

PERSOANELE

STRĂINUL, numit ulterior CEZAK

ARNOLD

BOURBON

PHILIBERT

CELLINI

BERTHA

OLIMPIA

Duhuri, soldați, cetățeni ai Romei, preoți, țărani etc.

SCENA 1

O pădure. Intră Arnold

BERTHA: ARNOLD:

BERTHA: ARNOLD: BERTHA:

și mama acestuia, Beriha.

Afară, cocoșatule!

Păi, mamă.

Tu m-ai născut așa...⁴

Năpastă, piei!

Din șapte fii, ești singuru-avorton!

Mai bine m-ai fi lepădat, decât

Să văd lumina zilei!

Da, mai bine.

Dar pentru că-ai văzut-o, treci la treabă!
Ți-e numai bună de poveri spinarea – E mai înaltă, chiar de nu-i
la fel

De lată ca a celorlalți... ARNOLD: îmi port eu

Povara, însă oare nu-i prea grea?

Eu te iubesc, sau te-am iubit, oricum.

Și numai tu ai fi în stare, mamă.

Să îndrăgești un om pocit ca mine.

Tu m-ai crescut, nu mă ucide-acum! BERTHA: Da, te-am crescut:
tu mi-ai fost primul prunc

Și nu știam dacă o să am vreun altul.

Nu tot pocit ca tine... Dar hai, du-te

De strânge vreascuri! ARNOLD: Da, mă duc, dar vreau

La-ntoarcere s-aud o vorbă bună

Din parte-ți. Nu mă mai disprețui!

566

567

Deși nu-s nici voinic și nici frumos la frații mei, nici sprinten ca
vânatul Gonit de ei, ani supt același lapte! BERTHA: Da, ca ariciul care
suge, noaptea.

Din ugerul unei juninci, sieindu-l și vătămându-l zdravăn! Să
nu-mi spui Că-s mama ta, căci te-am adus pe lume la fel cum o găină
fără minte Clocește-un ou de șarpe!... Piei, năpârcă!

(Bertha iese.)

AENOLD *(singur)*:

O, mamă!... A plecat și-s nevoit să-i fac pe plac. Deși sunt ostenit,
O s-o ascult, nădăduind în schimb o vorbă bună... Ce-aș putea să fac?

(Începe să taie lemne, dar se rănește la o mină.)

Am isprăvit cu munca mea de azi! O, cum mai curge
blestematu-mi sânge! Un îndoit blestem m-așteaptă-acasă... Ce fel de
casă? Eu nu am nici casă, Nici rude. Nu-s ca alții plămădit și nu cunosc
plăcerile lor. Oare să sângerez ca ei?... O, de-ar ieși Din fiecare strop de
sânge-un șarpe să-l muște-așa cum m-au mușcat și ei! Sau barem de-aș
fi drac cu-adevărat De ce să n-am și forța lui, nu doar înfățișarea: tot zic

ei că-i seamăn! E drept că n-am voința lui: ajunge să-mi spună maică-mea o vorbă bună ia să mă-mpae cu urâtenia mea... Ia să-mi spăl rana!

(Arnold se duce la un pârâiaș. Aplecându-se ca [să-ți spele mina, tresare speriat.]

Da, ei au dreptate! Oglinza Firii îmi arată chipul. Nu vreau să-l mai privesc-abia cutez să mă gândesc la el! Pocit mai sunt! Până și apa-și bate joc de mine.

568

Vădindu-mi chipul: demon aciuat în fundul ei, ca să alunge chiar
Și vitele venite să se-adape!

Să mai trăiesc așa, ca o povară

Pentru pământ și pentru mine însumi, – Rușinea celei care m-a născut?!

Tu, sânge care, dintr-o zgârietură.

Curgi din belșug, dă-mi voie să-ți deschid

Un drum mai larg, ca să te scurgi cu totul

Odată cu durerea mea-n pământ:

Vreau înapoi să-i dau această slută

Alcătuire de atomi, luându-mi

Un chip de șarpe chiar, bun să hrănească

Prăsila miriadelor de viermi!

Cuțita-acesta! Ia să văd, e-n stare

A; * rețea din lume-acest trup hâd – O mătrăgună veștedă –, așa cum

A retezat această creangă verde?

(Arnold înfige în pământ cuțitul, cu vârful! «sui.»)

Acum pot să m-abat peste cuțit! Dar vreau s-arunc o ultimă privire Frumoasei zile, care n-a văzut Chip mai pocit, și-acestui soare blând, Ce m-a-ncălzit zadarnic.

— O, ce vesel's E trilul păsărelelor! Prea bine, – Nu vreau să mă jelescă! Trilul lor Prohod să-mi fie, frunzele căzute să-mi fie monument, iar elegie să-mi fie șopotul acestui șipot! Și-acum, cuțitul, primește-mi trupul! *(Tocmai când se repezea spre cuțit, i se păru că apa*

șipotului e agitată.)

Se mișcă apa, fără pic de vânt!

Dar freamătul unui izvor să-mi schimbe

Voința? Nu! Și totuși, iar se mișcă!

Se-a-ită apa, nu de vânt mănătă.

Ci parcă de-o putere din adânc!

Dar ce văd? Doar o negură? atât?

(Din șipot iese un nor. Arnold îl privește fîntd. Norul se spulberă, făcând loc unui lărbat înalt și negricioi, tare se îndreaptă spre Arnold.)

569

ABNOLD: STRĂINUL: ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD:

STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD:

Vorbește! Ce dorești? Ești om sau duh? Și om și duh, la fel ca orișicare. Ai chip de om, dar ai putea fi diavol. Atâția oameni par, sau trec drept diavoli, încât poți, dacă vrei, să mă socoti Sau om sau diavol, fără a mă jigni. Dar hai, voiai să te omori, fă-ți treaba! M-ai întrerupt...

Ce fel de hotărâre-i, De poate fi-ntreruptă? Dac-aș fi Chiar diavol, află că, luându-ți viața, Ai încăpea pe mina mea, în veci. Și totuși, te-am salvat, venind aici. N-am zis că ești un demon, ci că *pari*. Nu poți să știi *cum* pare, de nu-i stai în preajmă (iar tu nu ești, cred, deprins Cu o societate-atâta de aleasă!) Cât despre chip, privește-l pe al tău în apă, iar apoi pe-al meu, și spune care din ele-i seamănă mai mult Aceluia căruia țăranorii îi zic „împielitatul”?

Îndrăznești A-ți bate. joc de urâtenia mea?

De-un feivoji de mi-aș bate joc, privindu-i

Copita despicată cum c-a ta.

Ori de mi-aș râde de un dromader

Că are-o ghebă-n spate, cum ai tu, –

S-ar bucura” aceste-Hbbitoace

Și totuși amândouă sunt mai tari.

Mai sprintene, mai bine pregătite
Să-nfrunte viața, decât ești tu însuși
Și semenii tăi mai frumoși... Ți-e chipul
Firesc, atâta numai, că Natura
L-a înzestrat pe om cu-anume daruri
Ce-s ale altora...

Atunci, dă-mi forța Ascunsă în copita unui bivol, Când
scormonește-n pulbere, sub ochii Dușmanului... Sau dă-mi
repeziciunea Cămilei răb durii, fără-de-cârmă Corabie-a deșertului!
Atunci

570

STRĂINUL: ARNOLD (*mirat*) STRĂINUL: ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD:

STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD:

STRĂINUL:

Ți-aș înfrunta cu o răbdare sfântă Batjocura drăcească...

Îți voi da! Ai fi în stare?

Poate. Ce-ai mai vrea? Îți râzi de mine?!

Cătuși de puțin!

De ce să râd de ceea ce râd toți? Ar fi o glumă proastă, mi se
pare. Vorbindu-ți în al oamenilor grai (*Căci încă nu poți să-l pricepi
pe-al meu*), Sunt ca un vânător care aleargă Nu după iepuri, ci după
mistreți Sau lupi, ori lei, lăsând vânatul mic în seama micilor burghezi,
ce ies Din casă-odată pe an, pentru a-și umple Căldările cu-asemenea
nimicuri, își râd de tine cei mărunți la suflet, – / *Eu* însă, pot să râd de
cei puternici! Atunci, cu mine vremea nu ți-o pierde: De tine n-am
nevoie.

Gândul tău

De mine nu-i departe. N-are rost să mă alungi: cu greu pot fi
chemat să fac o faptă bună...

Ce-mi propui?

Să schimb înfățișarea mea cu-a ta, De vreme ce te supără atâta!;
Ori să-ți dau orice altă-nfățișare. Înseamnă că ești diavol: nimeni altul
N-ar vrea să-și! ia înfățișarea mea! O să-ți arăt cele mai strălucite Din
chipurile cunoscute lumii, la să-l alegi pe cel care-o să-ți pîrască. Cu ce
condiții?

O, ce întrebare!

Acum un ceas ai fi dorit să-ți dai și sufletul, spre a fi la fel cu
ceilalți, și-acum refuzi să semeni c-un erou! Așa e: nu vreau sufletul
să-mi vînd! Ce suflet, vrednic de-acest nume, – ar vrea să locuiască
într-un trup ca ăsta?

571

ARNOLD:

străinul:

ARNOLD:

STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

Un suflet nobil, oricât de umil Ar fi bordeiu-n care locuiește. Dar
spune ce fel de-nvoială vrei? Cu sânge trebuie s-o iscălim? Dar nu cu-al
tău.

Cu-al cui, atunci? vorbi-vom Despre acestea toate mai târziu. Îți
cer un preț modest, fiindcă văd în tine lucruri mari. Drept cheazășie
Vreau doar *Yninț** ta; vei fi dator cu fapta doar. Ești mulțumit acum?
Mă-ncred în vorba ta.

La treabă, deci!

(Străinul se apropie de fîntînă, hîrîindu-se cu fa (a spre Arnolă.)

Un pic din al tău sânge...

Pentru ce?

Ca să-l amestec cu această apă

Și astfel, vraja să lucreze-n plin. ARNOLD *(întinzându-i brațul*
rănit):

Ia-mi sângele, întreg! STRĂINUL: A, nu acum!

Ajunge, deocamdată, – un strop sau doi.

(Străinul lasă să picure în palma lui câțiva ttropi din sângele lui Arnold, pe care îi scutură apoi în finitnă.)

Umbre-ale tăriei și-ale frumuseții, Ceasul datoriei Bate: deschideți-i! Din fântână-afară leșiți ca uriașul Nor care pogoară Peste Hartz5, trufașul. Veniți, ca să poată Ochiul să privească, în văzduh, curată, Forma, ce-o să crească, Luminoasă cum e

572

Irisu-n eter

Când privește-anume.

(arătând spre Arnold)

El vrea, eu vă cer! Demoni, cin erioic care, în vechime, Purtați măști sublime De sofist, de stoic Sau de împărat De la Machidon la cei ce-au luptat Pentru al Romei tron! Umbre-ale tăriei și-ale frumuseții, – Ceasul datoriei Bate: deschideți-i!

(Din apă ies tot felul de fantome, care trec perând prin fața Străinului și a lui Arnold.)

ARNOLD: Pe cine văd?

STRĂINUL: Pe-acel Roman cu-ochi negri

Și-un plisc de vultur între ochii-aceștia Ce n-au privit niciun cuceritor și nicio țară nesupusă Romei, în timp ce Romai se supunea, Fiind a lui și-a celor care-aveau să-i moștenească gloriosul nume.8

ARNOLD: Fantoma asta-i cheală, iar eu caut

Un chip frumos... Aș vrea să-i moștenesc și faima, nu doar unele cusururi.

STRĂINUL: Era încinsă fruntea lui cu lauri

Mai mult decât cu păr... Vezi cum arată: Alege-l sau respinge-l, cum poțtești! Nu-ți pot promite decât trupul lui. Cât despre faimă, luptă pentru ea!

ARNOLD: Mă voi lupta, dar nu car un fals Cezar!

O fi el chipeș, dar nu-mi e pe plac.

STRĂINUL: Ești, văd, mai mofturos decât chiar sora

Lui Cato7, mama bună a lui Brutus Sau Cleopatra, la ani șaisprezece8

573

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD:

STRĂINUL: ARNOLD:

STRĂINUL:

ARNOLD:

STRĂINUL:

O vârstă când iubirea-i cântărită Nu doar cu inima, ci și cu ochiul. Dar fie! Piei, fantomă!

(*Fantoma lui Iuliu Qezar dispare.*)

Cum se poate

Ca omul care-a zguduit pământul să piară, far să lase nicio urmă? Greșești, căci a lăsat în urma lui Destule suferințe și morminte și prea destulă faimă spre a-i păstra Memoria. Cât despre umbra lui, E ca a ta-e drept, ceva mai lungă și mai puțin sucită.

— Uite-un altul!

(*Apare al doilea duh.*) Acesta cine-i?

Cel mai brav și chipeș Dintre atenieni⁹. Privește-l bine! Da, pare mai frumos decât cel'lalt. E al lui Clinias fiu cârlionțat. Vrei chipul lui?

O, de m-aș fi născut cu el! Dar mai arată-mi, de-i pe-alese!

1. (*Duhul lui Alciliade dispare.*) Privește, deci i

Acest satir mărunț și oacheș, cârn, cu nările umflate, Cu o mutră de Silen¹⁰, și crăcănat?! mai bine să rămân așa căim sunt! Și totuși, el întruchipa cândva Virtutea, ca și cugetul ales!... Nu-l vrei, deci?

De-aș putea, cu fața lui, Să capăt și-nsușirile alese Ce te făceau s-o uiți...

Nu-ți pot promite Așa ceva, dar n-ai decât să-ncerci și poate că te vei simți mai bine în trupul lui, sau chiar în trupul tău.

574

ARNOLD: Nu! Nu-s născut pentru filosofie.

Deși de ea nevoie aș avea...

Să plece! STRĂINUL: Piei, bețive de cucută!

— i (*Fantoma lui Sacrale¹¹ dispare. Apare alia.*)

ARNOLD: Acesta cine-i? Parc-ar fi Hercule12.

Cu fruntea-i lată, chipul bărbătesc și barba creață, deși ochii lui Râd mai degrabă precum ai lui Bacchus Decât ca ochii triști ai celui care Purificase lumea infernală și o privea, proptit în bâta lui, Cu scârba unuia care-și dă seama că s-a luptat pentru niște nemernici13.

STRĂINUL: E cel ce, pentru o dragoste, – a pierdut
Străvechea lume...14

ARNOLD: A Nu-l învinuiesc.

[Căci sufletul mi l-am primejduit /Tocmai fiindcă nu găseam iubirea...

STRĂINUL: Vrei chipul lui, dacă socoti că-i semeni?

ARNOLD: Nu. Dacă tot mă lași s-aleg, fac mofturi;

Măcar să-i văd pe-acei eroi, pe care N-aș fi putut să-i văd nicicând altminteri Pe *acest* țărm al neguroasei ape, De unde se întorc plutind spre noi.

STRĂINUL: Te-așteaptă Cleopatra, triumvire! 16

L ((Fanioma lui Anioniu dispare, făcând loc alteia.))

ARNOLD: Acesta cine-i? Pare – un semizeu.

Cu pletele-i de aur și cu trupu-i Nemuritor în armonia lui, Deși nu cred că-i mai înalt decât Al unui muritor. Frumos și-l poartă – Cum soarele își poartă a sale raze. Parc-ar avea un nimb, dar e doar spectrul Unei lumini și mai strălucitoare. A fost *doar om* vreodat?

STRĂINUL: Numai pământul îți poate spune dac-au mai rămas Atomi din el, sau cel puțin din urna De aur, care i-a primit cenușa.

575

ARNOLD: Și cine-a fost acest bărbat ilustru?

STRĂINUL: Rușinea Greciei în timp de pace.

Dar scutul ei în vreme de război – Demetrius. macedonianul 16.
spaima

Cetăților...

ARNOLD: Mai vreau să văd o umbră.

STRĂINUL (*adresându-se fantomei, lui Demetrius Poliarctes*);

Te du în poala Lamiei17!

(Umbra dispare, făcând loc alteia.)

N-ai grijă.

Ghebosule, o să-ți găsesc ceva. De nu-ți plac umbrele unor eroi
Adevărați, voi ști să-nsuflătesc Chiar marmora, doar – doar o să
se-mpace Truditu-ți suflet cu-al său nou veșmânt.

ARNOLD: Oprește-te! M-am hotărât.

STRĂINUL: E bună

Alegerea-ți: feciorul lui Peleu și al zeiței mării¹⁸. Are – un păr
Frumos ca apele chihlimbarii Ale bogatului Pactol ¹⁹, curgând
Peste-un nisip de aur, încrețite De vânt și parcă-anume dedicate Lui
Sperheos-l Privește-! Tot așa Stătea alătura de Polixena²¹,
îndrăgostit și îmblânzit, în fața Altarului, cu ochii la mireasa-i Troiană,
dar cuprins de remușcări Din pricina lui Hector, cel ucis, și a lui Priam,
cel scăldat în lacrimi; Aceste remușcări se-amestecau cu dragostea-i
fierbinte pentru dulcea Fecioară, – a cărei mână tremurase în mâna
ucigașului cumplit Al fratelui ei dragi Privește-l bine, Așa cum Grecia-l
privise-n clipa Când Paris slobozea spre el săgeata Menită să-l
doboare.

ARNOLD: Îl privesc.

De parcă-aș fi eu însumi al său suflet, Iar trupul lui mă va-nveli,
curând.

576

STRĂINUL: Ales-ai bine. De-i adevărat

Proverbul omenesc, că se ating Extremele²², atunci să facă
schimb Suprema frumusețe cu suprema întruchipare-a
monstruoșității!

ARNOLD: Grăbește-te, căci sunt nerăbdător!

STRĂINUL: Ca fata care-și vede în oglindă

Ceea ce încă nu-i decât un vis.

ARNOLD: Să mai aștept?

STRĂINUL: Ar fi păcat. Atât doar:

E-nalt de doisprezece coți. Te-ai vrea, în vremurile astea, un
Titan? Sau – în limbaj canonic – ai dori să fii din stirpea lui Anak²³?

ARNOLD: De ce nu?

STRĂINUL: Ambiție, îmi place în pitici

Să te privesc! Un filistean uriaș
Și-ar fi schimbat statura lui de Goliat²⁴
Cu cea a unui David, însă tu.
Momâia mea, nu vrei să fii erou.
Ci să te umfli-n pene... Treaba ta.
Să știi însă că, rămânând de-o seamă
Cu ceilalți, ai putea să-i stăpânești
Mai lesne, căci acum toți vor sări
Asupră-ți, ca-mpotriva unui monstru.
Iar blestemele lor tunuri grele
Și alte-asemenea mașinării îi vor străpunge mai ușor armura
Prietenului nost, decât săgeata
Cu care Paris i-a străpuns călcâiul
Nebotezat în Styx de către Thetis²⁵.
ARNOLD: Să fie-așa cum crezi că e mai bine!
STRĂINUL: Vei fi frumos ca umbra ce o vezi.
Puternic cum fusese, și...

ARNOLD: Nu-ți cer

Curaj, căci urâtenia-i vitează: Pe ceilalți vrea din urmă să-i
ajungă, Spre a fi egalul lor, sau a-i întrece. În mersu-i poticnit e un
imbold De-a deveni ceea ce nu pot ceilalți și-a compensa în acest fel
zgârcenia Naturii, mumă vitregă. Prin fapte

577

37 – Opere IV – Byron

STRĂINUL:

ARNOLD:

De vitejie, cei mărunți fac curte
Fortunei și, adesea, precum Timur^{2*}.
Tătarul șchiop, îi cuceresc un zâmbet.
Frumos grăit-ai! Vei rămâne, deci.
Așa cum ești. Mă pot lipsi de-o umbră
Ce trebuie să prindă trup, spre a-nchide
Acest brav suflet, care-ar fi în stare
Și fără el de fapte vitejești.

Da, chiar de nu mi s-ar fi dat prilejul
Unei schimbări, m-aş fi silit să fac
Tot ce-i în stare-a săvârşi un suflet
Strivit, cum e al meu, de-un trup scâlâmb.
— Îl simt ca pe un munte ce-mi apasă
Şi umerii şi inima, un munte în care cei mai fericiţi ca mine
Văd doar un muşuroi urât şi jalnic.
În faţa Frumuseţii-ntruchipate
De sexul slab (căci doar prin el visăm
Sau ştim ce-i Frumuseţea!) eu oftam – Nu cu iubire, ci cu
deznădejde!

N-aş fi-ncercat să cuceresc vreo fată.
Ştiind că nu mă poate îndrăgi
La rândul ei, din pricina acestei
Poveri urâte, ce mă osândeşte
La grea singurătate. Dacă mama
Nu m-ar fi alungat de lângă dânsa.
Aş fi putut s-o-ndur. Lingându-şi puii.
Ursoaica le mai şlefuieşte trupul.
Dar maică-mea, văzându-l pe al meu.
Nădejdea şi-a pierdut-o.
— O, măcar
De m-ar fi azvârlit, precum Spartanii²⁷.
Până s-apuc să ştiu ce-nseamnă viaţa, –
Aş fi ajuns un bulgăr de ţarină.
Mai fericit decât sunt azi! Dar chiar
Fiind aşa bicisnic şi urât
Ca nimeni altul, poate că-ndrăzeala
Şi stăruinţa ar fi scos din mine
Ceva, aşa cum au făcut din alţii.
La fel de sluţi, nişte eroi... Văzuşi
Mai adineaori cura, stăpân pe viaţa-mi.
Eram pe cale să o părăsesc:
Un om stăpân pe viaţa lui supune

Uşor pe cei care se tem de moarte.

578

STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

STRĂINUL: Alege-ntre ce-ai fost şi ce vei fi!

ARNOLD: Am şi ales, căci mi-ai deschis în faţă

Zări noi, plăcute sufletului meu. făşa cum sunt acum, pot stârni
teama, jKespectul, admiraţia, iubirea) Oricui, dar nu şi-a celora din
jur,(Deşi m-aş vrea iubit de ei.

— Aleg, Deci, trupul ce-i în faţa mea acum. Grăbeşte-te!

STRĂINUL: Dar *eu*, ce chip să-mi iau?

ARNOLD: Când eşti stăpân pe chipurile toate, îţi poţi alege-un
chip mult mai frumos

Decât chiar cel al lui Ahile, care

Ni se înfăţişează-acum, – sau însuşi chipul

Lui Paris, ucigaşul lui, ori cel

Al zeului poeţilor, el însuşi

Frumos şi-armonios ca Poezia28. – *f*:

M-aş mulţumi cu mai puţin, căci sunt

Şi eu nerăbdător de o schimbare.

Ţi-e chipu-ntunecat, dar nu urât...29

Pot fi mai alb, de vreau, dar mai degrabă îmi place negrul: mai
cinstit îmi pare.

Căci nu roşeşte de ruşine, nici

De frică nu păleşte. Dar îl port

De prea mult timp, aşa că o să-l lepăd

Ca să iau chipul tău.

ARNOLD: Al meu?

STRĂINUL: Da. Tu

Vei face schimb cu al lui Thetis fiu, Iar eu cu fiul mumei tale,
Bertha. De, fiecare după gustul său...

ARNOLD: Grăbeşte-te! Grăbeşte-te!

STRĂINUL: prea bine!

(*Străinul ia puţin pământ şi-l frământli în iarbă, apoi îi vorbeşte*

duhului lui Ahile)

Fecior al lui Thetis Adormit în iarba care peste Troia își răsfiră
barba, Din țărna roșcată Chipul ți-l frământ.

579

37*

Cum pe Adam, alt dată, L-a făcut Cel Sfânt.30 Tină, strălucește
Până ce bujori în obraji i-or crește, Proaspeți, rumeori. În ochi vă
prefaceți, Viorele, voi! Schimbă-te în sânge, Apă, clar șuvoi! Aceste
zambile în loc de păr crească-i și peste sprâncene – Șăole umbrească!
(jiniirul să-i fie Hârn Tura pe care Din stâncă am rupt: o, – Dar ca o
cântare PILJ & sen măiasire wocea lui e fi o! rferească pe coaste l nilă
die ca tina în care-și împlintă Crinul rădăcina, Beat de rouă sfântă.
Zvelte mădulare să iasl Ldin lut și în\chip/cum altul Nu s-a mai văzut!
Stihii-apropiate, Ajutor să-mi dați! Când vă chem pe toate, Să v-am
estecați! Razelor de soare, Deșteptați Natura! Gata e făptura, Loc în
lume are!

*(Arnold leșină. Sufletul lui trece în trupul lui Ahile, care se ridică,
în timp ce fantoma lui dispare cu încetul, pe măsură ce trupul se înfiripă
din țarină.)*

ARNOLD *(în STRĂINUL:*

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

580

ARNOLD: STRĂINUL: ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

581

»!""? «:?. lui înfățișare):

Iubesc, voi fi iubit eu însumi. Viață, Abia acum te simt! O, duh
ilustru! Oprește-te! Veșmântul lepădat – Cocoașa Mda pe care-o
purtaseși, Ce-o să devină?

Cui îi pasa? Lupii și vulturii s-o ia, dacă poftesc! Dac-au s-o ia și
n-au să se-nspăimânte, Vei crede că e pace și că nu-i Pe câmp ceva mai
bun...

Le-o las acolo, Orice-ar păți!

Nu e frumos din parte-ți: Cooșă asta ți-a adăpostit Atăta vreme sufletul!

Așa cum într-un morman de bălegar se poate Ascunde-un juvaier, menit să fie în aur încrustat.

Dar dacă-ți dau

O altă formă, vreau prin schimb cinstit, Nu prin hoție. Căci acei ce fac Bărbați, fără-ajutorul unei mame, 31 își au rețeta lor, și nu le plac Contrabandiștii... Diavolul e-n stare să ia, dar nu să facă un bărbat, Deși culege uneori folosul Lucrării-originale. De aceea, Se cade a găsi pe cineva care să intre-n pielea lepădată. Păi, cine-ar vrea?

Nu știu. Drept care, eu.

Tu?!

Ți-am mai spus-o, până te-ai vârât în noul tău lăcaș, atât de splendid. Adevărat, în nona-mi bucurie, Uit totul...

Peste câteva momente, Voi fi precum ai fost: te vei vedea Mereu în umbra ta nedezipită.

ARNOLD: De-aceasta m-aș lipsi...

STRĂINUL: Dar nu se poate.

Cum?! Nu mai vrei acum nici să te vezi

Precum ai fost?

ARNOLD: Fă cum socoti că-i bine!

STRĂINUL (cătref truce neînsuflețit a lui Arnold întins pe pământ):

Lut fără suflare.

Mei un muritor

Nu te vrea, ci numai

Un nemuritor.

Pentru spirit, lutul

E bun, cum o fi!

Iată focu-n care

Nu poate trăi

Decât salamandra

Din poveste³², sau

Sufletele care
Eătăcesc și n-au
Niciun strop de apă
Setea să le-aline, – Focule, stihie
Ce topești în tine
Orice vietate – Păsări, pești și fiare.
Cruțând numai rima
Cea nemuritoare, – Focule, întâia
Odraslă a Firii.
Dar și fiu sălbatic
Menit nimicirii, – Focule, mă-ajută
Să suflu iar viață în acest trup rece
Care-mi stă în față!
Învierea lui
Atârnă de mine
Precum și de tine.
— Cu o scânteie-l pui
Iarăși pe picioare.

582

În loc de suflare, Pe mine mă are!

(O flăcăruie zloară prin pădure și poposește pe fruntea celui culcat. Acesta se ridică, în timp ce Străinul se face nevăzut.)

ARNOLD *(în noua lui înfățișare)*:

Ce groaznic! STRĂINUL *(cu chipul de mai înainte altui Arnold)*:

Tremuri? ARNOLD: Nu. Doar un fior...

Unde-a zburat înfățișarea ta

De mai 'nainte? STRĂINUL: în tărâmul vast

Al umbrelor. Dar hai să ne întoarcem

La ce-i acum. Deci, unde vrei să mergi? ARNOLD: Să mă-nsoțești
e musai?

STRĂINUL: De ce nu?

Au soți mai răi chiar semenii-ți mai buni... ARNOLD: Mai buni?

STRĂINUL: A, văd că noua ta înfățișare

Ți s-a urcat la cap. Mă bucur foarte.

Dar ești ingrat- ceea ce iar e bine.
 Te schimbi rapid: abia intrat în pielea
 Cea nouă, pari deprins de-o veșnicie
 Cu vechile purtări lumești. Fii sigur
 Că-ți pot fi de folos în drumul tău!
 Dar spune-mi unde vrei să mergi? ARNOLD: Acolo
 Unde-i mai multă lume, ca să văd
 Ce-o mină... STRĂINUL: Asta-nseamnă-acolo unde
 Războiul și Femeia-și fac de cap.
 Ia să vedem. Italia și Spania.
 Și noua lume-Atlantică³³, sau poate
 Chiar Africa, de Mauri locuită.
 Nu prea ai, zău, de unde-alege. Lumea
 Se sfâșie, ca de-obicei... ARNOLD: La Roma
 Aud că s-ar petrece lucruri mari. STRĂINUL: Alegerea-i grozavă:
 pe pământ
 Nu-i loc mai bun, de când a ars Sodoma³⁴.
 Iar câmpu-i larg, căci astăzi Francii, Hunii!
 583
 Și Spaniolii, prin urmașul nobi! Al vechilor Vandali, se războiesc
 Sub soarele aceluia paradis.³⁵
 ARNOLD: Cum vom purcede?
 STRĂINUL: Ca niște viteji.
 Pe cai! O, caii mei de luptă-s buni Cum n-au mai fost pe Juma de
 când Faeton A fost zvârlit în Pad³⁶.
 — Sunt buni și pajii!
 (*Intră doi paji, cu patru cai negri ca pana corbului.*)
 ARNOLD: Ce nobilă priveliște!
 STRĂINUL: Mai nobil
 Li-e neamul. Nu găsești astfel de cai Nici în Barbaria³⁷. Nu se
 compară cu rasa arăbească din kochlini³⁸!
 ARNOLD: Sub aburii care le ies din nări
 Se-aprinde aerul! Ca licuricii Dansează-n jurul coamei lor
 scânteii, Cum se rotesc gângăniile-n amurg în jurul unor cai de rând...

STRĂINUL: Stăpâne, încalecă! Te vom sluji, cu toții!

ARNOLD: Dar acești paji cu ochii negri? – care

Li-e numele?

STRĂINUL: O să-i botezi tu însuși.

ARNOLD: Cum? În aghiazmă?

STRĂINUL: De ce nu? Cu cât

Mai păcătos, cu-atât mai sfânt e omul...

ARNOLD: Prea sunt frumoși spre a putea fi demoni!

STRĂINUL: E-adevărat că diavolu-i urât.

Iar frumusețea voastră nu-i drăcească...

ARNOLD: Pe pajul chipeș, care ține goarna

De aur, îl voi boteza *Huon*? 9. Căci seamănă cu-acel flăcău frumos care s-a rătăcit într-o pădure și n-a mai fost găsit. Iar celuilalt – Mai oacheș, mai posac, mai gânditor, Ce nu zâmbește niciodat și pare întunecat ca noaptea, dar senin, I-oi spune *Memnoni*?, ca acelui rege Etiopian, al cărui monument Odat pe zi se schimbă într-o harfă. Dar ție, cum să-ți zic?

584

STRĂINUL:

ARNOLD:

STRĂINUL:

ARNOLD:

STRĂINUL:

ARNOLD: STRĂINUL:

ARNOLD: CE. ZAR (*cântind*).

Am zece mii

De nume, iar cât despre însușiri, De două ori pe-atâtea! Dar cum port Un chip de om, dă-mi nume omenesc! mai omenesc decât această față care a fost, cândva, a mea...

Atunci, Dă-mi numele de Cezar...

Păi, e-un nume Legat de-o-mpărăție și purtat Doar de stăpânii lumii!

Potrivit

Tocmai de-aceea unui drac mascat – Cum mă socoti, de nu

cumva preferi să mă consideri Papă...

Bine, Cezar, Așa-ți voi spune. Eu, rămân tot Arnold.

Adăugând un titlu – cel de „conte” Nu sună rău și-o să arate bine
Pe-un bilețel de-amor...

Sau pe un ordin

Către soldații de pe-un câmp de luptă. Pe cai! Negru-mi armăsar
Tropăie, abia-l strunesc! Știe el, mai bine chiar Decât calul arăbesc Pe
cine să poarte-n șea! Urcă dealul, tot mai iute, Fără ca-napoi să dea Ori
să stea prin bălți stătute. Nu se-oprește la izvor să se-adape, ci gonește
înaintea tuturor, – Nici când nu se poticnește Fie-n alergări că zboară,
Fie-n lupte. Nu-l doboară Nicio caznă, nici măcar Anii! Nu-i un armăsar,
Ci un vultur cu copite – într-un grajd nu-l poți închide! Hai la drum, au
să ne poarte Caii noștri negri-n zbor, – 585

Au s-ajungă-n Caucaz, trecând deasupra

Alpilor Uimiți de-atâta zor!

(*încalecă amânioi și se fac nevăzuți.*)

SCENA A 2-a

Un bivuac în fața zidurilor Romei. Arnold și Cezar.

CEZAR: ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD: CEZAR: ARNOLD: CEZAR:

586

Poți spune c-ai intrat.

Dar am trecut

Peste cadavre: ochii-mi văd doar sânge! Păi, șterge-i și-o să vezi
atunci mai clar! Ești un cuceritor, un cavaler Ales de fostul mare
conetabil Al Franței, un Bourbon⁴¹, drept bun tovarăș. Acum, te
pregătești să fii stăpânul Orașului ce-a fost stăpânul lumii Sub
împărații săi, iar azi – schimbându-și Doar sexul, nu și sceptrul, e
stăpâna Hermafrodită a vechii lumi.

Cum, *veche*? Mai e și-o lume *nouă*?

Pentru *voi*!

Vei ști curând că-i nouă, prin recolta-i Bogată, prin bolesnițele-i noi, Prin aurul ei... lumea asta nouă – Numită astfel de o jumătate A celei vechi – voi o cunoașteți, doar cu ochii și urechile, măcar Că-s martori îndoielnici...

Eu le dau Crezare!

N-ai decât! Minciuna dulce-i Mai bună decât adevăru-amar...
Taci, câine!

Omule!

Un diavol ești! Și prea supusa-ți slugă!

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR: ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

587

Ba, stăpân!

M-ai amăgit, târându-mă încoace Prin scene de măcel și de dezmăț! Unde-ai fi vrut s-ajungi?

Unde e pace.

Dar unde-anume-i pace? Tot ce-i viu Pe lume, de la stea până la vierme, Se mișcă. Iar a fi mișcat înseamnă A ști ce-i viața. Câte o planetă. Se tot rotește, până când devine Cometă și, dând iama printre stele, Se stinge. Bietul vierme se hrănește Din moartea altor jalnice făpturi Dar, ca și ele, trebuie să moară, Supus aceleiași puteri, stăpâna Pe viața și pe moartea tuturor. Dator ești să respecti, ca fiecare, Severa lege a Necesității: Revolta împotriva ei dă greș. Când, însă, nu dă greș...

Nici nu-i revoltă. Acum, va izbuti?

A dat Bourbonul

Porunca pentru asalt, așa că-n zori va fi de lucru...

Dar se va preda Cetatea? Văd uriașa catedrală A Domnului și-a bunului San Petru – Se profilează domul ei pe cerul Spre care s-a-nălțat

Iisus Cristos Drept de pe crucea din care făcuse, Prin sângele-i, un semn de har și slavă (Cândva, unealtă de tortură pentru Mântuitorul oamenilor, fiul Lui Dumnezeu!)

E-acolo, și va fi întotdeauna!

Ce anume?

Crucea

Și, dedesubt, altarele. Mai văd Pe ziduri niscai tunuri, archebuze și alte arme de-acest fel, precum

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD:

CEZAR:

Și oamenii chemați să le sloboadă Asupra altor oameni, spre a-i ucide. Cădea-vor și arcadele acelea – Amfiteatru-n care împărații la și supușii lor (*romani* ei înșiși!) Priveau cum leul, regele pădurii, Se bate cu dușmanii săi colțoși, Din inima desertului aduși să lupte în arenă (cu dușmanii cu chip de om, sfârșiseră demult!) Da, până și pădurii îi cereau Tribut de viață, cum și-ai Daciei fii Fuseseră sortiți eternei morți, Spre a le-oferi o clipă de distracție – Până la gladiatorul următor... Cădea-va oare?

Cine? ce?

— Orașul Sau amfiteatrul? catedrala, poate? Le cam confunzi...

La cea dintâi cântare-a Cocosului, în zori, va-ncepe-asaltul. Asaltu-acesta, de se va sfârși cu cea dintâi privighetoare-a serii, Va fi o noutate în istoria Asediilor: căci de obicei Trudește mult pentru o pradă, omul... Apune soarele la fel de lin și, poate, mai frumos decât în ziua Când Eemus peste-al Eomei zid sărise. Eu l-am văzut:

Tu?

Da. Pesemne uiți

C-am fost un duh până să intru-n pielea-ți, Luându-mi și un

nume, mai rău încă! Sunt deopotrivă Cezar și ghebos. Ei bine, primul Cezar, fiind chel, Ținea la lauri ca la o perucă, Mai mult decât ca la un semn de slavă. (Așa spun cronicarii). Asta-i lumea! Dar să rămânem veseli! L-am văzut Pe Romulus al tău, înjunghiindu-l Pe fratele său geamăn, pentru că Sărise peste-un șanț (nu erau ziduri

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

583

Pe vremea ceea!) Cel dintâi ciment

Al Romei a fost sângele frățesc.

Dar chiar de va mai citrge-al Eomei sânge

Până ce Tihnii, galben, o s-ajungă

Să fie roșu, tot nu va schimba

Culoarea Oceanului și cea a

Pământului, din care marii hoți – Feciori ai paricidului – făcură

O scenă pentru cruntele masacre

Ce nu mai conțin, de-atâtea veacuri!

Dar ce-au făcut urmașii lor de azi.

Care-au trăit în pacea și-n lumina

Cerească a evlaviei?

Dar cei

Pe care i-au răzbit năvălitorii

Romani? Ei ce-au făcut?

— Dar ce se-aude?

E cântecul nesăbuit pe care

Soldații-l cântă în ajunul morții

Care-i așteaptă, poate, și pe ei.

De ce nu ar cânta și ei, la fel

Ca lebedele? Lebedele negre...

Ești, văd, și învățat...

Am învățat
Gramatica, firește. Am urmat \ O școală de monahi. Ba, într-o
vreme, **1** Eram expert în limb a. azi uitată, A vechilor etrusci: le-aș
desluși

Hieroglifele, dac-aș dori.

Mai bine decât literele voastre.

De ce n-o faci?

Ar fi mai nimerit

Să se întoarcă la hieroglife

Chiar alfabetul: ele au clădit – întocmai ca pontifii, prorocii.

Politicienii, filosofii, vracii

Și alhimiștii voștri, turnuri Babei

Mai multe decât cele ce-au ieșit

Din apele Potopului, miloase.

Ca să se risipească-apoi în lume.

Și pentru ce, mă rog? Pentru că nimeni

Nu se înțelegea cu-al său vecin!

Azi, oamenii-s mai înțelepți: o vorbă.

Chiar ne-nțeleasă, n-o să-i mai despartă!

539

Ba, se-iâfrățesc în numele *Cabalei**2, *Coranului**3, *Talmudului*"
sau al *ȘibbokP5*-ului lor: e cărămida Cea mai solidă, din care-și
clădesc...

ARNOLD (*inirerupându-l*):

Taci, batjocoritorule! Ascultă Cum cântă ostașii: glasurile lor
înaltă parcă-un imn, în depărtare...

CEZAR: Am auzit al îngerilor cântec...

ARNOLD: Și urletele demonilor...

CEZAR: Chiar

Și urletele oamenilor. Dar să ascultăm: îmi place orice cântec.

590

Cântecul soldaților

Negrele armate Cu Bourbon în frunte, Din Alpi revărsate Peste
Pad fac punte. Ne-am bătut în lege, Tot victorioși, Am prins chiar un

rege48-Să cântăm, voioși! Cu Bourbon-nainte să pășim mereu! Încă-un zid ne-așteaptă: Să-l trecem nu-i greu! Cu Bourbon în frunte, în zori ne vom strânge la poarta cetății și zidu-l vom frânge Sau îl vom sări, Chiuind pe trepte. Mută de uimire, Moartea o s-aștepte! Peste-ai Komei muri Vom sări, grămadă. Ne așteaptă-acolo o frumoasă pradă! Așadar, sus crinul47! Jos cheia48! La noapte Vom petrece-n Roma cu coline șapte49.

CEZAR: ARNOLD:

PHILIBERT:

BOURBON:

PHILIBERT:

BOURBON: PHILIBERT:

BOURBON:

591

Străzile-i și Tibrul Fi-vor înroșite. Sfintele-i lăcașuri Fi-vor zguduite. Bourbonul, Bourbonul! 50 Trăiască Bourbonul! Cânteccele noastre să-i țină isonul! Vin în avangardă Spaniolii, iată! Nemții-apoi, cu tobe Ce pornesc să bată. Lăncii îndreptate către maica lor Au Italienii, Iar conducător Ni-i un fiu al Franței, Certat cu-al său frate, Un Bourbon pe care-n A Romei cetate îl urmăim cu toții, S-o prădăm ca hoții!

Nu cred că e un cântec ce le place Acelora de dincolo de ziduri. Da, mai ales de s-o adevări... Dar iată că viteazul general, Cu oamenii-i de-ncredere, sosește!

(Intră conetabilul Bourbon, cu suita lui.)

Prea nobil prinț, nu ești prea vesel, văd. De ce aș fi?

Mai toți ar fi n ajunul Unei victorii cum's e-anunță a noastră. O, de-aș fi sigur!

De soldații noștri

Nu te-ndoi! Ar frânge-aces te ziduri, Chiar dac-ar fi de fier. Doar știi că foamea E-o artilerie grea...

Eu nu mă tem

Că ar putea să șovăie, sau chiar să se retragă, căci în fruntea lor

E un Bourbon și poftă mari îi mână.

De-ar fi acele ziduri vechi un munte și zei de-ar fi cei care le păzesc, M-aș bizui pe-acești Titani ai mei. Acum, însă...

PHILIBERT: Ei nu sunt decât oameni

Care se bat cu alții-asemeni lor.

BOURBON: E-adevărat. Dar zidurile-acelea

Au cunoscut mari epoci de-nflorire și-au zămislit minți strașnice. Trecutul Pământului, ca și năluca Romei Imperiale, se trezesc sub pașii Războinicilor, care par că zboară Pe meterezele cetății-eterne și, întinzându-și mâinile-nroșite De sânge, îmi fac semn să plec de-aici!

PHILIBERT: Te temi de umbra amenințătoare A unor umbre?

BOURBON: Nu mă-amenință pe mine.

Aș fi putut să-nfrunt amenințarea unui nou Sylla⁵¹, dar aceste duhuri, Plângându-și mâinile întunecate, își ațintesc asupra-mi ochii stranii, A căror fascinație sporește Prin tremurul ciudatelor lor fețe. Privește i

Văd un parapet înalt. Și-acolo!

Nu se vede niciun paznic. Se-ascund sub parapet, să nu-i atingă Vreun glonț răzleț, tras de ostașii noștri. Ești orb!

Dacă a vedea doar ce se vede înseamnă să fii orb, atunci sunt orb... Timp de-un mileniu, zidurile-acestea Au fost păzite de eroi. Îl văd Pe Cato-cel din urmă⁵² – cum își smulge Din pântec măruntaiele, decât să mai trăiască, fără libertate, în Koma asta, pe care și eu Vreau s-o-nrobesc... Îl văd, pe metereze., și pe întâiul Cezar, neînvins.

592

PHILBIERT:

BOURBON:

PHILIBERT:

BOURBON: PHILIBERT: /

BOURBON:

PHILIBERT: încercă să-l întreci în măreție!

Da, cucerind aceste ziduri vechi.

De Cezar cucerite. BOURBON: O voi face!

De nu, pieri-voi! PHILIBERT: N-ai cum. Moartea însăși, într-o asemenea împrejurare.

E mai degrabă pragul veșniciei...

(*Contele Arnold și Cezar se apropie.*)

CEZAR: Asudă oare și acești soldați

Sub soarele atât de arzător Al gloriei?

BOURBON: Bineveniți să fie

Ghebosul cârcotaș și prea viteazul < Și chipeșu-i stăpân! Pentru amândoi. Se va găsi de lucru, până-n zori.

CEZAR: Desigur și pentru nălțimea voastră!

BOURBON: Voi fi-naintea tuturor, să știi.

Gheb osiile!

CEZAR: Fiind la spate, gheba

Mi-o tot vedeți, ca general plasat în spatele armatei, dar dușmanii Nici când nu o văzură...

BOURBON: Bun răspuns!

L-am provocat eu însumi. – Însă pieptul unui Bourbon a stat și va mai sta Drept în primejdie, la fel cu-al tău, Chiar de-ai fi *diavol*!

CEZAR: De-aș fi fost, puteam

Să nu mă ostenesc venind aici.

BOURBON: De ce?

CEZAR: Păi, jumătate din această

Vitează oaste, bucuros se duce la dracul, iar cealaltă îi va fi Trimisă grabnic și la fel de sigur.

BOURBON: Arnold, ghebosu-amic al dumitale

E ca un șarpe-n vorbe ca și-n fapte.

CEZAR: Vă înșelați mult în privința mea:

Întâiul șarpe-a fost lingușitor – Ea nu-s. Cât despre fapte, eu nu mușc Decât cinci sunt mușcat...

593 38

BOURBON:

CEZAR:

PHILIBERT: CEZAR:

BOURBON:

CEZAR:

BOURBON: CEZAR:

PHILIBERT:

CEZAR:

BOURBON:

ARNOLD:

BOURBON:

ARNOLD:

594

Ești curajos.

Și mi-e de-ajuns. Mai mult decât atât: Ești iute și la vorbă și la faptă, Iar eu nu-s numai un oștean, ci și Prietenul oștenilor.

O, sire.

Greșiți amarnic, pentru că soldații. Se poartă și mai rău cu-ai lor prieteni Decât cu inamicii lor vremelnici... Amice, ești obraznic, întrecând Măsura-ngăduită unui clown. Spunând, adică, adevărul... Bine, Atunci vă mint și mă veți lăuda că v-am făcut „erou” ...

Hai, Philibert.

Dă-i pace! E viteaz, întotdeauna A fost în frunte, cu-acești umeri lați și-această față oacheșă, – în luptă Ori în furtună. A răbdat chiar foamea. Cât despre limba-i, tabăra e plină De inși spurcați la gură... Eu prefer împunsăturile-unul pișicher Decât insultele posomorâte Ale-unul sclav bicisnic și flămând, Ce nu se lasă-nduplecat decât De-o masă bună și-un pahar cu vin, Un pui de somn și niște marafeturi Prin care se închipuie bogat... De-ar cere doar atât și prinții lumii, Cebine-ar fi!

Taci!

Leneș nu-s la gură... Dar ia-ncercați și dumneavoastră, sire, Să cuvântați! Prea multe vorbe n-aveți... Ce-i flecăreala asta insolentă? Ia, trăncănesc și eu, ca alți profeți!” De ce-l insultă? N-avem noi, Philibert, Atâtea de făcut?

— Ascultă, Arnold, Asaltul va începe mâine-n zori. Știu, sire. Și ne vei urma?

Firește, De vreme ce nu pot să fiu în frunte...

BOURBON:

CEZAR:

BOURBON:

CEZAR:

BOURBON:

CEZAR:

BOURBON:

CEZAR: BOURBON:

CEZAR:

E necesar pentru al oștii noastre

Moral, nu prea înalt, ca șeful ei

Să-și pună, cel dintâi, picioru-n prima

Din treptele primejdioasei scări.

Sper să ajungă-n vârf, ca să-și primească

Răsplata ce o merită, din plin...

A lumii grandioasă capitală

Va fi a noastră, poate mâine chiar.

Cetatea de pe cele șapte dealuri

Continuă să domine și astăzi

Popoarele. Cezarii s-au supus

Lui Alaric⁵³, iar Alaric la rându-i

Pontifilor... Komani, sau Goți, sau Papi.

Sunt tot stăpânii lumii. De aceea.

Civilizată, sacră, sau barbară.

Cetatea veche a lui Eomulus

E inima unei împărății.

Prea bine! Ne-a sosit și nouă rândul

Și să sperăm că vom lupta la fel

De bine ca și *ei*, dar vom conduce

Chiar și mai bine.

Fără îndoială

Că oastea-i școala drepturilor noastre Cetățenești. Ce plănuieți să faceți Din Koma?

Ceea ce fusese-odată. Sub Alaric?

Nu, sclavule, ci-n vremea întâiului cezar, al cărui nume îl porți, la fel ca alți mârłani...

Și regi! E-un nume bun pentru copoi...

Un demon

Se-ascunde-n limba ta de șarpe! Nu vrei să fii serios?

Nu în ajunul luptei: N-ar fi o atitudine-ostășească! Doar unui general îi șade bine să fie gânditor; aventurierii De teapa mea, sunt mai voioși din fire. De ce-am gândi? Zeița tutelară la care ne-nchinăm, întruchipată într-un conducător, ne poartă grijă.

595 38*

De gânduri țiueți-i pe-ostași departe!

Dac-am începe să gândim și noi.

Ar trebui să spargeți singur zidul! BOURBON: Cum zeflemeaua nu pare-a-ți știrbi

Curajul ostășesc, ți-o-ngădui, fie! CEZAR: Vă mulțumesc – e singura răsplată

Pe care o primesc, de când mă aflu în slujba voastră. BOURBON: Măine vei plăti

Tu însuți! Ia priveșteacele turnuri:

În ele stă comoara mea ascunsă...

Dar, Philibert, să ținem sfat! Îți cerem

Să fii și dumneata de față, Arnold! ARNOLD: Eu, Prințe, vă slujesc atât pe câmpul

De luptă, cât și-n sfatul de război. BOURBON: în ambele ți-o prețuită slujba.

Iar mâine-n zori îți vom încredința

O treabă de răspundere.

CEZAR: Dar mie?

BOURBON: Un singur lucru: să-l urmezi în drumul

De glorie, pe Bourbon... Deci, noapte bună! ARNOLD (cătze Cezar):

Să-mi pregătești armura pentru atac.

Apoi să mă aștepți în cortul meu.

(*Ies Bourbon, Arnold, Philibert, etc.*)

CEZAR (*singur*):

În cortul tău?! crezi că te las, de-ndată

Ce-am dispărut? Sau că-acest trup scâlâmb

Ce cuprindea principiul vieții tale, înseamnă pentru mine
altceva

Decât o mască?

— Să mai zici că ăștia

Sunt oameni! Căpetenii și eroi.

Cei mai buni fii – bastarzi – ai lui. Adam!

Așa-i când dai materiei puțința

De-a cugeta! Tot încăpățânată

Rămâne, tot haotic i-este gândul.

La fel ca fapta, și mereu se-ntoarce

La elementele dinții. Ei bine.

Cu-aceste jalnice păpuși mi-e dat

Să mă distrez: e joaca unui spirit.

596

Când n-are de făcut ceva mai bun... Dacă-obosesc, am treabă
printre stele, Pe care-acești nenorociți le cred Făcute-anume pentru
ochii lor! Ce-ar fi să trag în jos o stea dintr-astea în furnicarul lor, și să-i
dau foc? Cum s-ar mai risipi, sărind ca arse, Furnicile și, încetând
de-odată să-și surpe cuiburile, ar începe să-nalțe-o rugăciune-n cor!
Hal Ha!

(*Iese Cezar.*)

!

PARTEA A II-a

SCENA 1

*În fața zidurilor Romei. Asaltul: armata în mișcare, cu scări
pentru escaladarea zidurilor, în prim plan Bourbon cu o eșarfă albă
peste armură.*

CORUL DUHURILOR ÎN VĂZDUH:

Zorii vin, dar parcă-i seară. Ciocârlia-ncotro zboară? Da ce-i
soarele cernit? Ziua chiar să fi venit? Ochiul Firii-ntunecat e Peste

falnica cetate, Dar se-aude-un aprig zvon care i-ar trezi din somn și pe sfinții ei, precum și eroii făcuți scrum, Lângă apele gălbuie Ale Tibrului.

— Cât nu e Prea târziu, în astă noapte Vă treziți, coline șapte!

II

Ții, ce tropot! Însuși Marte⁵⁴ Parc-ar trece mai departe! Cum urmează valul luna, Pașii-au o cadență, una! Spre moarte mărșăluiesc.

598

599

Zici că se rostogolesc.

Dar în bună rânduială.

Ca marea când țărnu-l spală.

Peste diguri revărsată.

Auțiți larma turbată

A armurilor! Priviți

La războinicii suiți

Pe scara ce-i poartă-n cârcă.

Vărgată ca o năpârcă!

III

Priviți zidul înțesat cu arme, în lung și-n lat – Lăncii lucii, tunuri zvelte, Cu bot negru, și muschete, Așteptând, toate, să tragă: Vechea panoplie-ntreagă, Basca armele mai noi, Căci se duce și-un război între vechi și nou!

— Pe-nguste Ziduri, vezi nori de lăcuste! S-a-ntors, Eemus, ceasul rău Al crimei fratelui tău! Sub altarul creștinesc Creștinii se războiesc – Soarta lor să fie, oare, între ei să se omoare?

IV

Mai aproape, încă, încă!

Cum, suind din stâncă-n stâncă.

La-nceput lin ca un val.

Cutremurul surpă-un deal, –

Oastea se rostogolește!

De eroii ei vorbește

Lumea că-s nemuritori.

Ei sunt doar primele flori

Ale pajiștilor roșii

Ce-ncing Roma: i-a strămoșii îngropați acolo, poate.

Dar Romanul n-are – un frate!

Alte nații duc război

Și vă smulg laurii, – voi.

Dormiți însă! Lacrimi varsă Pe Cartagina, că-i arsă, Doar fricoșii!

— Nu mai plângeți, Pe dușman de vreți să-lfrângeți! 55

Multe neamuri buzna dau. Demult pâine nu mai au. Se reped spre zid, minate De ură și jind.

— Cetate Glorioasă, numai milă Vrei să ne inspire, și silă? Luptă, prin toți fiii tăi! Decât Alaric mai răi sunt tâlharii unși cu smoală Ai Bourbonului! Te scoală, Cetate nemuritoare! Decât călcată-n picioare De aceste oști străine, Dă-ți foc singură mai bine!

VI

Ce fantomă-nsângerată! Niciun Hector⁵⁶ nu se-arată în această Troie, printre Ai lui Priam fii.

— Părinte Bun le-a fost, iar ei frați buni, Nu că ai Romei străbuni: Romulus pe al său frate L-a ucis! Umbra-i se-abate, Uriașă, peste zid. În clipa când l-a sărit, Ți-a și profețit căderea. Cine-ar mai avea puterea, Azi, să curme-ai său asalt? Peste turnu-ți cel mai 'nalt, Remus limpede îți spune i-a venit să se răzbune!

VII

Mânioși te-nfruntă-acum: Zvon de iad, și foc, și fum

600

Te-nconjoară-n toată partea. Ți-a pătruns în ziduri moartea! Oțelu-n oțel izbește, Seara, vai! se prăbușește cu soldați cu tot.

— Hai, sus! Fiece ostaș răpus E înlocuit de-un altul. Tot mai crâncen e asaltul. Eoma-n șanțurile-i strânge Al Europei roșu sânge! Cade zidul, câmpul însă Va-ndrăgi recolta strânsă După-un astfel de potop. Dar o, Romă, încă-un strop De curaj dacă mai ai, Luptă – așa cum te luptai!

VIII

Înc-o dat, bătrâni Periați⁵⁷.

Casele nu le lăsați

Stăpânite de vreo Ațe58!
Un Nero59 străin nu poate
Să vă facă decât rău!
Un Roman pe-un frate-al său
De-l răpune, tot Roman e.
Pe când Brennus80 un dușman e!
Deșteptat i-vă, martiri!
Aveți sfinte-ndreptățiri:
Zeii tot mai au putere.
Chiar când mândrul templu pierе!
Ctitori de străvechi altare.
Zdrobiți ostile barbare!
Tibrule, prin tine Firea
Să-și arate-mpotrivirea!
Ca un leu prins în capcană
Sară inima romană!
Roma, chiar de n-o fi vie.
A Romanilor să fie!
BOTJRBON: ARNOLD:

*Bourbon, Arnold, Cezar și ceilalți ajung la poalele] zidului. Arnold
se pregătește să-și arunce scara.*

Stai, Arnold! Eu sunt primul!
A, nu, prințe!

601

BOUKBON:

CEZAR: ARNOLD:

BOURBON:

ARNOLD: BOURBON:

CEZAR:

— BOURBON:

ARNOLD (către CEZAR:

ARNOLD: BOURBON:

Îți poruncesc! Urmează-mă! Îmi place să fiu urmat, dar nu să fiu
condus!

(*Bourbon își fixează scara și începe să urce.*)

Hai sus, băieți!

(*Bourlon cade, atins de un proiectil.*)

Și jos!

Puteri eterne!

Vor fi-ngroziți soldații... Răzbunare! Dă-mi mâna! N-am nimic.

(*Bourbon ti apucă de mină – pe Arnold ți se ridică, dar cade din nou, încercând să-și vâre piciorul n scară.*)

S-a zis cu mine.

O, Arnold! Tu ascunde-mi prăbușirea și totul va fi-n ordine, aruncă Asupra-mi pelerina, ca s-acoperi Ceea ce în curând se va preface în pulbere. Să nu vadă soldații! Să vă mutăm de-aici, cu ajutorul... A, nu, băiete, moartea e aproape. Ce-i, însă, viața unui om? Prin duhul Bourbonilor, va dăinui puterea-mi! Ai grijă ca soldații să nu afle, Cât n-au învins, că-s doar un boț de lut. N-ați vrea să sărutați, alteță, crucea? N-avem aici un preot, dar e bun Chiar și-un mâner de spadă: folosit A fost și-n cazul lui Bayard61, îmi pare... Tocmai acum îmi pomenesti de el, Bicisnicule? Dar o merit... Cezar): Taci.

Nemernicule!

Cum? Când un creștin Dă ortul popii, eu să nu-i ofer Un foarte creștinesc „*Vade în pace?*” 62 Taci! Ochii-aceștia, care nu vedeau în lume un egal, sticloși îmi par! O, Arnold, dacă-n Franța te vei duce... Dar ce se-aude? Lupta se încinge...

O, dacă-aș mai trăi un ceas, o clipă, ia să mor dincolo de zid! Hai, Arnold, Nu-ți pierde vremea, altfel fără tine Vor cuceri ei Roma...

ARNOLD: Dar și fără

Domnia voastră!

BOURBON: Nu, căci eu prin spirit îi voi conduce. Hai, ascunde-mi lutul și nu sufla o vorbă despre faptul că mi-am pierdut suflarea. Du-te, dară, și biruie!

ARNOLD: Nu, nu vă pot lăsa!

BOURBON: Ba, trebuie! Adio! Sus, băieți!

Biruitoare-i lumea!

(*Bourbon moare.*)

CEZAR (*către Arnold*): Hai la treabă!

ARNOLD: Da, ai dreptate. O să plâng pe urmă...

(*Arnold, acoperă cadavrul Bourbonului cu o mantie, apoi se urcă pe scară, strigând*)

Bourbon! Bourbon! Băieți, a noastră-i Roma! CEZAR: Ai fost bărbat, alteță. Noapte bună!

(*Arnold, urmat de Cesar, ajunge pe meterez; amândoi, însă, sunt doborâți.*)

CEZAR: Grozavă tumbă! Conte, ești rănit?

ARNOLD: Nu.

(*Se urcă din nou pe scară.*)

CEZAR:

S-a înfierbântat copoiul ăsta! Și nu-i o joacă de copii! Acum Pe meterez i-e mâna, îl cuprinde la pe-un altar... își pune și piciorul! Dar ce-mi văd ochii? Un Roman?

RĂNITUL:

603

(*Cade un om.*)

Oricum.

E prima pasăre din cârd, căzută Afar' din cuib... Ce-i, omule, cu tine? Un strop de apă!

CEZAR: Nu-s, până la Tibru.

Alte lichide, în afar' de sânge! RĂNITUL: Mor pentru Koma!

(*Moare.*)

CEZAR:

Și Bourbon muri

Tot pentru ea, dar altfel... O, acești Nemuritori, și nobilele țeluri Ce-i mână!... Dar e vremea să mă duc la tânăru-mi discipol: o fi-ajuns în Forum... Înainte, înainte!

(*Cesar se urcă pe scară. Cortina.*)

SCENA A 2-a

În oraș, lupte de stradă mire atacatori și asediați. Locuitorii fug în dezordine. Intră Cezar.

CEZAR: Nu-mi pot găsi eroul: o fi-n gloata

Ce-i urmărește pe fugari, sau poate. Se bate cu cei deznădăduiți. Dar ce-mi văd ochii? Niște cardinali Ce nu par dornici de vreun martiraj... Ții, cum mai fag prelații! De-ar putea să-și lepede ciorapii, cum și-au scos și mitrele, le-ar fi mult mai ușor – I-ar ocoli și hoții! Las' să fugă! N-au cum să-și mai păteze-acum ciorapii, Căci și noroiul este purpuriu...

Intră un grup de soldați care se lat între ei. Arnolă, în fruntea atacatorilor.

Iată-l că vine, cot la cot cu Gloria și geamănul ei, Sângelo... Stai, conte! Ferește! Nu vreau să le dau răgaz. Nu te pripi! Unui dușman ce fuge, îi faci un pod de aur... Eu ți-am dat Un trup frumos, scutit de-anume boli Trupești, nu și de cele ale minții, Căci minte nu pot da! Iar de ți-am dat

604

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD:

ROMANUL: ARNOLD:

ROMANUL:

CEZAR:

ARNOLD:

ROMANUL:

CEZAR:

605

Al fiului lui Thetis trup, în Styx Nu te-am muiat, iar inima-ți vitează N-am cum invulnerabilă s-o fac Mai mult decât călcâiul lui Ahile... Socoate-te, deci, încă muritor Și fii prudent!

Păi, cine-ar mai lupta Dacă s-ar socoti invulnerabil? Ce luptă-ar fi și aia? Îți închipui că umblu după iepuri, când rag leii?

(Arnold se aruncă în luptă.)

Grozavă mostră de umanitate! De, sângele i s-a urcat la cap, și chiar dacă-și va pierde câțiva stropi, îi va mai trece poate fierbințeala!

(Arnolă se bate cu un soldat roman, care se retrage spre un

portic.)

Predă-te, sclaviile! Te voi cruța! Prea ești pripit la vorbă...

Și la faptă!

Sunt cunoscut pentru cuvântul meu. La fel voi fi și eu, prin fapta mea.

(Cei doi se luptă din nou. Cezar înaintează.)

Te-oprește, Arnold! Ai în mâna ta Un artizan ilustru, sculptor strașnic, Mânuiitor de săbii și pumnale... Stai. mușchetar e!... El l-a doborât Pe vajnicul Bourbon...

Atunci, înseamnă

Că și-a sculptat el însuși monumentul! Sper să-l sculptez pe-al unora mai vrednici la tine!

Bine zis, pietrare! Meșter Ești și la vorbă, nu doar la cioplit iar cel ce va-ncerca să te omoare. Se va căzni, cum te-ai căznit și tu, Cellini⁶³, dând în marmora Carrarei⁶⁴.

(Arnold îl dezarmează și-l rănește ușor pe Cellini; acesta scoate un pistol și trage, apoi se face nevăzut, ieșind prin portic.)

CEZAR: ARNOLD

CEZAR: ARNOLD

CEZAR: ARNOLD

CEZAR: ARNOLD

CEZAR:

ARNOLD CEZAR:

ARNOLD

CEZAR:

ARNOLD

606

Dar ce-ai pățit? îmi pare c-ai gustat Din vinul roșu al Bellonei⁶⁵...

(clătinându-se): A.

E doar o zgârietură. Dă-mi năframa! Nu, n-o să-mi scape-așa!

Unde ți-e rana?

În umăr, dar nu-n brațul care luptă... Destul! Mi-e sete! O, dac-aș avea Un coif cu apă!

Greu de căpătat

E-acest lichid, la mare preț acum... Mi-e sete, vai, din ce în ce mai tare! Dar voi găsi un mijloc s-o astâmpăr. De nu vei fi astâmpărat tu însuși... Vom da cu zarul și vom hotărî: Egali ni-s sorții... Dar vorbind, pierd vremea. Mai repede, te rog!

(Cezar îi leagă năframa în jurul brațului.)

De ce ești leneș și nu te bați?

Păi, filosofii voștri Priveau ca niște simpli spectatori A lumii scenă, cum ar fi privit și Jocurile-Olimpice. Eu, unul, Când văd o pradă pentru care face să te și bați, pot deveni un Milon⁸⁹... Te-ai bate c-un stejar...

Și cu o pădure.

Dacă-mi convine: ori mă bat cu o gloată, Ori nu mă bat de loc!... Vezi-ți de treabă, Iar eu îmi voi vedea de treaba mea, Privindu-i pe-acești jalnici lucrători Care-mi vor strânge fără-un ban recolta. Ești încă demon...

Iar tu, om...

N-aș crede Că-arăt a om!

CEZAR:

ARNOLD:

CEZAR:

De ce?

Ba, ești, cu-adevărat.

Pentru că simți, pentru că vezi.

(Arnold iese, aviniându-se în luptă, care continuă între grupuri răzlețe. Cortina.)

SCENA A 3-a

Catedrala Sf. Petru. Interiorul ei. La altar, Papa. Preoți etc. tnir-o mare înghesuială, spontă de cetățenii care se refugiază înăuntru, urmăriți de soldați.

Intră Cezar

UN SOLDAT SPANIOL:

Tovarăși, jos cu-aceste candelabre!

Dați-i la cap chelbosului de colo!

Mătăanii de-aur are! UN SOLDAT LUTERAN:

Răzbunare!

Întâi ne răzbunăm, pe urmă jaful!

Acolo-i Antihristul! CEZAR (*intervenind*):

Ce poștești.

Schismaticule? SOLDATUL LUTERAN:

Ca un bun creștin.

Vreau capul Antihristului trufaș! 87 CEZAR: De și-ar putea vedea învățăceii.

S-ar lepăda de propria-i credință

Chiar fondatorul ei!... Mai bine p-adă! SOLDATUL LUTERAN:

E-un diavol!

CEZAR: Taci! Păstrează taina asta.

Altminteri te socoate printre-ai să-i...

SOLDATUL LUTERAN:

De ce vrei să-l salvezi? Repet, e-un diavol, Sau solul diavolului pe pământ!

CEZAR: Așa, deci! Vrei adică să te bați

Cu cei mai buni prieteni? Stai cuminte, Băiete: încă nu i-a sunat ceasul!

607

SOLDATUL LUTERAN:

Se va vedea!

(Soldatul luteran se repede înainte, dar un soldat din garda papală trage în el, făcându-l să se prăbușească în fala Mărului.)

Ți-am spus eu c-o păștești!

f

CEZAR:

SOLDATUL LUTERAN:

Și n-o să mă răzbuni? CEZAR: A, nu! Doar știi

Că „Răzbunarea-i a lui Dumnezeu” – Nu-i plac mijlocitorii...

SOLDATUL LUTERAN:

De-l loveam.

Aș fi ajuns în cer, încununat De-o glorie eternă! Iartă-mi,

Doamne, Nevolnicia brațului prea slab și-ndură-Te de robul Tău!

— E, totuși, O biruință: Babilonul piere, Iar târfa de pe cele șapte dealuri⁶⁸ Și-a pus în locul rochiei roșcate Cenușă-n cap!

(Soldatul luteran moare.), îl și.

CEZARD a, dar amestecată

Cu propria-ți cenușă! Bravo, Babei!

(Soldații din garda papală se apără cu disperare, în „\$ timp ce pontiful fuge, printr-un coridor secret, spre

Vatican și castelul St. Angelo.) p

CEZAR: Frumoasă luptă! Popii și soldații

— Aceste vechi vocații omenеști – Se iau de gât! N-am pomenit o farsă **r**>8 Mai comică, de când vestitul Titus⁶⁹ o... S-a pus pe capul bieților evrei.

Romanii-au fost mai tari atunci. Acum E rândul lor să fie-nfrânți...

SOLDAȚII: Scăpat-a!

Să-l urmărim!

CEZAR:

SOLDAȚII: CEZAR:

UN SOLDAT: UN ALT SOLDAT:

UN ALT SOLDAT:

E trecerea blocată și plină de cadavre, pân-la poartă!

Mă bucur c-a scăpat. Măcar în parte S-a cuveni să-mi mulțumească mie... N-aș vrea de fel ca buâeie papale să fie abolite – ar fi să pierdem Cam jumătate din imperiul nostru... Cât despre indulgențele lui, cată să fie răsplătite cu a noastră. Nu trebuie să cadă! Și apoi, N-ar fi exclus ca fuga lui să treacă Drept un miracol, mâine, și drept probă l-a fost cu-adevărat infailibil...

(către soldații spanioli)

Hei, ucigașilor, ce stați așa? Grăbiți-vă, altminteri nu rămâne Nici pic de aur sfânt! Iar voi, catolici, Vreți să vă-ntoarceți fără vreo relicvă Dintr-un asemenea pelerinaj? Chiar luteranii sunt mai evlaviosi: Ia uite-i cum golesc aceste-altare! Pe Sfântul Petru! are, zău, dreptate! Ereticii-au să ia tot ce-i mai scump!” Ar fi păcat. Duceți-vă

degrabă și ajutați-i să se convertească!

(Soldații se împrășie: mulți ies din biserică, dar vin alții.)

S-au dus, dar intră alții. Iată cum Curg valurile-acestui ocean
Căruia ei îi zic „eternitate”, închipuindu-și că-s brizantii lui, Deși sunt
doar niște bășici de spumă... Mai vine-un val!

(Intră Olimpia, fugind de urmării, ei. Se aruncă peste altar.)

A mea e!

Ba-i a mea.

Sunt primul ce i-a dat de urmă! Nici De-ar fi nepoata Papei, n-aș
lăsa-o!

(Se bat.)

608

609

39 – Opere IV – Byron

L

AL TREILEA SOLDAT *(întinzându-se spre Olimpia):*

Degeaba vă certați: ea – mi aparține! OLIMPIA: Cât mai sunt vie,
nu mă vei atinge.

Bicisnicle! AL TREILEA SOLDAT:

Vie, sau chiar moartă! OLIMPIA *(îmbrățișând un crucifix masiv):*

Respectă-l cel puțin pe Dumnezeu! AL TREILEA SOLDAT:

Da, îl respect, când strălucește-n aur...

Fctițo, zestrea ți-ai îmbrățișat-o!

*(În timp ce înaintează spre ea, Olimpia azvârle crucifixul asupra
soldatului, care se prăbușește.)*

O, Doamne!

OLIMPIA: În sfârșit îl recunoști!

AL TREILEA SOLDAT:

Mi-e creierul zdrobit! Săriți, prieteni!

E totul beznă...

ARXOLD: E totuși o femeie, demnă a fi

Iubită de-un bărbat. De-ați fi bărbați, Ați fi cinstit-o... Dar plecați
de-aici și mulțumiți netrebnicii voastre că vă cruț viața: n-aveți nimic
sfânt! Da-ați fi atins măcar un fir se păr Din buclele acestea despletite,

V-aș fi rărit mai mult decât dușmanul!

nu –,

(*Moare.*)

ALȚI SOLDAȚI (*apropiindu-se*):

S-o înjunghiem.

Chiar de-ar avea într-însa zeci de vieți: Ni l-a ucis pe camaradul nostru!

OLIMPIA: Binevenită moarte! Voi n-aveți

De dat vreo viață – nici măcar un sclav Nu ar primi-o. Doamne, te implor Primește-mă, de-s vrednică de Tine, De Fiul Tău, ca și de Maica Lui!

Intră Arnold.

ARNOLD: Ce văd? Șacalilor, plecați de-aici!

CEZAR (*aparte, râzând*):

Ha, ha! Așa egalitate, da! O

Aceleași drepturi au și el și câinii... / Dar hai la treabă!

SOLDAȚII: Ni l-a omorât

Pe camaradul nostru, dom'le conte!

ARNOLD: Cu care armă?

SOLDAȚII: Păi, cu crucea asta.

Sub care zace: mai degrab-un vierme Decât un om. I-a aruncat-o-n cap!

610

Cărați-vă, șacalilor! și roadeți Doar oasele ce vi le lasă leul, Dar nici pe-acestea fără voia lui!

UN SOLDAT (*bombănind*):

Să-și cucerească singur prada, leul!

ARNOLD (*spintednău-l cu sabia*):

Rebelule! Să te revolți în iad, Dar pe pământ să te supui!

(*Soldații se năpustesc asupra lui Arnold.*)

Veniți!

Mă bucur! Vă arăt eu vouă, cine Comandă-aici și cine v-a condus Pe-aceste ziduri pe care vi-era Prea frică să urcați, până-ați văzut Drapelul-nfip de mine, iar acum o faceți pe vitejii!

(Arnold îl înjunghie pe primul soldat, ceilalți își aruncă armele.)

Fie-ți milă!

Îatâi să învățați și voi ce-i mila! Ați priceput, deci, *cine* v-a condus Deasupra zidului cetății-eterne? Da, am văzut și știm. Ne iartă însă Pentru greșeala ce am săvârșit-o în dârdora acestei bătălii, în care ne-ai condus...

Plecați de-aici! în sălile palatului Colonna Ați fost cartiruiți!

OLIMPIA (*aparte*):

O, chiar în casa Părintelui meu!

611

39*

SOLDAȚII:

ARNOLD;

SOLDAȚII:

ARNOLD:

ARNOLD (*către soldați*):

Fără arme! N-aveți Nevoie, căci orașul s-a predat. Să fiți cu mâinile curate, altfel o să gădesc, pentru a vi le spăla, Un râu la fel de roșu cum e Tibrul...

SOLDAȚII (*depunându-și armele și depărtându-se*): Te ascultăm!

ARNOLD (*către Olimpia*):

Domniță, ați scăpat!

OLIMPIA: Scăpăm eu, chiar de-aveam doar un cuțit.

Dar nu-i nimic, căci moartea are-o mie De porți, iar eu îmi voi zdrobi, vai, capul De marmora aceasta, înainte De-a te lăsa să urci pe-acest altar, De unde văd distrugerea din jur. Te ierte Domnul, omule!

ARNOLD: Aș vrea

Iertarea Lui s-o merit, și pe-a ta – Deși nu ți-am făcut vreun rău...

OLIMPIA: A, nu!

Mi-ai jefuit doar țara... Mei un rău!... Ai prefăcut a tatălui meu casă într-un bârlog de hoți, iar templu-acesta L-ai pângărit cu sânge de Romani și oameni sfinți... Da, niciun rău... Și-acum să mă salvezi ai

vrea, ca... Dar degeaba!

(Ridia înd ochii spre cer, Olimpia își strânge rochia pe trup și se pregătește să se arunce pe cealaltă parte a altarului.)

Oprește-te! Îți jur...

Nu-ți încărca

Pierdutul suflet și c-un jurământ Ce-ți va atrage chiar și-n iad disprețul! Te cunosc eu!

ARNOLD: A, nu! Nu mă cunoști:

Nu semăn cu-acești oameni...

OLIMPIA: Eu te judec

Doar după ei. Ceea ce ești tu însuși, Doar Domnul poate judeca. Te văd Pătat de-al Romei sânge. Ia-l pe-al meu – Atâta de la mine vei avea!

ARNOLD: OLIMPIA:

612

Aici, pe marmora acestui templu în care mi-am primit botezul sfânt, îi dăruie Domnului un sânge, poate Mai puțin sfânt, dar tot așa curat la apa care-a fost de sfinți sfințită la să-mi boteze trupul de copilă.

(Fluturând o mină spre Arnold, într-un gest disprețuitor, Olimpia se aruncă de pe altar.)

AENOLD: O, Doamne! Ajutor! S-a prăpădit!

CEZAR *(apropiindu-se)*:

Aici sunt!

ARNOLD: Tu? Salveaz-o, dacă poți!

CEZAR *(ajutându-l s-o ridice pe Olimpia)*:

Grozavă săritură! Bravo ei! ARNOLD: E fără viață, vai!

CEZAR: Dacă-i așa.

N-am ce să fac: a-i învia pe morți

Mă depășește...

ARNOLD: Sclavule!

CIZAR: Stăpân

Ori sclav, totuna e... Deși socot

Că vorba bună, uneori, nu strică. AKNOLD: Ce vorbă? Ești în

stare s-o ajuți?

CEZAR: Voi încerca. Un pic din apa asta

Sfințită, poate-ajută...

(*Aduce puțină aghiazmă în coif.*)

ARNOLD: E cu sânge

Amestecată! CEZAR: Mai curată-n Roma

Nu poți găsi acum! ARNOLD: O, ce frumoasă

Și palidă! Dar, fie că ești vie

Sau moartă, doar pe tine te iubesc.

Esență a frumuseții! CEZAR: O iubea

La fel Ahile pe Penthesilea...70

I-ai moștenit și inima, se pare.

O inimă, de altfel, nu prea tandră... ARNOLD: Respiră încă! Nu,
n-a fost decât

O ultimă suflare-a vieții-n luptă

Cu moartea!

613

l

CEZAR: ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD (*fără*

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR: ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

614

Ba, respiră!

Dacă o spui Chiar tu, e-adevărat!

Îmi faci dreptate, Căci diavolul rostește adevărul, Mai des decât
se crede. Din păcate, Vorbește-n fața unor ignoranți... să-l *asculte*):

Da, inima îi bate! Ce ciudat că primele bătaii ale-unei inimi Pe care-aș fi dorit să o aud Vibrând cu-a mea odată, sună-acum în ritmul poruncit de-un asasin! E-un gând prea înțelept, dar cam târziu. E vie, îți repet. Unde s-o ducem? Dar va trăi?

Cât poate-un boț de tină. Atunci, e moartă!

Cum ești mort și tu, Fără să știi... Se va trezi la viață, La ceea ce și tu socoti că-i viață, – Avem însă doar mijloace-omenești... în sălile palatului Colonna, Unde e-nfipt acum drapelul meu, Acolo o vom duce!

Hai, ridic-o! Ușor!

Ușor, cum sunt purtați doar morții, Pe semne pentru că nu pot simți Zdruncinătura...

Dar e vie chiar?

Da, nu te teme! Dacă după-aceea Vei regreta, nu da pe mine vina!

O, numai să trăiască!

Duhul vieții

E încă-n pieptul ei și s-ar putea să reînvie. Conte, slugă-ți sunt la toate, dar aceasta e o treabă cu totul nouă: nu-s deprins cu ea. Vezi totuși că așa-numitul „demon” îți e prieten bun... Nu-mi părăsesc Prietenii, ca-n lumea omenească... Ușor! Cât de frumoasă îmi apare:

ARNOLD: CEZAR:

Pe jumătate lut și-aproape spirit! M-am cam îndrăgostit de ea, la fel la îngerii de primele femei...

ARNOLD: Tu?!

CEZAR: Fii pe pace! Nu-ți voi fi rival!

ARNOLD: Rival, tu?

CEZAR: As putea să-ți fiu rival.

Ba, unul formidabil, dar de când l-am omorât pe cei șapte bărbați Ai viitoareii soațe a lui Tobias⁷¹ (Și după ce am fost învăluit în aburi de tămâie), m-am lăsat De intrigă: nu prea merită-osteneala De-a cuceri, sau-ceea ce-i mai greu, De a te descotorosi din nou De mult-râvnita pradă. Căci aceasta E – pentru oameni, cel puțin – problema! Taci! Ușurel! Parcă-și deschide ochii iar buzele-i se mișcă...

Ochii-i sunt

Ca stelele, desigur... Pentru Venus și Lucifer, metafora e bună...
Hai, spre Colonna, până la palat! Cunosce eu Roma!

Ușurel! La drum!

(Ies amândoi, purtând-o pe Olimpia. Cortina.)

I-I / 2

«t5 «I

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD:

PARTEA A III-a

SCENA 1

*Un castel (n munții Apenini, înconjurat de un ținut sălbatic dar
păduș. În fața porților castelului, cântă un cor țărănesc.*

CORUL:

Azi, războaie nu mai sunt. Primăvară-i pe pământ. Mire și
mireasă S-au mutat în casă. Bucuroși de fericirea lor, Să cântăm cu
toții-n cor!

II

Vine primăvara! Vioreaua, Floarea iernii, a răzbit prin neaua De
pe deal, sub soarele gălbui și-și înalță ochiul albastrui către cerul
tinerel, Albăstrui și el!

III

Iar când primăvara în sfârșit apare, Cu alaiul ei de flori, cea mai
iubită Dintre ele, fuge din mulțimea-n care și-ar pierde mireasma
neasemuită.

CEZAR *(etntând)*

CORUL;

CEZAR:

<51<5

617

IV

Să le culegem, deci, pe celelalte, Dar fără să uităm de viorea –

Luceafărul acestor flori învoalte, Care-n Decembrie le și vestea. Chiar printre trandafiri, să ne-am intim De viorea, fecioara ce-o iubim!

Intră Cezar.

Kăzboaiele au conținut.

Iar săbiile-au ruginit.

Își mușcă Mul armăsarul.

Stă coiful agățat în cui;

Se odihnește mercenarul.

A ruginit și-armura lui.

Iar veteranul, în castel.

Se plictisește, vai! și el.

Și bea, ca gândul să-și alunge.

Dar nici beția nu ajunge:

E numai un răgaz, și-atât!

Nu-i nicio goarnă să-l trezească din urât!

Dar câinii latră tare.

Mistrețul e-n păduri.

Iar șoimu-n lanț tresare – îl simt la-ncheieturi.

Pe mina lor, boierii.

Văzduhu-i ca un nor

De păsări: ies puzderii

Din cuiburile lor.

A vechiului război

Năluca-i vânătoarea.

Lipsită de eroi

Din acea vreme-n care

Crai Nimrod⁷² mai cu seamă.

Prin codri vânător.

Umbla-n desimea lor.

Făcându-i să se teamă.

Când tânăr era leul

Și mândru și pieziș.

Viteji deprinși cu greul îl înfruntau pieptiș. Ba, erau chiar în stare să-nfrunte și-un mamut cu părul, și-n viitoare să zvârle vreun

zmeu slut. Statura omenirii Era mai-naltă-atunci: întâia pruncă a Firii,
Sublimă între prunci!

CORUL: Azi, războaie nu mai sunt.

Primăvară-i pe pământ. Mire și mireasă S-au mutat în casă.
Bucuroși de fericirea lor, Să cântăm cu toții-n cor!

CORUL:

arnold:

CEZAR: ARNOLD:

618

(*Țăranii ies cântând.*) " 3

Când clopotele vesel bat

Și cântă fetele din sat

Iar aeru-i înmiresmat

De proaspetele flori, în timp ce păsări îl străbat

Perechi-perechi, în zbor, – Pământul fără griji îmi pare

Ca o bășică sclipitoare – Și aş putea s-o sparg de-aș vrea.

Cu însăși răsuflarea mea.

Dar plâng văzând cum regi și robi

Dansează peste propriile gropi.

Intră Contele Arnold.

Arnold, gelos pe Cezar. La început, Olimpia nu-l place pe Cezar, dar apoi? Arnold e gelos pe sine însuși sub vechea-i înfățișare, din pricina minții sale inteligenta etc. etc.

Ești vesel, domnule? Ba, mai și cânti? E țara Cântecului, iar pe vremuri Cântările erau chemarea mea. Nu-ți pasă de nimic – ai râde chiar De propria-ți nenorocire! Cruntă Năpastă: o, fecior al Aurorei, Cum ai căzut! Și totuși, poți zâmbi!

W» k*

p – t J-cW*

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR: ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD: CEZAR;

ARNOLD: CEZAR: ARNOLD: CEZAR:

ARNOLD:

CEZAR; ARNOLD:

619

Cu trupul doar... Cu-nfățișarea asta Frumoasă, vrei să plâng, spre a-ți fi pe plac? Vai! fe.

Ai un aer grav: ce te frământă? Nimic.

Cum minte omul, din instinct! Întreabă-l pe-un curtean dezamăgit: „Ce s-a-ntâmplat?” – „Nimic”, îți va răspunde. Întreabă-o curtezană trecuțică De ce-i zbârcită fruntea ei, – la fel îți va răspunde... De-l întrebi pe fiu Ce-l doare pe tătăne-său, îți spune (Când criza i-a trecut): „Nimic nu-l doare...1* Monarhul, tot așa, de-i întrebat”? Ce nor i-a-ntunecat regeasca frunte, Aflând vreun adevăr, răspunde calm: „Nimic!”... Aceste veșnice „nimicuri” Sunt doar niște minciuni, ce vor s-ascundă. Prea multe lucruri! Grăitor e și Nimicul dumitale de acum... Despre ce-i vorba?

Nu știi?

Eu știu numai

Ceea ce vreau să știu! Nu-mi risipesc Omnistiința pe năluci... De vrei să te ajut, vorbește! Sau, de nu, Taci și înghite-ți propriile gânduri, Până-au să nască vipere...

Olimpia!

Puteam să jur! Hai, spune mai departe I Credeam că mă iubește...

Te felicit

Pentru credința asta creștinească. Dar cine-i scepticul ce ți-o umbrește, Ferfenițindu-i *trupul*?

Nu e nimeni, Decât că fiecare zi și oră Mi-arată clar că ea nu mă iubește... Se răzvrătește?

Nu, e blinda, calmă, Tăcută, de o rece supusenie, Răbdându-mi dragostea...

CEZAR: Pare ciudat!

Doar ești frumos – destul pentru a hrăni o patimă, și brav – destul spre a-i da Imbold Deșertăciunii...

ARNOLD: I-am salvat

Și ei și tatălui ei viața, ba Chiar casa le-am scăpat-o de incendia!

CEZAR: Acestea nu-s nimic. Tu cauți doar

Recunoștința – piatra căutată De filosofi...

ARNOLD: Și n-o găesc!

CEZAR: N-ai cum...

Dar de-ai găsi-o, mulțumit ai fi? Ai ști să-i dai Recunoștinței partea Din ceea ce dorești să se-mplinească? Nu! Vrei să fii *iubit-mbit în sine*, și *pentru tine însuși*, nicidecum Pentru averea, rangul, frumusețea Sau tinerețea ta... De-acestea toate Poți fi prădat, dar nu și de-o iubire Abstractă pentru – pentru ce anume, Nu știi nici tu... Iubind cu moderație, Se cheamă totuși că iubești...

Măcar

De-aș fi și eu iubit, crezi c-aș mai pune Vreo întrebare?

Da, și nici n-ai crede-n Răspunsul cu pricina: ești gelos... Pe cine?

Poate chiar pe tine însuși, Căci gelozia nu-i decât o umbră A Soarelui, iar globu-acesta, care Vă pare vouă-n mica voastră lume Măreț ca Universul infinit, Voi nu-l puteți privi decât prin prisma Vreunui nor stârnit de răsuflarea Pământului: altminteri, vi se pare Că-i cerul monoton... Nimic nu-l poate Orbi pe om mai mult decât lumina. Iubirea ta-i ca soarele-un lucru De dincolo, iar gelozia ta. E-un nor ivit din propriu-ți pământ.

ARNOLD: Nu-ntotdeauna: are-ades o cauză...

ARNOLD:

CEZAR:

ARNOLD: CEZAR:

620

CEZAR: A, da! Când se ciocnesc atomii, pun

Sistemul în pericol... Dar sunt lucruri Pe care nu le știi... Să revenim, Deci, pe pământ! Olimpia, această Fecioară minunată, e un idol De marmură, prea rece pentru tine, Nesimțitor la focul prometeic Aprins de torța ta...

ARNOLD: Taci, sclav bicisnic!

CEZAR: în carul triumfal ce-l aducea

Pe-nvingător la Roma, se afla Un sclav, menit a-i spune
adevărul... Ești un învingător, deci poruncește-mi la unui sclav!

ARNOLD: învață-mă-n ce fel

S-o cuceresc pe-acea femeie mândră...

CEZAR: Păi, părăsește-o!

ARNOLD: N-aș alege-un astfel

De drum, chiar de m-ar duce drept la țință!

CEZAR: Firește, căci de-ai face-o, ai alege

Un leac pentru o boală vindecată...

ARNOLD: Așa nenorocit cum sunt, n-aș da

Ne-mpărtășita-mi dragoste, pe una Mai fericită!

CEZAR: Dar a fost a ta

Femeia, și mai e, – ce mai dorești?

ARNOLD: Să fiu al ei, cum e și ea a mea!

...

14 Versurile acestea, care în englezește sunt:

„If it be life to wear within myself / This barrenness of spirit,
and to be / My own soul ssepulchre...”

amintesc de versurile 100 – 102 din tragedia lui Milon, *Samson Agonistes* (*Samson în agonie*):

„To live a life half dead, a living death, And buried; but, O yet
more miserable! Myself my sepulchre, a moving grave;

(„Să-mi trăiesc viața pe jumătate mort, o moarte vie/și îngropat,
dar, vai, încă și mai nefericit / Fiindu-mi propriul meu mormânt, o
groapă mișcătoare”.)

15 Versul: „Pe cea din urmă treaptă a deznădejdiei” („*The lași infirmity of evil*”), amintește poemul *Lycidas* de Milton, al cărui vers,
„*The lași infirmity of noble mind*” (71) („Cea din urmă infirmitate a
minții nobile”) este în mod evident inspiratorul lui Byron. Întreg acest
monolog al lui Manfred este, probabil, și un ecou al meditației lui
Hamlet din actul III, scenal, 68 și următoarele, – „*To le or noi lo be...*”

16 Aici, din nou, Byron ne amintește de *Hamlet*, II, 2, 310 – 320:
este vorba despre pasajul care începe cu versurile, „*What a piece of
work is inan!*” – („Ce minunată lucrare e omul”, trad. Leon Levițchi și

Dan Duțescu.)

17 Patriarhii din *Vechiul Testament* erau păsto îi.

18 Sursa acestor versuri și a altor pasaje descriptive din *Manfred* trebuie căutată și în *Jurnalul* poetului din 1816 (însemnările făcute între 18 și 29 septembrie), în care Byron descrie călătoria din Elveția. *Jurnalul* a fost trimis surorii sale. Augusta Leigh: „Un păstor pe o stâncă abruptă și foarte înaltă cântând din *cimpoi*; foarte diferit de Arcadia. Muzica *tălăngilor* de la vaci (căci averea lor, ca și a patriarhilor, sunt vitele) pe pășuni care se află la înălțimi mult peste orice vârf din Anglia, și păstorii strigând la noi de pe fiecare creastă și cântând din *treștiile* lor în locuri unde pantele abrupte păreau aproape inaccesibile; peisajul înconjurător m-a făcut să simt tot ceea ce doar auzisem sau [îmi imaginasem despre viața pastorală și aceasta, mult mai bine decât o făcusem în Grecia sau Asia Mică... fiindcă aceasta era pură și nealterată – solitară, sălbatică și *patriarhală*, în tim, p ce se îndepărtau, ei cântau [Ram *des Vaches* și alte melodii, în semn de bun rămas. În ultima vreme mi-am umplut imaginația cu natură”.

19 Versul 77: „I hear ye *momently* above, beneath...” („Mă asurziți zburând / în jurul meu”) este, evident, inspirat din poemul lui Coleridge, *Kulla Khan*, 24: „I flung up *momently the sacred river*” („Cad stropi din râul sacru ca o ploaie”, trad. Tudor Dorin).

627

40*

20 La 2 septembrie 1806 s-a prăbușit muntele Rossberg (sau Rufiberg) pe care Byron îl numește Rosenberg. El era situat în apropierea localității Goldau din Elveția, la sud de lacul Zug. Catastrofa a distrus complet patru sate, producând moartea a 457 de oameni și a nenumărate turme de vite. Totul a durat doar cinci minute.

21 Alpii Bernezi, lanț muntos în centrul și sudul Elveției.

22 Versurile acestea ne amintesc de strofele 48 și 49 din Cântul al III-lea din *Childe Harold*.

23 Ca și în poemul *The Dream* (*Visul*), Byron și-o reamintește aici pe Mary Chaworth, iubita sa din tinerețe, al cărei unchi a fost ucis în duel de strămoșul poetului, William, al 5-lea Lord Byron.

24 Wilhelm Tell, erou legendar elvețian, conducătorul țăranilor în lupta pentru răsturnarea jugului austriac (1308).

25 Versurile acestea sunt un ecou al strofei a 5-a din *Childe Harold*, Cântul al III-lea.

26 Iată ce scria despre această scenă Francis Jeffrey (1773 – 1850), unul dintre fondatorii revistei „Edinburgh Review”: „Aceasta este una dintre scenele cele mai poetice și mai minunate scrise din întreg poemul. Liniștea și izolarea văii degajă o vrajă calmă și încântătoare în care ne apare frumusețea celestă a făpturii care ni se înfățișează aici”.

27 Este vorba despre cascada Staubbach. Precizarea este făcută de Byron în scrisorile sale (*Letters*, 1899, III, p. 359).

28 „Și m-am uitat și iată un cal galben-vânăț și numele celui ce călărea pe el era: Moartea; și iadul se ținea după el; și li s-a dat lor putere peste a patra parte a pământului ca să ucidă cu sabia și cu foamete, și cu moarte și cu fiarele de pe pământ” (*Apocalipsa*, 6: 8).

29 Același Jeffrey, comentând această scenă, remarcă frumusețea ei deosebită, care îl face pe cititor să uite că asemenea spirite nu există cu adevărat și să își închipuie că se află în prezența lor, pentru o clipă.

30 Imaginea „lunecătoarei luni” („the moving moon”) Byron a împrumut-o din *The Rhijme of the Ancient Mariner* (*Balada bătrânului marinar*) de Coleridge, „The moving moon went up the sky” (263) („Lunecătoarea lună s-a ridicat pe cer”).

31 Este vorba, aici, despre filosoful neoplatonician și neopitagorean sirian Iamblichos, născut la Hălciș, în jurul anului 250 și mort aproximativ în anul 330. A fost elevul lui Porfirios și a predat filosofia la Alexandria. Ideile sale mistice despre comuniunea dintre om și Dumnezeu au avut o mare influență asupra gândirii epocii sale, precum și a celei din secolele X și XVI. „Divinului Iamblichos” i se atribuiau minuni extraordinare. Un atare succes dovedește că a știut să satisfacă aspirația epocii sale spre supranatural, aspirație de altfel tipică pentru elenism (vezi *Enciclopedia civilizației grecești*, Editura Meridiane, București).

1970, p. 281). Se povestește că în timp ce lamblichos se scălda împreună cu discipolii săi în apele termale din Gadara, el i-a invocat pe Eros și Anteros să apară din cele două izvoare care le purtau numele.

32 Eros, zeul iubirii în filosofia greacă. Conform celor mai vechi teogonii, el s-ar fi născut odată cu pământul. Este adorat în Beoția sub forma, unei pietre necioplite. Ulterior, a fost considerat fiul lui Hermes și al Afroditei și a luat înfățișarea unui copilăș grațios care cu arcul său îi săgeta atât pe zei, cât și pe muritori. Anteros este dușmanul iubirii. El este fiul Afroditei și al lui Ares, zeul războiului.

33 Gadara, oraș străvechi din sud-estul Mării Galileei, în Siria de astăzi. În apropierea sa, cam la 5 km, se află băile termale de la Amatha, descrise pentru prima dată de geograful Strabon.

34 Furiile sau Eriniile, zeițele răzbunării în mitologia greacă și romană, reprezentate ca trei fecioare înaripate cu șerpi în păr. Erau născute din sângele lui Uranus. Urmăreau și chinuiau criminalii.

35 Cesus, rege al Lidiei (Asia Mică), între anii 560 și 546 î.e.n. La greci el era simbolul bogăției. Aliindu-se cu Egiptul și Babilonul împotriva lui Cyrus, regele Persiei, a fost înfrânt și apoi făcut prizonier. Manfred spune despre imaginația sa că a fost cândva tot atât de bogată în forță creatoare, pe cât de bogat era și Cesus.

36 Dorința lui Manfred de a-și afla moartea ne amintește de legenda jevreu-lui Rătăcitor.

37 Este vorba aici despre profetul Samuel, „ultimul judecător al Israelului” (sec. XI î.e.n.) a cărui viață și fapte sunt relatate în *Vechiul Testament*, Cartea I și a II-a a *Regilor*.

38 Endor, sat în Palestina. Este localitatea unde, conform legendei biblice, I *Regi*, 28, Saul, primul rege al Israelului, consultă o celebră vrăjitoare în ajunul bătăliei de la Ghilboa. Vrăjitoarea din Endor evocă umbra lui Samuel care îi prezice lui Saul înfrângerea și moartea: „«Ce înfățișare are?» o întreabă regele – iar ea răspunde: «Iese din pământ un bărbat foarte bătrân îmbrăcat cu o haină lungă». Atunci a cunoscut Saul că acela-i Samuel și a căzut cu fața la pământ și s-a închinat” (28: 14). Iată ce scria, referitor la această scenă, dr. James

Kennedy, prietenul lui Byron din Cephalonia: „Am considerat întotdeauna că scena cu vrăjitoarea din Endor este cea mai minunată și mai perfectă scenă cu vrăjitoare care s-a scris vreodată sau pe care a conceput-o cineva; nu puteți să nu fiți de acord cu mine dacă veți lua în considerare toate întâmplările și personajele care apar, precum și gravitatea, simplitatea și demnitatea limbajului, întrece toate scenele cu stafii pe care le-am citit vreodată” (citată de John Galt în prefața la operele lui Byron, p. XCVII, apărute la Paris, 1835).

39 Fecioara din Bizanț este Cleonite sau Klonike, o tânără pe care o iubea. Pausaniaa, dar pe care a ucis-o într-o noapte, crezând că este un dușman

629

A fost apoi mereu obsedat de imaginea ei, până ce la Horacleia i-a invocat spiritul și acesta i-a prezis că în curând va scăpa de chinurile sale după ce se va reîntoarce în Sparta. Oracolul s-a împlinit prin moarte, întâmplarea este relatată de Pausanias Periegetul în Cartea a III-a, *Laconica*, 17, din lucrarea *Călătorie în Grecia* și de Plutarh în *Vieți paralele*, *Cimon*, 6.

40 Monarhul Spartei este generalul Pausanias, învingătorul perșilor la Plateea (479 î.e.n.). Îmbătat de această victorie, Pausanias visează să

domnească în Sparta și în întreaga Grece. Pentru a-și atinge scopul, pune la cale intrigi și acorduri secrete cu Xerxes, regele perșilor. Convocat să se justifice în fața eforilor pentru trădare, Pausanias se refugiază în templul Atenei, Khalkioikos. Pentru a nu comite un sacrilegiu scoțându-l din templu, eforii ordonă zidirea ușii și astfel Pausanias moare de foame, în anul 474 î.e.n.

41 Joe Phixianul (*Phyxios*, gr. = exil, fugă) este Joe, ocrotitorul fugarilor. Pe el l-a chemat în ajutor Pausanias, precum și pe Evocatorii de la Figaia, care au puterea de a rechema sufletele morților: „Această crimă nu i-a fost nicicând iertată, deși a adus drept jertfă toate cele prescrise de Zeus Phyxios și a făcut toate ceremoniile de purificare și toate rugăciunile cerute. Și cu toate că s-a dus și în Figaia Arcadie, la așa-numiții psihagogi (*evocatori*), în cele din urmă a fost

pedepsit cum se cuvenea pentru impietatea săvârșită față de zei și de Kleonike". (Pausanias, *Călătorie în Grecia*, III, *Laconici*, 254, trad. J.M. Marinescu-Himu, Editura Științifică, București, 1974).

42 Figaâia, localitate în sud-vestul Arcadiei, în apropierea căreia, la Bassae, se afla un celebru templu al lui Apolo, construit de Ictinus (unul dintre arhitecții care au construit Parthenonul). Pausanias îl descrie ca unul dintre cele mai frumoase construcții din Peloponez. Ruinele templului se mai văd și astăzi. Una dintre cele mai importante frize ale sale a fost achiziționată în 1814 pentru Muzeul Britanic din Londra.

43 Muntele Jungfrau a fost măsurat în anul 1811.

44 Arimanes este numele dat de Byron lui Ahriman sau Angra Mainyu, principiul răului în filosofia persană. El este în conflict [permanent cu Ormazd, zeul binelui și al luminii. McGann este de părere că holul lui Arimanes este luat din *Vathele*, iar festivalul demonilor este inspirat din Noaptea Valpurgiei din *Faust*.

45 Este vorba despre Napoleon care a scăpat din Insula Elba în martie 1815, iar după înfrângerea de la Waterloo a fost internat pe Insula Sf. Elenă, în octombrie 1815. Byron i-a dedicat mai multe poezii. Cu toate că îi admira personalitatea, nu se putea însă declara de acord cu politica lui Napoleon de subjugare a popoarelor cucerite.

46 în nota care însoțește aceste versuri, H.E. Coleridge, editorul și comentatorul o perechi lui Byron, spune că, probabil, Byron se referă aici la

630

Thomas Cochrane, Lord Dundonald (1775 – 1860), unul dintre cei mai celebri amirali englezi din timpul războaielor napoleoniene, în *Jurnalul* său, la 10 martie 1814, Byron îl numește pe Cochrane „the stock-jobbing hoaxer”, farsorul speculant.

47 Aluzie la *Apocalipsa*, 14: 3: „Fericiți cei morți, cei ce de acum mor întru Domnul”.

48 Nemesis, în mitologia greacă și romană, este personificarea legii și a rațiunii și cea care pedepsește pe cei care întreceau măsura și se făceau vinovați de orgoliu și de excese.

49 Aici se face aluzie la Restaurarea Bourbonilor după căderea lui Napoleon.

50 Vezi *Isaia*, 1: 24: „Răzbuna-mi-voi împotriva asupritorilor mai și mă voi întărită cu răzbunare asupra vrăjmașilor mei!”

61 Vezi *Daniel*, 5: 27: „Techel: L-a cântărit în cântar și l-a găsit ușor”.

52 Vezi *Efesieni*, 2: 2: „... potrivit stăpânitorului puterilor văzduhului, adică duhului care lucrează acum în fiii neascultători”.

53 Vezi *Plângeri*, 3: 16: „A zdrobit de piatră dinții mei și m-a afundat în cenușă”.

54 Astarteea (Ashtaroth, Ashtoreth sau Ishtar) este, în mitologia semitică, zeița fertilității, a frumuseții și a dragostei. Ea se confundă cu Afrodita din mitologia greacă și este considerată și zeiță a lunii. Astarteea este numele pe care Byron i-l dă iubitei lui Manfred, dar, de fapt, el este numele sub care se ascunde Augustaleigh, sora vitregă a poetului, pe care acesta a iubit-o, motiv pentru care soția sa a cerut divorțul.

55 Actul al III-lea, așa cum arătam mai sus, a fost supus unei critici severe, dar pe care Byrou a primit-o neașteptat de bine, recunoscându-și întru totul greșelile și fiind de acord să modifice manuscrisul. Iată ce îi scria, în acest sens, lui John Murray, la 14 aprilie 1817: „Actul al III-lea este cu adevărat al naibii de slab și defectele sale se datorează febrei de care sufeream când l-am scris, în *niciun caz* nu trebuie publicat așa cum se prezintă acum. Voi încerca să îl modific sau chiar să îl rescriu complet; dar nu mă mai simt în stare fiindcă mi-a pierit stimulenta. Singura parte din acest act pe care eu însumi am considerat-o bună este monologul lui Manfred adresat soarelui; restul este cât se poate de slab și mă întreb ce mi-a venit să îl scriu așa. Sunt foarte bucuros că mi-ai transmis opinia lui Gifford fără să ai vreo rețineră. Chiar mă crezi atât de neghiob încât să nu-i fiu recunoscător? Și că nu am fost sau că nu sunt convins de aceasta în sinea mea! Voi încerca să îl rescriu; între timp lasă-l să zacă pe un raft-întreaga Dramă, adică – Amintește-ți să *nu* o publici, cu niciun preț, până ce nu încerc din nou să mă ocup de actul al III-lea. Nu sunt sigur că voi

încerca și cu atât mai puțin că voi reuși dacă o voi face". La 5 mai, Byron scria de la Roma: „Am

631

«t;

rescris cea mai mare parte și ți-am trimis înapoi pasajele nemodificate din șpaltul. pe care mi-l returnaseși. Abatele a devenit acum om bun și Spiritele apar din nou în scena morții. Cred că vei găsi, ici și colo, în acest act, pasaje de poezie adevărată și dacă este așa, tipărește-l fără să îmi mai trimiți șpalturile cu corectura domnului Gifford, dacă va mai avea bunătatea să își arunce privirea pe ele". Am reprodus aici o mare parte din scrisorile trimise de Byron editorului său, pentru a demonstra, din nou, preocuparea deosebită și interesul pe care îl manifesta poetul pentru a cunoaște opiniile confrăților săi cu privire la creațiile sale, precum și receptivitatea ce o manifesta la observațiile critice care i se făceau atunci când ele erau întemeiate și nu izvorau doar din dorința de răzbunare sau de pedepsire a autorului din motive extraliterare, cum s-a întâmplat de multe ori cu marile sale poeme.

66 St. Moritz se află în Valea Rhonului, nu departe de Villeneuve. Mănăstirea a fost fondată în sec. al IV-lea și înzestrată de Sigismund, regele Burgundiei.

67 Vezi *Psalmi*, 22: 4: „Că de voi și umbla în mijlocul morții, nu mă voi teme de rele; că tu cu mine ești”.

68 Vezi *Matei*, 5: 17: „N-am venit să stric, ci să împlinesc”.

69 Vezi I *Timotei*, 2: 6.

60 Vezi *Romani*, 12: 19: „A mea este răzbunarea. Eu voi răsplăti...”

61 Vezi Milton, *Paradisul Pierduti*, I, 255 și nota 75 de mai jos, pag. 634.

62 Al șaselea împărat al Romei a fost Marcus Salvius Otho (32 – 69). A domnit doar în anul 69, imediat după Nero. Aici însă Byron descrie sinuciderea lui cum o face Suetoniu relatând moartea lui Nero în *Viața lui Nero*, XLIX: „Între viață și moarte, unui centurion care se repezi să-i acopere rana cu mantaua, ca și cum ar fi dorit să-l ajute,

Nero nu-i răspunse decât: «Târziu!» și «Asta e credință» (Suetonius Tran-quillus, *Viețile celor Doisprezece Cezari*, VI, Nero Claudius Caesar, Editura Științifică, București 1958, p. 288).

63 Versurile acestea pot fi considerate ca un ecou târziu al unei remarci triste și pline de pesimism făcute de Byron într-o scrisoare din 1811, când avea doar douăzeci și trei de ani: „Se pare că sunt făcut să sufăr în tinerețe cele mai mari necazuri ale senectuții. Prietenii mi se prăbușesc în jur, și voi rămâne un copac singuratic înaintea de a mă usca. Alți oameni pot oricând găsi alinare în mijlocul familiilor lor – eu nu am alt refugiu decât propriile mele gânduri și ele nu îmi oferă nicio perspectivă, acum sau mai târziu, decât doar satisfacția egoistă că le supraviețuiesc celor ce au fost mai buni decât mine. Sunt cu adevărat foarte nenorocit. Ziua nu îmi găsește liniștea, iar noaptea odihna. Foarte rareori am parte de societate și când o am, fug de ea. Nu știu dacă n-am să sfârșesc pierzându-mi mințile” (citată de John Galt).

632

64 Versurile acestea amintesc, din nou de *Hamlet*, de cuvintele Ofeliei din actul III, I, 158 și următoarele;

„O! what a noble mind is here o'erthrown” („Ce minte-aleasă's – surpat”, trad. Leon Levițchi și Dan Duțescu).

65 Vezi *Facerea*, 6: 4: „În vremea aceea se iviră pe pământ uriași, mai cu seamă de când fiii lui Dumnezeu începuseră a intra la fiicele oamenilor și acestea începuseră a le naște fii: aceștia sunt vestiții viteji din vechime”. Aici, „fiii lui Dumnezeu” sunt, la Byron, îngeri răătăcitori.

66 Caldeea, alt nume pentru Babilon, situată în partea de sud a văii Tigrului și Eufratului. A fost celebră pentru cunoștințele de astronomie ale învățaților săi. Vezi și *Childe Harold*, III, str. XIV – „Like the Chaldean, he could watch the stars” („Sta ca un caldeean privind la stele”, trad. Aurel Covaci).

67 Comentând această scenă, John Galt susține că Astarteea s-ar fi sacrificat de bunăvoie din dorința de a descifra tainele magiei: „Exista în Egipt un cult de magie neagră, potrivit căruia o cunoaștere efectivă se putea obține doar prin oferirea de către noviciat a unei

victime voluntare, ființa pe care acesta o iubea cel mai mult și de care era tot la fel de iubit; și sursa principală a tragediei lui Byron constă, cred, într-un astfel de sacrificiu, dar care a fost oficiat, fără a se obține acea fericire pe care o ofereau cunoașterea și puterea cumpărate cu un astfel de preț. Sora sa a fost sacrificată în zadar. Felul sacrificiului nu este dezvăluit, dar se insinuează că el a avut loc într-un mod oribil” (p. LXIII).

68 Muntele Eiger (3975 m.) se află în Alpii Bernezi, la sud-est de localitatea Interlaken.

69 Profesorul John „Wilson (1785 – 1854) este de părere că versurile cu care se deschide scena a patra din actul al III-lea formează cel mai minunat pasaj al întregii drame, prin calmul lor solemn și caracterul maiestuos, care vor fi regăsite și în descrierea „catastrofei” cu care se încheie poemul.

70 Iată cum comentează Matthew, în *Dianj of an Invalid* (*Jurnalul unui Invalid*), versul acesta: „M-am dus la miezul nopții să văd Coliseul în lumina lunii: dar ce pot spune despre Coliseu? trebuie văzut: m-aș fi gândit că este imposibil să îl descrii dacă nu l-aș fi citit pe *Manfred* (...) Liniștea nopții, ecourile în șoaptă, umbrele lunii și măreția înspăimântătoare a ruinelor amenințătoare formează o scenă de un sublim romantic cum numai Byron îl putea descrie cu adevărat”.

71 Adăpostul cezarilor este palatul împăraților romani, aflat pe colina Palatină, în imediata apropiere a Coliseului.

72 Geniul este spiritul protector al fiecărei ființe umane.

633

73 *Vezi Efesieni*, 6: 12: „Căci lupta noastră nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva domnilor, împotriva stăpânilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, răspândite în văzduhuri.

74 Versul 123: „Must crimes be punish’d but by other crimes” („Că păcătoși mai mari pot pedepsi / Prin crime noi nelegiuirea?”) reamintește de *Childe Harold*, IV, XCVI, 1:

„Can tyrants but by tyrants conquer’d be”, („Pot doar tiranii tiranii să-nfrângă?”, tiad. Aurel Covaci).

76 Versurile acestea sunt un ecou al versurilor 254 – 255 din *Paradisul Pierdut*, partea I:

„The mind is its own place, and in itself
Can make a Heaven of Hell, and Hell of Heaven”.

(„Lăcaș fiindu-i sieși, poate duhul
Un Cer din Iad și-un Iad din Cer să facă în sine-și”-trad. Aurel
Covaci.)

Aceeași idee mai apare în *Manfred*, I, 1, 252:

„I caii upon thee! and compel Thyself to be thy proper Hell!”
(„Vei purta-n a ta ființă Iadul tău de suferință.”)
și în actul III, 1, 73:

„But all in all sufficient to itself Would make a hell of heaven –”.
(„Dar de ajuns ea singură să schimbe Tot ceru-n iad –”).

76 Versul „Nu-i așa de greu să mori, bătrând” („Old man! tis not
so diffi-cult to diel”) a fost omis la prima ediție de către John Murray.
Furios, Byron i-a scris acestuia: „Ai distrus întregul efect și toată
morală poemului” („You have destroyed the whole efect and moral of
the poem”).

pag. 53 MARINO FAIIERO, DOGE AL VENEȚIEI

Tragedie istorică în cinci acte (Marino Faliero, doge ol Venice
An Historical Tragedy în five acts)

Marino Faliero, piesă născută din cercetarea minuțioasă a
istoriei Veneției, a fost începută imediat după ce Byron a încheiat
Manfred, dar apoi proiectul a fost abandonat și Byron a revenit la el
doar în anul 1820

când locuia la Ravenna. Piesa a fost scrisă în numa} trei luni și
terminată la 17 iulie 1820. A fost publicată împreună cu poemul
Profelia lui Danie, la 21 aprilie 1821.

Într-o scrisoare trimisă la 4 septembrie 1821 prietenului și
bancherului său Douglas Kinnaird, Byron îi dedică piesa. *Dedicația*
apare pentru prima dată în ediția din 1832 a operelor complete ale
poetului, dar apoi, unii editori o suprimă:

„Dragul meu, Donglas, îți dedic această tragedie, mai mult
pentru părerea bună pe care o ai despre ea, decât din convingerea că

ar fi demnă de tine. Chiar dacă meritele ei ar fi de zece ori mai mari decât pot fi, această dedicație ar continua, totuși, să rămână un semn prea mic de recunoaștere a prieteniei active și constante cu care m-ai onorat în ultimii ani.

Prietenul tău îndatorat și plin de afecțiune.

Byron”.

Inițial, piesa i-a fost dedicată lui Goethe, așa cum reiese dintr-o scrisoare trimisă de Byron lui Murray, la 17 octombrie 1820, dar apoi, la 19 ianuarie 1821, poetul își retrage *Dedicația*, din cauza protestului vehement al lui Murray împotriva aluziilor defăimătoare la adresa lui Wordsworth și Southey. De altfel, Murray refuzase să o publice chiar și dacă Byron ar fi insistat. Ea va apărea pentru prima dată în volumul lui Thomas Moore, *The Life, Letters and Journals of Lord Byron*, 1832, dar [într-o formă prescurtată, înlăturându-se aluziile și atacurile prea jignitoare la adresa celor doi poeți și chiar și la cea a lui Goethe însuși. În limba germană, ea apare doar în anul 1899 și este comentată de criticul A. Brand l în următorii termeni: „Este tonul lui Don Juan, doar în proză”.

Deoarece sunt puține edițiile, chiar și cele englezești, care o conțin, suntem de părere că ar fi interesant ca cititorul român să aibă prilejul să citească această *Dedicație* care a stârnit atât de multe controverse și a dat naștere la atâtea proteste.

„Baronului Goethe: „Domnule.

În appendice la o operă englezească tradusă de curând în limba; germană și publicată la Leipsic (ortografia lui Byron) – este citată părerea Dumneavoastră despre poezia engleză, după cum urmează! – «în poezia engleză poate fi găsit geniu, forță universală, un sentiment al profunzimii, precum și suficientă simțire și forță – dar *toate acestea nu înseamnă poeți* etc. etc...».

634

635

Regret că un mare om comite o mare greșală. Această părere a Dvs. dovedește doar că *Dicționarul celor zece mii de poeți englezi* în *viață* nu a fost tradus în limba germană. Probabil că ați citit în

versiunea prietenului Dvs. Schlegel dialogul din *Macbeth*:

«Sunt zece mii *Macbeth*

Gâște.

— Netrebnicule!

Răspuns

Autori – Domnule» (*Macbeth*, V, 3, 12 – 13).

Ei bine, dintre cei «zece mii de autori» – sunt, de fapt. O mie nouă sute optzeci și șapte de poeți – toți în viață la ora actuală, oricare ar fi operele lor – pe care le cunosc bine librarii. Și printre aceștia sunt câțiva, care se bucură de o reputație mult mai mare decât a mea – cu toate că ea este considerabil mai mică decât a Dvs. Din cauza neglijenței traducătorilor germani nu cunoașteți operele lui William Wordsworthli – care are un baronet la Londra care îi desenează frontispicii și îl conduce la serate și la teatru; și un Lord la țară, care i-a găsit un post la Accize – și un loc la masă.

— Nu știți, probabil, că acest domn este cel mai mare dintre toți poeții din trecut, prezent și viitor și, pe lângă aceasta, a scris un *Opus Magnv.* se în proză – în timpul ultimelor alegeri din Westmoreland. Opera sa principală se intitulează *P eter Bell* și el a privat publicul de e» timp de «douăzeci și unu de ani», spre marele regret al tuturor celor care au murit între timp, – și care nu vor mai avea ocazia să o citească înainte de reînviere.

— Mai este unul – numit Southey – care e mult mai mult decât un simplu poet – fiind, de fapt, poet *Laureat* – un poet care corespunde cu ceea ce noi în Italia numim Poete *Cesareo* și ceea ce în Germania voi numiți – nu știu cum – dar cum aveți un *Caesnr* – doar *Poetul*. Îi menționez pe acești poeți doar – ca o Mostră – ca să vă edific – ei sunt, de fapt, două cărămizi ale Babelului nostru (*cărămizi de Windsor*), dar pot servi de specimene pentru o clădire.

Se afirmă, de cele mai multe ori, – că «ceea ce caracterizează mai ales întreaga poezie engleză este un *Dezgust* și un *Dispreț* pentru Viață» – dar eu bănuiesc *însă*, că doar cu o singură lucrare *în proză a Dumn-ovoastră*, ați stârnit un mult mai mare dispreț pentru Viață, decât au făcut-o toate volumele de poezie engleză scrise vreodată.

D-na de Sta A] spune că «"Werther & produs mai multe sinucideri decât cea mai frumoasă femeie» – și eu cred cu adevărat că el a scos din această lume mai mulți indivizi – decât Napo-ieon însuși – exceptând cerințele profesiei sale.

Probabil, ilustre Domn, că Judecata aspră la adresa Dvs. în special și a poeziei germane în general, făcută de o celebră gazetă din Nord.

636

v-a cam indispus împotriva poeziei și criticilor englezi. Dar nu trebuie să ne luați în seamă criticii, care sunt oameni la locul lor, având în considerare cele două îndeletniciri pe care le practică – îmbrățișarea legii în Instanță și părăsirea ei în afara acesteia. Nimeni nu poate deplânge mai mult judecata lor pripită și nedreaptă în ceea ce vă privește, decât mine. O fac și i-am declarat-o și prietenului Dvs. Schlegel, în 1816 la Coppet. În numele celor «zece mii» de confrăți ai mei în viață și al meu personal, am luat cunoștință de părerea exprimată cu privire la «poezia engleză» în general – și care merită să fie avută în vedere, deoarece vă aparține. Scopul principal pe care l-am urmărit adresându-mă Dvs. a fost să vă dovedesc respectul și admirația mea sinceră – pentru un om care de o jumătate de veac conduce literatura unei mari națiuni – și care va ajunge în Posteritate ca Primul om de litere al Epocii sale.

— Sunteți fericit, Domnule, nu numai datorită scrierilor care v-au făcut numele celebru, dar și pentru propriul Dvs. nume – care este suficient de muzical pentru a putea fi articulat de posteritate.

— Aici – aveți avantaj față de unii dintre compatrioții Dvs. – al căror nume ar deveni, poate, și el nemuritor, – dacă ar putea cineva să îl pronunțe.

S-ar putea crede, din acest aparent ton de neseriozitate, că îmi lipsește respectul față de Dvs. – dar ar fi o greșeală. Când scriu proză, sunt întotdeauna frivol. Considerându-vă, cum o fac cu adevărat și cu multă căldură – împreună cu toți ai Dvs. și cu cele mai multe națiuni – ca fiind de departe cea mai importantă Personalitate literară care a existat în Europa de la moartea lui Voltaire, am simțit și simt dorința

de a vă dedica lucrarea care urmează, *nu* pentru că ar fi o tragedie sau un *poem* (căci nu mă pot pronunța dacă e una sau alta – sau amândouă, sau niciuna), dar ca o Dovadă de stimă și admirație din partea unui străin pentru bărbatul ovaționat de Germania și numit «Marele Goethe»!

Am onoarea de a fi, cu cel mai sincer respect, al dvs. supus și umil Servitor.

Byron

Eavenna, octombrie 14, 1820

P.S. Constat că în Germania, ca și în Italia, se dă o luptă îndârjită cu privire la ceea ce ei numesc *Clasici și Romantici*, termeni care nu fuseseră supuși unei clasificări în Anglia, cel puțin când am părăsit-o eu cu patru sau cinci ani în urmă. Unii dintre scriitorii englezi (este adevărat) l-au criticat pe Pope și Swift, dar motivul a fost că ei înșiși nu știau să scrie nici proză și nici versuri, dar nimeni nu s-a gândit că merită să îi așeze într-o Sectă.

637

Probabil că așa ceva a apărut de curând, dar nu știu prea multe despre acestea și ar fi o dovadă de prost gust, încât mi-ar părea rău să cred că așa ceva este posibil”.

Dedicația este și un răspuns la articolul publicat de Goethe în revista sa, „Kunst und Alterthum”, din 1820, în care, după ce marele poet german își exprimă admirația față de poemul *Manfred*, și de originalitatea cu care Byron a tratat tema faustiană, făcând dificilă sarcina criticilor de a găsi elementele împrumutate din *Faust*, face și unele aluzii la viața intimă a lui Byron. După părerea lui Goethe, în *Manfred*, ca și în întreaga sa creație, Byron se descrie pe el însuși, cu sentimentele, pasiunile și suferințele sale. Poetul englez este obsedat și chinuit de imaginea a doua femei pe care le-a iubit și față de care se simte vinovat. Amândouă apar în *Manfred*, prima, sub numele de Astarteea, a doua, „fără formă sau prezență reală, o simplă voce doar”. Goethe relatează chiar un incident care se pare că s-ar fi petrecut la Florența în timpul șederii lui Byron acolo și în urma căruia, soțul unei frumoase florentine, iubita poetului englez, și-ar fi omorât soția și ar fi

fost apoi descoperit mort, noaptea pe stradă, fără ca ucigașii să fie descoperiți vreodată. Aceasta este, în opinia lui Goethe, cauza profundelor remușcări ale lui Byron.

Byron nu a putut ierta amestecul lui Goethe în viața sa intimă și relatarea unor evenimente mai mult inventate decât reale.

În *Dedicație*, Byron face aluzie la *A Biographical Dictionary of Living Authors* (*Dicționar biografic al autorilor în viață*), apărut în anul 1816, la pictorul George Beaumont, fondatorul Galeriei Naționale de la Londra și care a desenat frontispiciile pentru volumul de versuri al lui Wordsworth, apărut în 1815; la lordul William Lonsdale, care i-a oferit lui Wordsworth postul de agent fiscal pentru ținuturile Cumberland și Westmoreland; la cele două discursuri scrise de același Wordsworth în 1818, *Two Addresses to the Freeholders of Westmoreland* (*Două apeluri la proprietarii liberi din Westmoreland*). Numindu-i pe cei doi poeți rivali ai săi, cărămizi de Wind-sor, Byron îi acuză că sunt lachei ai statului. Celebra gazetă din nord este „*Edinburgh Review*”, iar criticii înfierăți și aici de Byron sunt Francis Jeffrey și Henry Brougham. Remarca Doamnei de Staël cu privire la *Werther* nu figurează în scrierile ei, așa încât, probabil, Byron a auzit-o rostită de celebra autoare.

Discutând posibilele surse de inspirație care i-au servit lui Byron la scrierea tragediei, criticul englez Barry Weller este de părere că, în afara operelor istorice, pe care Byron le prezintă în detaliu, poetul s-a inspirat, fără nicio îndoială, din piesa lui Thomas Otway, *Venice Preserved* (*Veneția păstrată*) și din tragedia shakespearică *Macbeth*. Se regăsesc în piesa sa

638

și o serie de elemente împrumutate din *Iuliu Cezar* și din *Coriolan*, precum și din alte drame ale lui Shakespeare. (Este interesant cât de mult a fost influențat Byron de scrierile marelui Will, din care reținea, pe dinafară, pagini întregi. Cu toate acestea, de mai multe ori, în scrisori, refuză să recunoască marea admirație pe care i-o purta înaintașului său, iar prietenii credeau chiar că Byron era gelos pe faima lui Shakespeare, așa cum Petrarca fusese gelos pe Dante.) Se

poate stabili o paralelă chiar între Angiolina și Desdemona, precum și una între Marino Faliero și Othello, amândoi fiind eroi militari apreciați mai mult în timp de război decât de pace. Unele scene ale tragediei amintesc și de *Fiesco* (1783) de Schiller și de tragedia *Agis* (1786) de Alfieri, pe care Byron le cunoștea și despre care vorbise cu admirație în notițele din *Jurnal* (20 februarie 1814) și, respectiv, într-o scrisoare trimisă lui Murray, la 17 iulie 1820.

Byron a fost întotdeauna mândru de acuratețea cu care a redat în tragedia sa istoria Venetiei, așa cum a cunoscut-o din studiul atent al analelor venețiene și al altor scrieri istorice. De fiecare dată, sursele sale de inspirație sunt menționate pentru ca poetul să își poată justifica afirmațiile și pentru a nu putea fi acuzat de inventarea unora dintre evenimentele descrise, în *Apendice* a publicat trei fragmente care i s-au părut mai semnificative pentru perioada descrisă în piesă, extrase din lucrări despre Venetia:

a. O veche cronică venețiană despre Marino Faliero, în traducerea, apreciată ca excelentă de către Byron, a lui F. Cohen și intitulată *Story of Mă – rino Faliero, Doge XLIX. MCCCLIV* (*Istoria lui Marino Faliero, al 49-lea Doge. 1354*). Aici este descris în detaliu complotul pus la cale de Marino Faliero împotriva nobililor venețieni pentru ca dogele să se proclame Prinț al Venetiei. Se vorbește despre incidentul cu tânărul Michele Steno, care, umilit și dat afară de la o petrecere de către doge, îl batjocorește pe acesta, scriind cuvinte insultătoare la adresa ducelui și a soției sale, chiar pe scaunul ducal. Marino Faliero este descris de cronicar ca fiind rău, iute a mânie, impulsiv și ambițios. Cronica prezintă numele tuturor conspiratorilor, precum și cele ale membrilor consiliului și tribunalului care l-au condamnat la moarte pe doge. Se menționează că dogele a fost îngropat în cripta familiei din Biserica San Giovanni e Paolo și nu în locul care i s-ar fi convenit dacă ar fi murit ca un om cinstit și nu ca un trădător, în acel loc figurează următoarea inscripție: „Hic est locus Marini Faletro, decapitati pro criminibus” (lat. = aici este locul lui Marino Faletro, decapitat pentru crime).

b. Un fragment, în limba italiană, dintr-o scrisoare în limba

latină a lui Petrarca. citat de Byron din lucrarea *Viaggi di Petrarca* (*Călătoriile lui Petrarca*), vol. IV, p. 323, scrisă de Levați. Rezultă din scrisoare că Marino Faliero a fost prieten cu Petrarca și că marele poet considera că dogele are mai mult curaj decât simț practic, dar că era apreciat pentru înțelep

1

639

ciunea de care dăduse dovadă până în momentul când a acceptat să conspire împotriva republicii.

c. Fragment din lucrarea lui Daru, *Histoire de la République de Venise* (*Istoria Republicii Venețiene*), vol. V, p. 95, pe care Byron l-a intitulat *Venețian Society and Manners* (*Societate și moravuri venețiene*). Se vorbește în acest fragment despre excesul de corupție al societății venețiene despre infidelitatea notorie a soților, ca reacție la interzicerea divorțului, despre curtezane („nostre benemerite meretrici”) și despre poliția venețiană care le angaja pentru a-i spiona pe înalții demnitari. Sunt descrise cazinourile și localurile de petreceri din Veneția.

Ca și în cazul celorlalte piese ale sale, Byron s-a opus vehement la reprezentarea pe scenă a acestei tragedii și, așa cum prezisese el, piesa, jucată la 30 aprilie 1821, la Teatrul Drury Lane, a cunoscut doar cinci reprezentații și nu s-a bucurat deloc de succes.

În text apar o serie de anacronisme. Byron vorbește despre unele locuri și monumente celebre ale Veneției, Puntea Suspinelor, Statuia lui Coleoni, Scara Titanilor etc., dar toate acestea au fost construite după moartea lui Marino Faliero, chiar câteva secole mai târziu. Vom menționa acest lucru când se va vorbi despre ele.

pag. 54

Note la PREFAȚA LUI BYRON

1 În traducerea lui Constantin I. Niculescu, versurile lui Horațiu din *Ode*, III, 3, pe care Byron le folosește ca motto:

„Dux inquieti turbidus Hadriae”.

sunt: „Năvalnic domn ce tulburi Hadria”. Năvalnicul domn este austrul, despre care Horațiu scrie în continuare:

„Lustum et tenacem proposiți viram non civium ardor prava iubentium non vultus instantis tyranni mente quatit solida neque Auster”. („Pe omul drept și tare în hotărâri nici furia mulțimii-ndemnând la rău și nici tiranul crunt la față nu pot să-l clatine, nici Austrul.”)

2 Marino Faliero (sau Faler sau Faletro) (1274 – 1355), doge al Veneției (1354 – 1355), care a favorizat instaurarea unui regim democratic, pentru a se răzbuna pe unii patricieni care îl insultaseră și pe care Sena

640

tul refuzase să îi pedepsească. Conjurația fiind descoperită, dogele a fost judecat și decapitat la 17 aprilie 1355, iar complicitii săi pedepsiți cu multă cruzime.

3 Marino Sanudo (sau Sanuto sau Sanuti), poreclit Cel Tânăr (1466-1535), literat și mare orator, cel mai de seamă istoric al Veneției dogilor. Operele sale, *De magistratibus urbis Venetae* (Despre dregătorii orașului Veneția), *De origine urbis Venetae et vita omnium ducum* (Despre originea Veneției și viața tuturor ducilor) și cele 58 de volume de *Diari* (însemnări zilnice) care se întind din 1496 și până în 1533, sunt considerate de importanță majoră pentru istoria Veneției și a Italiei din acea perioadă.

4 Marino Faliero a comandat forțele navale la asediul Zarei, și nu cele terestre, cum afirmă Byron, sub influența lui Morelli, *Istoria dett assedio e della Ricupera di Zara* (Istoria asediului și a recuperării Zarei), o traducere din limba latina a unui document contemporan asediului. Daru comite aceeași greșeală. Asediul la care a participat Marino Faliero a avut loc în 1346. Zara (astăzi Zadra, localitate în Iugoslavia, pe Coasta Dalmată) a fost timp de aproape 300 de ani asediată și pe rând cucerită și apoi pierdută de venețieni, de unguri și de turci.

5 Impunându-și dominația și asupra Coastei Dalmate, Veneția a intrat în conflict cu Croația în sec. XI și apoi cu Ungaria (sec. XI-XV). În timpul luptei de la Zara din 1354, rege al Ungariei era Ludovic de An-jou, cel Mare (1342 – 1382).

6 Alesia, oraș în vechea Galie, ocupat de Vercingétorix și asediat de Iuliu Cezar în anul 52 î.e.n. Capitulara sa, din cauză de înfometare, a marcat sfârșitul rezistenței galilor (*De Bello Gallico*, VII, 69 – 90).

7Eugen de Savoya Soissons (1663 – 1736), prinț și general francez care, fiindu-i refuzate serviciile de către Ludovic al XIV-lea, și le oferă, în anul 1683, împăratului Leopold I al Germaniei și se acoperă de glorie învingându-i pe turci la Zenta (1697) și la Belgrad (16 august, 1717 i, victorie). au făcut posibilă încheierea păcii de la Pasarovitz din 1719.

8 Capodistria, port în provincia Pola, Italia. A aparținut Veneției începând cu secolul al X-lea. Dominația venețiană slăbind periodic, era necesară o nouă bătălie pentru reinstaurarea ei. La una dintre acestea a participat Marino Faliero.

9 *Podestă*, era, în timpul vechilor comune italiene, un magistrat însărcinat cu administrarea justiției și conducerea armatei. Această ultimă funcție o exercita doar în timp de război.

10 Thwackum și Square sunt două personaje din romanul *Tom Jones* de Henry Fielding, care rareori erau împreună fără să se certe. Thwackum este preot (teologul, cum îl numește Fielding), tutorele lui Tom și Blifil, care se bucură de reputația unui om deosebit de cult, dar care

641

41 – Opere IV – Byron este, de fapt, un om limitat. Square, filosoful, este un ipocrit cu pretenții de mare cunoscător al autorilor antici. „În morală, platonician hotărât, în religie, înclinat spre aristotelism” (III, 3). „Îl mușcă cu asprime” („saddles him with a judgement”) se referă la un incident din Cartea a V-a 2, când Square, perorând despre accidente, își mușcă, din greșală, limba, iar Thwackum, profitând de ocazie, îl pocnește cu judecata sa pe spate („takes the Opportunity to clap a Judgement on his Back”): „Răul cel mare era că Thwackum, care se afla de față și care, după cum știm, osândește toate aceste principii, socotindu-le păgâne și atee, folosi întâmplarea ca să țină și el o altă predică” (trad. Ion Pas și Petre Solomon).

11 Vettor Sandi, istoric venețian, autorul lucrării *Principi di Storia Civile de Ha Repubblica di Venesia* (*Principii de istorie civilă a Republicii Veneția*, 1755).

12 Andrea Navagero (1483 – 1529), om politic venețian, care și-a consacrat o mare parte a vieții studierii literaturii latine și grecești, precum și istoriei Veneției, în 1506 i-a urmat lui Marcantonio Sabellico (1436-1506) la conducerea Bibliotecii San Marco (Marciana) și a fost însărcinat să continue scrierea istoriei Veneției, începută de înaintașul său, care lăsase 22 de cărți, intitulate *Storia di Venezia*. În timpul unei ambasade la Carol Quintul, în anul 1523, a exercitat, la Madrid, o considerabilă influență asupra poetului spaniol Boscan.

13 Jacopo Morelli (1745 – 1809), una dintre cele mai de seamă personalități culturale ale Veneției. Născut într-o familie săracă, s-a consacrat de tânăr preoției și a făcut studii temeinice de greacă, fiind foarte apreciat pentru cultura sa vastă în cele mai selecte și pretențioase cercuri venețiene. La vârsta de 33 de ani i se încredințează mult râvnita funcție de custode al Bibliotecii Marciane. Pentru activitatea sa remarcabilă, a fost supranumit Magliabechi timpului său. (Antonio Magliabechi, celebru erudit bibliograf florentin, autodidact, care la moarte, în 1714, a lăsat orașului Florența vasta sa bibliotecă, Malabechiana, ca-e avea să devină Biblioteca Națională din Florența.) A fost foarte apreciat de Napoleon, care vo; a să îi pună alături de cei opt străini celebri, membri ai Academiei Franceze, împăratul Austriei, Francisc I, l-a numit consilier imperial. Este autorul a șaizeci și două de publicații și lucrări, printre care și cea despre care vorbește Byron, *Monumenti Veneziani di Varia Lettera ura* (*Ctipodopere ale literaturii vene iene*). Biblioteca și manuscrisele sale au fost oferite Bibliotecii Marciane.

14 Pierre Antoine-Noel-Bruno, conte de Daru (1767 – 1829), om politic și istoric francez, intendent al casei imperiale în 1805, Membru al Academiei Franceze din 1806, intendent general al armatei franceze în timpul campaniilor din Austria și Prusia. Pe când se afla în exil după

République de Venise.

15 Jean-Charles Leonard Simonde de Sismondi (1773 – 1842), istoric și economist elvețian, autorul, printre altele, al lucrării, *Histoire des repu-blifues Unliennes aux Moyen Ages* (*Istoria republicilor italiene în Evul Mediu*) și al unei *Histoire des Francais* (*Istoria francezilor*). A fost apreciat și în calitate de critic literar.

16 Marc-Antoine Laugier (1713 – 1769), istoric francez, autorul lucrării *Histoire de la Republiuyue de Venise* (*Istorici Republicii Venețiene*) apărută în 12 volume, între 1759 și 1786 și atât de celebră, încât a fost tradusă în italienește.

17 Michele Steno, un tânăr venețian care, insultându-l pe doge și nefiind pedepsit decât cu doul luni de închisoare și un an de exil, a devenit unul dintre pretextele complotului pus la cale de Marino Faliero.

18 „Alții au scris că din cauza unei bănuieli de gelozie a acestui doge (Michel Steno) a fost îndepărtat cu brutalitate” (it.).

19 „Din alte izvoare venețiene aflăm că nu doar dorința de răzbunare l-a condus la complot, ci însăși ambiția sa înăscută și înveterată de a deveni cu orice preț principe independent” (it.).

20 Cei Patruzeci (Quarantia) – vechi tribunale ale orașelor italiene, formate din patruzeci de membri, care judecau atât cauzele civile, cât și pe cele penale, iar uneori, cum se întâmpla la Veneția, judecau și în calitate de instanță supremă.

21 Michele Steno nu a fost, cum afirmă Sandi și alți istorici, unul dintre capii celor Patruzeci în 1355, ci doar douăzeci de ani mai târziu, în 1375.

22 Dogaressa (soția dogelui) era Aluica Gradenigo, născută în prima decadă a secolului al XIV-lea și devenită ducesă când avea mai mult de 45 de ani, deci în niciun caz nu mai era tânără cum se afirmă în text.

23 John Moore (1729 – 1802), medic și om de litere scoțian care, între 1773 și 1778, a făcut mai multe călătorii în străinătate, în urma cărora a publicat, în 1779, lucrarea intitulată *A View of Society and Manners în France, Switzerland and Germany* (*Privire asupra*

societății și moravurilor din Franța, Elveția și Germania), iar în 1781, pe cea la care face Byron aluzie, *A Vieio of Italij* (*Scene italiene*).

24 *Zeluco* este titlul romanului lui John Moore, apărut în 1789 și care s-a bucurat de cea mai mare popularitate printre scrierile sale.

25 Iată cum este relatat incidentul: „Doamna respectivă și-a imaginat că fusese insultată de un tânăr nobil venețian la un bal public și s-a plâns cu multă înverșunare soțului ei. Bătrânul doge, care făcea tot ce îi stătea în putință să îi facă pe plac soției, s-a hotărât să îi dea satisfacție deplină”.

*

643

41*

26 Abigail, lady Masham (? – 1734), favorita reginei Anne a Angliei, care s-a bucurat de o autoritate deosebită la palat și sub influența căreia, în 1710, regina limitează puterea ducelui de Marlborough, schimbând totodată cabinetul din Whig în Toiy. În lucrarea *Siècle se Louis XIV* (*Secolul lui Ludovic al XIV-lea*, 1751), Voltaire povestește că, prefăcându-se că nu e atentă, ducesa de Marlborough a turnat, „din greșeală”, apă, pe Abigail Masham, pe când cele două rivale se aflau în prezența suveranei.

27 John Churchill, duce de Marlborough (1660 – 1722), general pl om de stat britanic, unul dintre marii conducători de oști din istorie, în timpul domniei reginei Anne, datorită influenței pe care soția sa, Sarah Jen-nings. O avea la curte, Marlborough a cunoscut cele mai înalte onoruri, dar apoi, certându-se cu noua favorită, lady Masham, a pierdut simpatia suveranei. El nu a fost înfrânt însă numai de intrigile de la curte, ci și de cele ale partidelor politice pe care le detesta, motiv pentru care ele nu i-au dat mână liberă în ceea ce făcea și în hotărârile pe care voia să le ia în luptă.

28 Pacea de la Utreent (Țările de Jos) din anul 1713 a pus capăt Războiului de succesiune la tronul Spaniei, război în timpul căruia ducele de Marlborough s-a distins în nenumărate bătălii. Cu toate că Byron o numește lipsită de glorie, prin această pace, Anglia a devenit stăpâna Gibraltarului și a insulei Minorca, a fost recunoscut dreptul

Casei da Hanovra la tron și, totodată, a câștigat o serie de avantaje comerciale.

29 Ludovic al XIV-lea (1638 – 1715), rege al Franței din 1643. Nenumăratele războaie în care a împins Franța, și care au culminat cu cel de succesiune la tronul Spaniei, au epuizat țara și au dus la încheierea unor acorduri de pace în dezavantajul ei.

30 Ministrul lui Ludovic al XIV-lea este Mi chel Le Tellier, marchiz de Louvois (1641 – 1691), subsecretar de stat la Ministerul de Război, cel care a reorganizat armata franceză și a avut o mare influență în politica externă. Byron îl citează însă aici din cu totul alte motive. Louvois se pare că ar fi supravegheat lucrările de construcție ale Domului Invalizilor din Paris, iar semnele sale heraldice au fost sculptate în diferite locuri pe clădire. Ludovic, supărat pe ministrul său, a dat ordin ca ele să fie înlăturate. Totuși, una dintre ferestre, împodobită cu labe de lup (*loup-voit*, fr. = lupul vede) sculptate, a rămas ca semnătură a ministrului.

31 Lucreția, soția lui Tarquinius Collatinus, care, fiind necinstită de către Sextus, fiul lui Tarquinius Superbus, și-a rugat soțul să o răzbune și apoi și-a înfipt pumnalul în inimă. Moartea ei tragică a dus la declanșarea unei mari revolte la Roma, în urma căreia Tarquiniu au fost alungați și a fost instaurată republica (510 î.e.n.).

1

32 Cava sau Florinda, fiica contelui spaniol Julian, care a fost necinstită de ultimul rege vizigot din Spania, Roderick (710 – 713). Legenda spune că scârbit de fapta regelui, Julian l-a predat pe acesta maurilor care invadaseră Spania.

33 Clusium, vechea capitală a Etruriei, al cărei rege, semilegendar, Lars Porsenna, ar fi cucerit Roma și i-ar fi readus la tron pe Tarquini, în jurul anului 500 î.e.n. Conform unei alte legende, eroismul poporului roman l-ar fi făcut pe Lars Porsenna să abandoneze lupta.

34 Frederick Wilhelm II (1744 – 1797), rege al Prusiei (1786 – 1797), se pare că i-ar fi recomandat abatelui de Bernis: „Evitez de Bernis la steile abundance” (fr. – „Evitați abundența sterilă, *f* e

Bernis”). Fraza aceasta apare într-una din epistolele în versuri ale lui Frederic cel Mare, care își bătea joc de versurile mediocre ale abatelui francez.

35 Franc, ois Joachim de Bernis (1715 – 1794), prelat și poet francez, autorul unor versuri scurte care i-au atras admirația doamnei de Pompadour și i-au asigurat o avere îndestulătoare, precum și porecla” Babet la Beuquetiere (Babet, florăreasa). A fost ambasador și Ministru de externe sub Ludovic al XV-lea, iar apoi cardinal și ambasador la Veneția și la Roma.

36 Jeanne-Antoinette Poisson, marchiză de Pompadour (1721 – 1764), favorita regelui Ludovic al XV-lea, a cărei influență a fost deosebit de nefastă, antrenând Franța în Războiul de Șapte Ani și lasemnarea celor două tratate de pace de la Versailles din 1756 și 1759 care apropiau foarte mult Franța de politica dusă de Austria. Referindu-se la ea, Frederic al II-lea, împăratul Sfântului Imperiu Roman și viitorul împărat al Austriei, numește domnia ei: „le regne du Cotillon” (fr. = domnia Cotilonului). Se spunea despre împărat și că ar fi declarat despre ea: „Je ce la connais pas” (fr. = „N-o cunosc”) și că ar fi adăugat că Franța nu este țara păstorilor și păstoritelor. El a mers chiar până acolo încât să își boteze ogarul, care dormea cu el în pat, Madame de Pompadour.

37 Rosbach, sat în Saxa, unde Frederic al II-lea i-a înfrânt în anul 1757 pe francezii conduși de Soubise și pe aliații Jor austrieci, înfrângerea a fost atât de gravă și de dureroasă pentru Franța, încât după aceea, Soubise a fost luat în batjocură pe străzile Parisului, unde se putea auzi următorul catren:

„Soubise dit, la lanterne à la main:

«J'ai beau chercher: ou diable est mon armee?

Elle etait pourtant la hier matin.

Mă la t-on prise, ou l'aurais-je e garee?»”.

(„Soubiso zicea, cu lanterna în mină: / «Am căutat mult și bine: unde naiba mi-e armata? / Și totuși era aici ieri dimineață. / Mi-or fi luat-o sau oi fi răătăcit-o?»”)

88 Dermot MacMurrough sau MacMurchad (m. 1171), rege irlaadaz al provinciei Leinster. În jurul anului 1152 a intrat în conflict cu nobilul Tigernan O Ruairc, stăpânul ținutului Breifne și, din dorința de răzbunare, Dermot îi seduce nevasta, pe Daarbhorgil, pe care însă nu o iubea. Soțul insultat cere ajutor regelui din Connaught, iar Dermot este silit, în anul 1166, să se refugieze în Anglia, unde cere sprijinul regelui Henric al II-lea. Cu permisiunea acestuia, Dermot se reîntoarce în Irlanda, însoțit de o armită formată din soldați din Țara Gdliloi. Pentru a-și asigura protecția lor îndelungată, Dimnt își căsătorește fiica, pe Eva, cu Richard Strongbow, duce de Pembroke, din casa de Clare, conducătorul velșilor. Prin fapta sa, Dermot a facilitat pătrunderea englezilor în Irlanda. Aceștia au colonizat orașele Waterford, Wexford și Dublin și au pregătit invazia pe care o pune la cale Henric al II le-a și în urma căreia Irlanda devenea posesiune engleză. Velșii aduși de Dermot nu au avut prea multe dificultăți în a fi acceptați de populația irlandeză, deoarece erau și ei de origine celtică și, curând după încetarea luptelor, s-au amestecat cu irlandezii, contractând căsătorii și ducând un trai pașnic.

39 Marie Antoinette (1755 – 1793), re-ini, a Francei, soția lui Ludovic al XVI-lea. Era o femeie ambițioasă și imprudentă, opusă reformelor și care, curând după urcarea pe tron a soțului ei, a devenit foarte nepopulară. Politica ei era puternic influențată de mama sa, împărăteasa Austriei, Maria Theresa. A murit pe eșafod.

40 Louis Philippe-Joseph (1747 – 1793), duce de Orléans, cunoscut sub numele de Philippe Egalită. Dușman înveterat al reginei, a jucat un rol important în timpul Revoluției Franceze și a mers chiar până acolo, încât a fost de acord cu condamnarea la miarte a vărului său, regele. Fiind apoi compromis, a murit pe eșafod.

41 Familia de Bourbon, veche familie regală, care a domnit în Franța, Spania, în Regatul celor Două Sicilii și la Parmi. își trage numele de la Castelul Bourbonnais, al cărui prim stăpân a trăit în secolul al IX-lea. Primul, rege Bourbon al Franței a fost Henric al IV-lea, ai cărui descendenți au domnit apoi în Franța până în anul 1830, când Carol al

X-lea a fost silit să abdice. Prima expulzare a Bourbonilor a avut loc în 1792 și ei nu au mai revenit la tron până în anul 1814, după înfrângerea lui Napoleon.

42 „*Taeierrima causa belii*” (lat. = hidoasa cauză a războiului) este un citat din Horațiu, / *Satire*, 3, 107 – 108/137 – 138:

„N-am fuit ante Helenam cunnus *laeterrima belii causa*, șed ignoris perierunt mortibus illi; „(N-a fost numai Elena, așa cum credem noi, Femeia pentru care a fost purtat război; trad. A. Hodoș – Th. Măinescu)

646

1

43 Domitian (51 – 96), împărat roman (81 – 96), obsedat de ideea de lege și ordine și devenit un adevărat despot. A fost omorât din ordinul soției sale, după ce își condamnase la moarte propriul văr, fără vreun, motiv serios (Suetoniu, XII, 15).

44 Commodus (161 – 92 î.e.n.), împărat roman (180 – 92), fiul lui Marcus Aurelius. Licențios și vulgar, plin de sine și îngâmfat, a fost urât de întreaga lume și, în cele din urmă, ucis de iubita sa și de slujitori apropiați (Gibbon, *Declinul și căderea Imperiului Roman*, IV).

46 Caius Caesar Germanicus, poreclit Caligula (12 – 41), împărat roman 37 – 41). Minte sa a fost afectată de o boală necruțătoare care i-a transformat denmnia într-un șir nesfârșit de cruzimi îngrozitoare și despotism. A murit și el asasinat.

46 Oliver Cromwell (1599 – 1658), lord protector al Angliei. Se spune despre el că, în ciuda calităților fale indiscutabile, a dat totuși dovadă de destulă cruzime și intoleranță. În 1638 se pare că se îmbarcase deja pe vaporul care urma să plece în America, când i s-a comunicat că îi fusese respinsă cererea de părăsire a Angliei.

47 Carol I (1830-1907), rege al Angliei (1837 – 1901), silit să abdice la declanșarea Revoluției și a Războiului civil. Armata sa este înființată în 1837 și în 1838, regele e capturat, judecat și decapitat. 48 Davie Gellatley, unul dintre personajele secundare ale romanului *Wa-verley* (1814) de Walter Scoți. El este „Inocentul” care rostește în roman unele dintre cele mai frumoase versuri ale autorului. 49 Byron

reproduce în *Trenată* versiunea italiană a textului lui Laugier, vol. IV, p. 30 – 31.

60 Scara Titanilor sau a Giganților este impunătoarea scară de marmoră din Palatul Dogilor de la Veneția, construită între anii 1480 și 1501, de Antonio Rizo. Își trage numele de la cele două statui gigantice, care îi reprezintă pe Keptun și pe Marte și care au fost sculptate în 1544 de Jacoppo Tatti Sansovino.

61 Este vorba despre statuia ecvestră a condotierului Bartholomeo Coleoni (1400 – 1475), făcută de Andrea Verocchio și turnată în bronz de Ales-sandro Leopardi, în anul 1496.

62 Ordelafo Faliero, doge al Veneției între 1102 și 1117, învingătorul de la Zara din 1117. El este cel care a fondat Arsenalul în anul 1104. În 1120 a murit în luptă împotriva Zarei, care se revoltase din nou.

63 Zara fur. d cucerită de unguri, dogele Enrico Dandolo îi convinge pe conducătorii celei de a Patra Cruciade (1202 – 1204) să recucerească orașul. Cruciații îl cuceresc și îl devastează în 1202, motiv pentru care sunt condamnați de Papă.

64 Vitale Faliero, doge al Veneției (1084 – 1096).

fe 647

65 Matthew Gregory Lewis (1775 – 1818), scriitor englez, autorul romanului *The. JUnk* (Călugărul, 1796). A mai scris drame și poezii.

66 Sir William Drummond (1770 – 1828), autorul scrierii *Academicul Questions* (Chestiuni academice), foarte apreciat de Byron. Până în 1809 a fost diplomat, iar apoi s-a retras din viața publică și s-a consacrat preocupărilor sale literare.

67 Joanna Baillie (1762 – 1851), dramaturgă și poetă scoțiană, prietenă cu Walter Scott, care a apreciat-o în special pentru primul ei volum de piese, intitulat *Plays on the Passions* (Piese ale pasiunilor), apărut în 1798 și care cuprindea piesele *Basil* și de *Montfort*. Drama ei cea mai celebră, *The Family Legend* (Legendă de familie), a fost jucată în 1810.

58 Henry Hart Miâman (1791 – 1868), profesor de poezie la

Oxford, dramaturg și, mai ales, celebru istoric. Cea mai cunoscută piesă a sa a fost *Fazio* (1815), a cărei acțiune este plasată în Italia.

59 John Wilson (1785 – 1854), om de litere și filosof englez, ziarist și pamfletar la „Blackwood's Edinburgh Magazine”. Este autorul poemului *The City of the Plague* (*Orașul ciumei*, 1816).

60 *The Făli of Jerusalem* (*Căderea Ierusalimului*, 1820) este un poem scris de H.H. Mișman.

61 Horace Walpole (1717 – 1797), scriitor englez, celebru astăzi mai ales pentru scrisorile sale pline de farmec și deosebit de interesante din punct de vedere autobiografic, social și politic. Vezi și notele 63 și 65 care urmează.

62 *Ethimid* (1802), piesă de Joanna Baillie.

63 *The Castle of Otranto* (*Castelul din Otranto*), apărut în 1765, este romanul lui Walpole care deschide seria romanelor de groază în care va excela Anne Radcliffe.

64 *Ultimus Romanorum* (lat. = cel din urmă dintre romani) este numele pe care Brutus i l-a dat prietenului său, Caras Cassius Longinus, unul dintre conjurații care l-au ucis pe Iuliu Cezar. A murit pe câmpul de luptă de la Philippi. Aici Byron folosește metafora pentru a-și manifesta admirația față de personalitatea și opera lui Horace Walpole.

65 *The Myslerious Mother* (*Mama misterioasă*, 1768), este o tragedie scrisă de Walpole și care s-a bucurat de mult succes.

66 Israele Bartuccio este numele sub care se ascunde, de fapt, căpitanul de marină Bertuccio Ixarella, care fusese lovit fără niciun motiv de Giovanni Dandolo, un tânăr nobil iute la mânie. Dorind să se răzbune atât pe dușmanul său, cât și pe ceilalți nobili din Veneția, Bertuccio s-a alăturat complotului pus la cale de Marino Faliero. În *Cronica* din care citează Byron în *Apendice*, cel ofensat lucra la Arsenal și fusese lovit de un nobil din casa Barbaro. Nici numele celui lovit și nici cel al ofensatorului nu sunt menționate. Aici Bertuccio apare doar ca un

648

simplicu participant la complot. Filippo Calendario, care figurează

cu propriul său nume în piesă, dar pe care Byron îl face pietrar, este prezentat în aceeași *Cronică* din *Apendice* ca fiind căpitan de marină, deosebit de dornic să participe la complot. Cei doi au fost arestați printre primii, judecați și condamnați la moarte prin spânzurătoare. Trupurile lor neînsuflețite au fost atârinate de stâlpii cei roșii ai balconului din care dogii priveau luptele cu tauri.

Note la Nota lui Byron la PREFATĂ

1 *De Montfort*, piesă de Joana Baillie, pusă în scenă de Kemble și Sarah Siddons în anul 1800.

2 William Sotheby (1757 – 1833), traducător englez din Homer, Vergi-liu și Wieland. Este autorul piesei *Ivan*, reprezentată pe scena de la Drury Lane la propunerea lui Byron.

3 Samuel Taylor Coleridge (1772 – 1834), unul dintre marii poeți romantici și critici literari englezi, care a scris și trei piese de teatru, *The Făli of Rolespierre* (*Căderea lui Robespierre*. 1794), Zápolya (1817) 1 și *Osorio*, piesă scrisă înainte de 1798, dar jucată sub titlul *Remorse* (*Remușcarea*) în 1813, pe scena de la Drury Lane. La 31 martie 1815 Byron îi scrie lui Coleridge sugerându-i să scrie o nouă tragedie pentru Drury Lane.

4 *The School of Scandal* (*Școala scandalului*) este celebra comedie a lui R.B. Sheridan, jucată pentru prima dată în 1777.

O Charles Dibdin (1745 – 1814), dramaturg englez și autor de cântece. A publicat în 1795 lucrarea intitulată *History of the Stage* (*Istoria scenei*) și a regizat mai multe piese la teatrele Haymarket și Lyceum din Londra.

6 Charles Robert Maturin (1780 – 1824), unul dintre principalii autori de romane de groază și mister, alături de Anne Radcliffe și de M.G. Lewis. Tragedia sa, *Bertram*, a fost pusă la Drury Lane, de către Kean, la recomandarea lui Walter Scott și a lui Byron. Piesa s-a bucurat de un deosebit succes. A mai scris apoi încă două tragedii, *Manitel* (1817) și *Fredolfo* (1819), dar ele au cunoscut un eșec răsunător. Maturin va rămâne însă cunoscut mai ales pentru romanul său de groază, *Mel-moth the Wanderer* (*Melmoth rătăcitorul*), publicat în 1820. Giovanni Antonio Calignani (m. 1821) a fondat la Paris revista

„Cali-gnani's Messenger" în 1814, pe care Byron o numește aici „Parisian Gazette". Revista se bucura de foarte multă popularitate în rândul englezilor stabiliți în Europa. După moartea lui Calignani, revista a continuat să apară sub îngrijirea fiilor săi, John Anthony (1796 – 1873)

649

și William (1798 – 1882), care publicau și textele unor cărți apărute în Anglia.

8 Charles-Kemble (1775 – 1854), celebra actor englez, remvreat rrui „ales în rolurile comice, dar și în irite tragedii shakespeareiene. Este fratele mai mic al celebrei tragediene Sarah Siddons și al actorului John Philip Kemble, precum și tatăl actriței Anne Frances Kemble.

9 Thomas Potter Cooke (1786 – 1864), actor englez care în tinerețe fusese marinăr. A jucat pe aproape toate scenele engleze ale timpului, încheindu-și cariera pe cea a teatrului Drury Lane.

10 Edmund Kean (1789 – 1833), unul din mirii actori tragici englezi, care a excelat în Shylock, Richard al III-lea, Hamlet, Othello, Iago, Macbeth și Lear.

11 Robert William Elliston (1774 – 1831), unul dintre cei mai populari actori ai teatrului Drury Lane. Leigh Hunt îl considera chiar egalul lui Garrick în tragedie. A excelat în Hamlet, Rormo, Hatspur, iar la bătrânețe l-a jucat cu foarte mult succes pe Falstaff. El este cel care în 1821 a pus în scenă *Marino Faliero*, din prietenie și admirație pentru Byron.

12 *Comedia gentlemanului* poate fi sau *The Gentleman Dzneiny Master* (*Maestrul de dans cel galant*, 1673) de William Wycherley (1640 – 1716) său „zie *Gentleman Usher* (*Ușierul galant*, 1603) da George Chapmia (? 1559-P1634).

13 Eliza O'Neill (1791 – 1872), actriță engleză care a debutat la teatrul Covent Garden în rolul Julietei. Spectacolul s-a bucurat de un asemenea succes, încât a fost jucat fără întrerupare timp de cinci ani. S-a retras de timpuriu, în 1819.

14 Siddonii sunt Sarah și soțul ei, William.

15 Jean François Paul da Gondi, Cardinal de Retz (1613 – 1679),

ora politic și scriitor francez. A participat activ la Frondă, organizând Ziua Baricadelor, ceea ce i-a atras arestarea și trimiterea la Bastilia. Este autorul unor interesante *Memorii*. A fost un apreciat om de spirit.

16 James Graham, marchiz de Montrose (1612 – 1650), general scoțian, partizan al lui Carol I.

pag. 62

Note la MARINO FALIERO

1 Consiliul „Celor Zece” (Consiglio dei Dieci), tribunal secret format din 10 membri (în afară de doge), ales pentru prima dată la Veneția la 10 iulie 1310, pentru păstrarea ordinii publice și apărarea Republicii. Era ales pe o perioadă de șase luni. A exercitat o putere nelimitată asupra vieții publice și personale a cetățenilor și a controlat politica venețiană, mai ales în ceea ce privește relațiile cu alte state.

650

2 *Signori*.

— Signoria consta, de fapt, din doge, cei șase consilieri ducali și cei trei „Capi” ai Consiliului celor Patruzeci. Poate, sub influența lui *Othello*, I, 2.18, Byron folosește termenul într-un sens mai general, pentru a-i desemna pe toți conducătorii de vază ai Veneției.

3 Avogadori, trei magistrați ai Republicii venețiene, care aveau sarcina de a supraveghea respectarea legilor și, dacă era necesar, aveau dreptul de veto asupra deciziilor Senatului și ale Marelui Consiliu (Gran Consiglio). Niciun act al Consiliului nu era validat dacă la dezbateri nu participa cel puțin unul dintre Avogadori.

4 Cuvintele pe care dogele nu îi permite nepotului său, Vincenzo, să le repete, sunt următoarele: „Marino Faliero, Doge, dalia bella moglie altri la cde, cd egli la mantiene” (it. = „Marino Faliero cel cu soția frumoasă, altul se bucură de ea, dar el și-o păstrează”). Ele sunt citate de Byron din lucrarea lui Sanuto, *Vitae Ducum Venelorum*. Navagero oferă altă variantă: „Be-cco Marino Fa] ic r dalia bella mogier” (it. = „Marino Falier cel încornorat de frumoasa soție”). 6 *Vezi Letiteroncinul*, 8: 37: „Și vei fi de spaimă, de pomină și de răs la toate popoarele” și *III Regi*, 9: 7: „și Israel va fi de pomină și de răs între toate popoarele”.

6 Byron este aici evident influențat de *înllinzirea Scorpiei*, IV, 3, 4 – 6: „Beggars, that come unto my father's door, / Upon entreaty have a present alms” („Și cerșeterii de la poarta tatii/ Primeau pomană”-trad. Dan A. Lăzărescu).

7 Vezi *Daniel*, 5: 27.

8 Aluzie la cuvintele rostite de Iuliu Cezar atunci când și-a repudiat soți», pe Pompeia, bănuită de a fi înșelat cu tânărul Clodius. Ele apar în Plutarh, *Vitiile paralele, Iuliu Cezar*, XI: „Cezar o repudie pe loc pe Pompeia și, chemat să depună mărturie împotriva lui Clodius, declară că nu are nicio cunoștință de faptele care i se imputau acuzatului. Declarația aceasta părând foarte ciudată, acuzatorul îl întreabă atunci pentru ce și-a repudiat soția. «*Din pricină – răspunse dânsul – că solia unui Cezar nu trebuie nici măcar să fie bănuită*»” (trad. Nicolae-Bogdan).

9 Enrico Dandolo (1108 – 1205) a devenit dege în 1192. Alături de participanții la Cruciada a IV-a a cucerit Zara și a asediat Constantinopolul. Lui îi datorează Veneția hegemonia în Marea Mediterană. Byron, vorbind despre „refuzul coroanei cezarilor”, se referă la tronul imperial de la Constantinopo], care îi fusese oferit lui Dandolo, dar pe care acesta îl refuzase (Gibbon, LXI). 10 Versul acesta este inspirat din *Macteth*, I, 7, 20:

Byron: „Tlat we most surely might de vise together / His *taking off*”. Shakespeare: „The deep damnation of his *țaling-of*” („Păcatul greu al omorării sale”. – trad. Tun Vinpa l omorâr Ji sale”. – trad. Ion Vinea).

651

11 Briareu, gigant din mitologia greacă, fiul Cerului și al Pământului, care avea cincizeci de capete și o sută de brațe. A fost împins în mare de Neptun și ferecat în lanțuri sub muntele Etna de către Jupiter. Numele de briareu este folosit astăzi pentru a-l desemna pe un om sau chiar un grup de oameni ale căror eforturi par să se multiplice.

12 În versul: „Of darkly – brooding thoughts” („Mi-e încă planul cam ceșos în minte”), Byron a preluat o imagine din *Dedicația* lui

Dryden la piesa sa, *The Bivol Ladies* (Rivalele, 1664), adresată lui Roger Boyle, conte de Orrery: „Acest cadou neînsemnat v-a fost destinat cu mult timp înainte de a deveni Piesă, pe când era doar o masă confuză de Gânduri («When it was only a confus'd Mass of Thoughts»), rostogolindu-se unele peste altele în întuneric”.

13 Bătălia de la Sapienza dintre venețieni și dușmanii lor, genovezii, s-a dat la 4 noiembrie 1354. Venețienii erau conduși de Nicolò Pisani, iar genovezii, care au obținut victoria, de către amiralul Paganino Doria. Insula Sapienza se află în Marea Adriatică.

14 Treviso, oraș italian unde Marino Faliero a deținut un post important în administrație și unde, se pare, că l-ar fi pălmuit pe episcop.

15 Cuvintele acestea sunt luate întocmai din *Macbeth*, III, 4, 12: „There's blood upon thy face” („Ai sânge pe obraz” – trad. Ion Vinea).

16 Un nou citat aproape exact tot din *Macbeth*, III, 1, 90: „We are men, my liege” („Oameni suntem”).

17 Proverbul acesta apare la Shakespeare în *Henric al VI-lea*, II, 2, 17: „The smallest worm will turn being trodden on” („Plăpândi chiar, reptila se întoarce / Și-nfrantă pe acela ce-o strivește” – trad. Barbu Solacolu).

18 Șeful Arsenalului (Amiraglio) era un ofițer care comanda atât Arsenalul cât și gondola dogelui, Bucentaur, de a cărei securitate răspundea cu propria sa viață, chiar dacă izbucnea vreo furtună puternică, în timpul interregnului, făcea parte din garda călare de la palatul ducal și purta stindardul cel roșu, mergând înaintea dogelui la inaugurare. Arsenalul era, inițial, șantier naval, dar servea și pentru fabricarea, și depozitarea armelor.

19 Hidra, în mitologia greacă, șarpe de mare cu nouă capete. Când i se tăia unul dintre ele, altele două îi creșteau la loc. A fost omorâtă de Hercule. Imaginea aceasta este preluată, probabil, din *Fiesco* de Schiller, unde, în actul I, scena 13, stăpânirea familiei Doria este comparată cu o puternică hidră.

20 Clopotele de la San Marco erau trase doar din ordinul dogelui. Unul dintre pretextele că e puteau declanșa alarma era

vederea la orizont a unei corăbii genoveze. Genova era rivala cea mai înverșunată și cea mai de temut a Veneției.

21 *Pozzi* (it. = puțuri), celule subterane, umede și sumbre ce se aflau în închisorile de sub Puntea Suspinelor.

22 *Sotti Piombi* (it. = sub plumbij, celule fortificate, foarte calde vara, construite deasupra camerei în care se întruneau Cei Zece, chiar sub acoperișul închisorii. Atât *pozzi*, cât și aceste celule au fost construite după moartea lui Marino Faliero.

23 Puntea Suspinelor lega Palatul Dogilor de închisoarea unde erau supuși la cazne cei osândiți din ordinul Celor Patruzeci. A fost construită doar în anul 1600 de către Antonio Contino, deci la aproape trei secole după Marino Faliero.

24 Stixul, în mitologia greacă, era râul din Hades pe care trebuiau să îl traverseze sufletele celor morți în drumul lor de pe pământ spre lumea subpământeană.

25 Referindu-se la versul: „Ne-ar to the church where sleep my sires”, iată ce îi scria Byron la 12 octombrie 1820 lui John Murray: „Dogii erau și ei îngropați în Biserica San Marco *înainte* de Faliero; este interesant că la moartea predecesorului său, Andrea Dandolo, Cei Zece au decretat că *toți viitorii dogi să fie îngropați împreună cu familiile lor în propriile lor biserici*, – s-ar părea ea dintr-un presentiment. Astfel încât tot ceea ce se spune despre *Străbunii săi dogi* (Ancestral Doges), ca fiind îngropați în Biserica Sf. Ioan și Sf. Paul, se abate de la realitate, *ei fiind de fapt îngropați în Biserica San Marco. Fă o notă* despre acest lucru și semnează-o *Nota Editorului*. Pretind să se respecte adevărul pentru că nu vreau să fiu luat în zeflema din cauza unor fleacuri «a acesta. Despre piesă [criticii și cititorii] pot spune ce poftesc, dar nu și despre obiceiurile și *personajele* pe care le prezint – ele existând, cândva, în realitate”.

26 Versul: „By sweet revenge on all that's base in Venice” reamintește de *Oriolan*, V, 3, 45: „O! a k ss / Long as my exile, sweet as my revenge /” („Ah, o sărutare / Precum este surghiunul lungă, dulce / Ca răzburarea!” trad. Tudor Vianu).

27 O nouă imagine shakespeariană, din *Troilus și Cressida*, III, 3,

174, de data aceasta: „Love, friendship, charity, are subjects all / To en-vious and *calumniating lime*”. („Prietenia, dragostea robesc / Sub vremea bârfitoare și pizmașă”-trad. Leon Levițchi). Byron vorbește despre „*calwmnies of time*” („clevetirea timpului”).

28 Iuliu Cezar (100 – 44 î.e.n.), marele om politic și general roman care, spre sfârșitul vieții, a devenit dictator, fără însă a limita drepturile democratice.

29 Lucius Sergius Catilina (109 – 61 î.e.n.), patrician și om politic roman, lipsit de scrupule, care a condus un complot nereușit împotriva oligarhiei senatoriale. Complotul a fost denunțat de Cicero în anul 63, iar Catilina a căzut în luptă la Pistoia.

652

653

80 Data exactă a nașterii lui Marino Faliero nu se cunoaște, dar se crede că el avea sub 75 de ani când a avut loc conspirația, așa încât trebuie să se fi născut cam între 1280 – 1285.

81 Cuvintele: „The dying Roman said, twas but a name” („«E doar un nume» – a zis murind romanul”), sunt, după părerea istoricului Dion Cassius (155 – 235), acelea pe care le-ar fi rostit Brutus înainte de a-și da ultima suflare și pe care le cita dintr-o tragedie greacă: „O, virtute nenorocită! tu nu erai decât un simplu cuvânt, și totuși, eu te-am prețuit ca pe o faptă; tu erai, de fapt, sclava fortunei”.

82 În indiferența pe care o manifestă față de moravurile prea libere ale venețienilor și față de viața de plăceri, Angiolina se apropie de Desde-mona. (Vezi *Othello*, I, 2, 68 – 69 și IV, 3, 63 – 65.) Aceeași idee apare și în *Arcadia*, de Sidney. B. II, cap. 1: „O, virtute, unde te ascunzi?... Sau este oare adevărat că nu ai fost vreodată altceva decât un nume în van și nu un lucru esențial?” („*thou wert never but a vain name and no essential thing?*”)

33 Versul „he seems *rapt* in thought” reamintește de *Macbeth*, I, 3, 142: „Look, how our partner’s *rapt*” („Priviți ce-ngândurat e soțul nostru” – trad. Ion Vineanu).

34 „Yes, the same sân that overthrew the angels” este inspirat din *Henric al VIII-lea*, III, 2, 442: „By that sân fell the angels” („Păcatul i-a doborât pe îngeri” – trad. Dan Grigorescu).

35 Vezi *Facerea*, 9: 6: „De va vărsa cineva sânge omenesc, sângele aceluia de mână de om se va vărsa”. Aceeași idee apare și în *Macbeth*, III, 4, 123, „It will have blood, they say: blood will have blood” („Va curge sânge, sângele vrea sânge / Așa se zice” – trad. Ion Vineanu).

86 „I have lived too long” este din nou inspirat din *Macbeth*, V, 3, 22: „I have liv'd long enough, my way of life” („Dar am trăit destul. Al vieții drum...” – trad. Ion Vineanu).

37 Alcide, alt nume pentru Hercule, care era nepotul lui Alceu.

38 Vezi *Macbeth*, III, 2, 25: „Duncan is in his grave; / After life's fitful fever he *sleeps well*” („E-n groapă Duncan. După-al vieții zbucium / El doarme-adânc” – trad. Ion Vineanu).

39 *Zbirro*, ofițer de poliție. Erau numiți și *Signori di Notte* (domni ai nopții). Acest nume l-au purtat membrii poliției italiene între secolele XI și XIX. Erau folosiți și ca spioni și informatori.

40 Expresia „milkeness of spirit” amintește, din nou, de *Macbeth*, I, 5, 17: „It is too full o the milk of human kindness” („Dar firea ta-i prea plină / De laptele-omeneștii duioșii” – trad. Ion Vineanu).

654

41 Vezi *Macbeth*, I, 7, 60 – 62: „But screw your courage to the sticking place, / And we'll not fail”. („Adună-ți tot curajul într-un gând / Și nu dăm greș” -trad. Ion Vineanu).

42 Aici. Byron citează din tragedia *Iuliu Cezar*, V, 3, 95: „Thy spirit walks abroad, and turns our swords-” („Îți rățăcește spiritul p3-aici; / El ne întoarce spada-n măruntaie” -trad. Tudor Vianu).

43 Marcus Iulius Brutus (85 – 42 î.e.n.), principalul asasin al lui Iuliu Cezar. Byron îl admiră pentru curajul său și pentru dragostea ce o purta Romei. Criticii operei lui Byron au găsit anumite afinități între Marino Faliero și eroul lui Shakespeare. Ca și Brutus, Marino Faliero este atras în conspirație ca apoi să devină, foarte curând, conducătorul ei. Amândoi încearcă să găsească o explicație rațională pentru fapta pe care o vor comite. Nu își încredințează soției intențiile și suferințele

mentale (Barry Weller).

44 Caius Cassius Longinus (vezi și nota 64 la *Prefață*, pag. 648). Aici, Byron îl așază și pe Brutus alături de prietenul său, numindu-i pe amândoi „Ultimii dintre romani”, de fapt, ultimii romani adevărați.

Vezi *Iuliu Cezar*, V, 3, 99:

„The last of all the Romans, fare thee well!” („Tu, cel din urma dintre toți romanii, Rămâi cu bine!” – trad. Tudor Vianu.)

45 Attila (m. 453), rege al hunilor (433 – 453), care a fost de două ori înfrânt, întâi în 451, când a invadat Galia și apoi, un an mai târziu, în 452, când a invadat nordul Italiei. Intenționase să cucerească Roma, dar a fost silit să se retragă din lipsă de provizii.

46 Aluzie la faptul că locuitorii Aquilei și Padovei au fugit înaintea invaziei lui Attila și s-au retras pe insulele Gradus și Rivus Altus (Rialto).

47 „Assurance doubly sure”, vezi *Maebeth*, IV, I, 83: „But yet I'll make *assurance double sure*” („Dar vreau o îndoită cheazășie”-trad. Ion Vineanu).

48 „Brief authority”, vezi *Măsură pentru măsură*, II, 2, 118: „... but mân, proud mân, / Drest în a little briei authority” („Dar omul, în trufia lui de om, / Înscăunat în scurta-i și mimata / Pufcera” – trad. N. Argintescu-Amza).

49 Cei doi dogi din familia Faliero, vezi notele 52 și 54 la *Prefață*, pag. 647.

60 Moartea lui Ordelafo în lupta împotriva ungurilor aliați cu croații a dus la înfrângerea Veneției în anul 1117.

61 „... but I have set *my little left* / Of life *upon this cast*”; vezi *Richard III*, V, 4, 9 – 10: „Slave! I have *set my* Ele *upin a cast*, / And I wil; stand the hazard of the die” („Eu viața doar pe-un zar mi-am pus / Și vreau să-mi cerc norocul până pier” – trad. Dan Dutescu). Aceeași

655

Idee apare la Byron și în *Corsarul*, I, 337 – 8: „... to set *at last* / Ilope, power, and Uf e, *upon a single cast*?” („Și, oare. să-ndrăznesc / Să-mi joc puterea, viața, pe un zar?”) și III, 374 – 375: „*My life, my love, my hatred* – all below / Are on *this cast*” („Iubirea mea și

ne-nipăcata-mi ură, / Corsarul, stau într-o lovitură” – trad. Virgil Teodorescu și Aure] Covaci).

62 Statuia ecvestră din fața bisericii care dă spre Rio dei Mendicanti nu este a unui Faliero, cum pretinde Byron, ci este vorba despre celebra statuie a lui Verrocchio, care îl reprezintă pe Coleoni, generalul venețian care a trăit cu mai bine de un secol după Marino Faliero. (Vezi și nota 51 la *Prefață*, pag. 647.)

53 Sibariții erau locuitori ai orașului antic Sybaris, colonie grecească din sudul Italiei, la golful Taranto. A fost fondat în anul 720 î.e.n. și distrus în anul 510 î.e.n. Locuitorii săi se dedau plăcerilor și trăiau în trândăvie.

54 Hoți (hiloți), sclavi din Sparta antică. Ei aparțineau statului și erau împrumutați proprietarilor de pământ. Termenul se folosește și astăzi pentru a desemna o persoană exploatată.

65 „A thing of robes and trinkets” reamintește de *Hainlet*, III, 4, 103: „A king of slireds and patches” („Un-rege din fâșii și zdrențe” –trad. Leon Levițchi și Dan Duțescu).

56 Insulele Rhodos și Cipru aparțineau pe vremea aceea Veneției.

57 Monologul acesta exprimă nu numai sentimentul de înstrăinare al lui Marino Faliero, dar și pe cel al lui Byron, care regretă despărțirea de prietenii din copilărie și din tinerețe, dispăruți cu toții la o vârstă fragedă. Ideea o regăsim și în poemele *Childe Harold*, IV, 135 și *Visul*, 186 – 187.

58 *Oime-oime* = vai mie (it.).

59 „... My pure hous hold gods

Were shiver’d on my hearth, and o ei their shrine Sate grining Ribaldry, and sneering scorn”.

(„Ai casei / Zei buni striviți sunt și, pe-altarul lor / Stăpâne-s Bârfa azi și Mârșăvia.”) Ideea apare la Byron pentru prima dată în *Cântul I*, XXXVI, 284 – 286 din *Don Juan*:

„It \vas a trying moment that which found him

Standing alone beside his *desolaie hearth*.

Wliere all his kousehold gods lay shiver’d round him”.

(„... și toți misei / în casă singur îl lăsau anume, De-i tremurau în jur ai casei zei” – trad. Aurel Covaci.)

60 Versul: „You would but *lop the liană, and I the Jiead*” amintește de *Iuliu Cezar*, \II, îl, 162: „To cut the head off and then hack the limbs” („Capul

656

dacă pică, / Să retezăm și membrele”) și 182 – 183: „For he can de no more dian Caesar’s arm / When Caesar’s head is off” („Căci n-o putea prea mult să facă brațul / Lui Cezar, capul lui când o să cadă” – trad. Tudor Vianu).

61 Cele două orașe sunt Sodoma și Gomora, din vechea Palestina, care „conform legendei biblice, au fost distruse de focul trimis din ceruri din cauza răutății neobișnuite a locuitorilor lor: „Atunci Domnul a slobozit peste Sodoma și Gomoia ploaie de pucioasă și foc din cer de la Domnul. Și a stricat cetățile acestea și toate împrejurimile lor, pe toți locuitorii cetăților și toate plantele pământului” (*Facerea*, 19: 24 – 25).

62 Leviathan, animal marin uriaș. Descrierea lui îl prezintă foarte asemănător cu crocodilul de astăzi. Vezi *Iov*, 41: 15 – 21.

63 Frații Gracchi, doi oameni de stat și reformatori romani, Tiberius Sempronius Gracchus (163 – 133 î.e.n.), care, în calitate de tribun, a dat Legea Semproniană ce prevedea redistribuirea pământurilor agricole cetățenilor liberi ai Romei și Caius Sempronius Gracchus (153 – 121. î.e.n.), ales tribun în două rânduri, în anul 123 și 122 și care, propunându-și să își răzbune fratele asasinat, a inițiat o serie de reforme ce limitau puterea consulilor și a Senatului. A fost și el asasinat.

64 „Free and merry” – vezi *Othello*, III, 3, 341: „I slept the next night well, was *free and merry*” („Mi-e somnul lin apoi, sunt liber, vesel” – trad. Ion Vineanu).

65 Cuvântul „încarnațiine”, care mai apare în piesă și în actul IV, 2, 147 „este, evident, luat din *Macbeth*, II, 2, 62 – 64: „No, this my hand wii! rather / The multitudinous seas *încarnațiine*, / Making the green one red” („Ci mina mea / Va-mpurpura talazu-i fără număr / Din

verde-n roșu numai, prefăcându-i"-trad. Ion Vinea).

66 „But there is *hell* within me and around, / And like the demon who-believes and trembles, / Must I abhor and de. Away! Away!" Versurile acestea au fost, fără îndoială, luate din Milton. Ideea apare în *Paradisul Pierdut*, IV, 75 – 78: „Which way I fly is *Hell*; myself am *Hell*; / And. in the lowest deep, a lower deep / Still threatening to devour me open wide, / To which the *Hell* I suffer seems a Heaven" („Oriunde fug – ajung în Iad! Eu însumi / Sunt Iadul; Până și-n abisul căi mai / Adânc, un mai adânc abis în mine / Se află – cu o gură larg căscată / Amenințându-mă să mă devore, / Un Cer părând Infernul ce-l îndur / Față de-acest infern lăuntric" – trad. Aurel Covaci); dar și în tragedia lui Marlowe, *Dr. Faustus*, I, 3, 80 – 86: „Why, this is *hell*, nor am I out of it; / Thinkst thou that I who saw the face of God / And tasted the eternal joys of heaven / Am not tormented with ten thousand hells / În being deprived of everlasting bliss?" („Nu, n-am plecat din iad, aici e iadul. / Crezi tu că eu care-am văzut pe Domnul, / Și slava cerului

657

42

am cunoscut, / Nu-s chinuit de mii și mii de iaduri, / Lipsit cum sunt de veșnicul lui har?"-trad. Leon Levițchi).

67 Vezi *Irimia*, 31: 15: „Glas se aude în Rama, bocet și plângere amară" și *Matei*, 2: 18: „Glas în Rama s-a auzit, plângere și tânguire multă".

68 Lido di Venezia, plajă în apropierea Veneției, la Marea Adriatică. Aici se înalță fortăreața San Kicolo del Lido, care protejează intrarea în port.

69 Rialto, insulă care formează cel mai vechi cartier al Veneției, între 1588 și 1591 s-a construit peste Canal Grande un pod de marmură cu magazine pe ambele părți, care poartă numele de Ponte di Rialto.

70 Vezi *Psalmi*, 149: 6: „Și săbii cu două tăișuri în mâinile lor" și *Evrei*, 4: 12: ... și mai ascuțit decât orice sabie cu două tăișuri".

71 Încercarea lui Bertram de a-l convinge pe Lioni să nu-și părăsească locuința ca să meargă la Senat amintește de eforturile

Calpurniei de a-l ține pe Iuliu Cezar acasă în ziua când urma să fie ucis (*Iuliu Cezar*, II, 2, 8 – 107).

72 „Like a sick girl” – vezi *Iuliu Cezar*, I, 2, 128: „Alas! it cried Give me soma drink, Titinus, / As a sick girl” („Striga: «Titinus, dă-mi apă». Astfel / Se vaită bolnava copilită”-trad. Tudor Vianu).

73 „*A thing în robes*” – vezi și nota 55, pag. 656.

74 „*lacta alea est*” = „Zarurile au fost aruncate” (lat.), celebrele cuvinte rostite de Iuliu Cezar la trecerea Rubiconului, care apar în Suetoniu, I, 32.

75 Vezi *Macbeth*, I, 7, 79: „*I'm sellled and lena v. p* Each corporal agent to this terrible ficat” („Sunt hotărât și tind din răspuțeri / Spre fapta cea cumplită”).

76 Timoleon, general din Corint, care iubea în așa măsură legalitatea și libertatea, încât le-a permis la doi dintre prietenii săi să îi omoare fratele, pe Timofan, care uzurpase puterea în Corint (sec. IV î.e.n.). Timoleon este și eliberatorul Siracuzei din mâinile tiranului Denis.

— 77 Pentru „The laws sleep”, vezi *Măsură pentru măsură*, II, 2, 90: „The law hath not been dead, thought it hath slept” („Nu-i moartă legea – ațipise doar” – trad. N. Argintescu-Amza).

78 Imaginea aceasta apare și în poemul] lui] Byron, *Mazeppa*, 645 – 646: „Methought that mist of dawning gray / Would neverdapple into day” („Credeam că zorii alburii/ Nicicând nu s-or preface-n zi” – trad. Virgil Teodorescu și Aurel Covaci).

19 Vezi // *Regi*, 24: 16: „A zis îngerului care ucidea poporul...”

80 Molech sau, Moloch, zeu canaanitean al focului, căruia i se ofereau spre jertfă copii (*IV Regi*, 23: 10).

81 „That we must work by crime to punish crime” este ideea care apare la Seneca în *Agamemnon*, 115: „Per scelera semper sceleribus tutum est” („Crimele sunt întotdeauna la adăpost prin crime”).

<558

82 Dogele nu putea prezida de unul singur fără să fie asistat de Marele Consiliu (*Maggior Consiglio*), dar patru consilieri ducali puteau

prezida și în absența dogelui.

83 „Vae victis”, vezi Titus Livius, *De la fondarea Romei*, V, 38.

84 Gâștele din Templul Iunonei, de pe Capitoliu, au salvat Roma în anul 39 î.e.n., când galii, care ocupaseră orașul, voiau, într-o noapte, să ia cu asalt fortărețele de pe Capitoliu, unde se refugiaseră romanii. În cinstea acestor gâște, în fiecare an, pe străzile Romei se organizează procesiuni la care se poartă o gâscă vie, frumos împodobită.

85 Marcus Capitolinus Manlius (sec. IV î.e.n.), patrician roman, primul care s-a ridicat la luptă pentru apărarea Capitoliului împotriva galilor, motiv pentru care i s-a dat numele de Capitolinus. Mai târziu, luând apărarea plebeilor în disputa cu patricienii, a fost acuzat că ar fi însetat de putere și dornic de a instaura un guvern absolut și a fost condamnat la moarte și executat în anul 383 î.e.n., fiind aruncat de pe stânca Tarpiană, de unde erau aruncați doar trădătorii republicii (Vezi și *Chittle Harold*, IV).

86 În aceeași scrisoare trimisă lui John Murray la 12 octombrie 1828, Byron precizează: „În notele la *Marino Faliero* ar fi poate potrivit să menționezi că *Beninlenăe di Ravignani* nu făcea, de fapt, parte din „Cei Zece”, ci el era doar *Mare Consilier*, o funcție separată, dar totuși importantă, eu am operat însă schimbarea în mod arbitrar”, în realitate, soț pare că Benintende nici nu se afla la Veneția, ci era lajrfilaio când a avut loc procesul.

87 Giunta (sau Zonta), cei douăzeci de patricieni convocați să li se alăture „Celor Zece” pentru a-i ajuta să delibereze și să judece cazurile mai complicate.

88 „I never was a mân of many words” este inspirat din *Henrio V*, III 2, 35 – 36: „For Nym, he hath heard that men of few words are the best men” („Cât despre Nym, a auzit că oamenii scumpi la vorbă sunt cei mai tari” – trad. Ion Vineanu).

89 Vezi *Facerea*, 4: 10: „Ce-ai făcut? Glasul sângelui fratelui tău strigă către mine din pământ”.

90 Chiozza, oraș la sud de Veneția. Azi, Chioggia. Primise denumirea de „terra firma”, pe care o aveau toate posesiunile venețiene din Italia. Prima anexare a avut loc în 1339.

91 În momentul alegerii sale ca doge, în anul 1354, Marino Faliero nu se afla la Veneția, ci într-o misiune la Papa Inocențiu al IV-lea, la Avignoni

92 Thrasibul, general atenian care, în fruntea armatei din Sinus și cu ajutorul Thebei, i-a alungat, în anul 404 î.e.n. pe cei Treizeci de Tirani și a reinstaurat democrația la Atena. Intrândân oraș, el nu s-a răzbunat

*

659 42*

pe cei care îi fuseseră potrivnici. A murit în anul 390 î.e.n. În timpul uneia dintre luptele împotriva Spartei (Thucydide, *Istoria Războaielor Peloponeziace*, VIII, 75 – 105).

93 Gelon, tiran al Gelei și al Siracuzei între anii 484 și 478 î.e.n., învingătorul cartaginezilor la Himera. A fost foarte venerat de posteritate (Diodorus Siculus, XI, 20 – 38).

94 „Fortune is female” este o idee care apare atât la Shakespeare, în *Hamlet*, II, 2, 237 – 238: „On fortune’s cap we are not the very button, / Nor the soles of her shoe?” („Nici moț pe a Fortunei capelură, / Și nici pingeaua încălțării ei”? – trad. L. Levițchi și D. Duțescu), cât și la Webster în *The White Devil*, (*Diavolul alb*) I, 1, 4: „Soarta e o târfă. / De-ți da ceva, îți dă cu țârâita” – trad. Dan Duțescu.

95 Nu senatul, ci „Cei Zece”, asistați de Giunta, sunt cei care l-au judecat și condamnat la moarte pe Marino Faliero.

96 Ahile, eroul din *Iliada*.

97 Elena, soția lui Menelau, unul din regii greci.

98 Lucreția, soția lui Tarquinius Collatinus, vezi nota 31 la *Prefață*, pag. 644.

99 Clusium, azi Chiusi, unul dintre cele douăsprezece orașe ale confederației etrusce, capitala regelui Lars Porsenna, la care s-au refugiat Tarquinii după ce fuseseră alungați din Roma. Titus Livius scrie că în vremea invaziei galilor (sec. IV î.e.n.), un locuitor al orașului, Aruns, le-a arătat galilor drumul spre Clusium: „Și se mai spune că Aruns Clusinus a fost aceia care a adus în Gallia vinul, cu care a ademinit populațiile gallice, din ură împotriva lui Lucumo, al cărui

tutore fusese Aruns, dar Lucumo, un tânăr falnic și înzestrat cu o putere nemaipomenită, îi zăpăcise mințile soției lui Aruns și i-a răpit-o. De aceea Aruns a recurs la ajutor străin, fiindcă singur nu se simțea în stare să-l răpună. Gallii au trecut Alpii călăuziți de Aruns. Tot din îndemnul lui Aruns, gallii au atacat și împresurat cetatea Clusium” (Titus Livius, *De la fundarea Romei*, V, XXX – trad. Paul H. Popescu).

100 Aici Byron se referă la jignirile aduse unuia dintre tribuni de împăratul Caligula, poate cel mai crud și mai detestat dintre împărații romani, atât pentru brutalitate și cruzime, cât și pentru abuzurile sale. Este vorba despre Cassius Cherea: „Cassius Cherea, tribunul cohorței pretoriene, ceru să joace primul rol (în uciderea lui Caligula). Acesta era bătrân și Caius (Caligula) de obicei îi adresa tot felul de cuvinte jignitoare, numindu-l afemeiat și stricat. Dacă cerea parola de trecere, îi dădea drept cuvinte de parolă Priap sau Venus. Iar când mulțumea pentru ceva, îi oferea mâna să i-o sărute într-o formă și cu o mișcare destul de obscenă” (Suetonius, *Doisprezece Cezari*, IV, LVI – trad. David Popescu și C.V. Georoc).

660

101 Cava, vezi nota 32 la *Prefața*, pag. 645.

102 Instigat de curtezana ateniană Thaïs, Alexandru Macedon a dat foc orașului Persepolis, capitala Imperiului Persan, în anul 331 î.e.n. Mai iuții, orașul a fost prădat.

103 „Many times and oft” – vezi *Neguțătorul din Veneția*, I, 3, 107: „Și-gnor Antonio, many a Urne and oft / In the Rialto you have rated ms” („Signor Antonio, de atâtea ori / Pe Rialto m-ați muștrat că iau dobândă” – trad. Petre Solomon).

104 „Thy goods are *confiscate unlo the state*” – vezi tot *Neguțătorul din Veneția*, IV, I, 311 – 313: „... thy lands and goods / Are, by the laws of Venice, *confiscate Unto the state of Venice*” („... averea ta / Va fi-n virtutea legilor Veneției / De către statul nostru confiscată” – trad. Petre Solomon).

105 „Hic est locus Marini Faletari, decapitați pro criminibus” este inscripția despre care s-a mai vorbit deja. Minuta procesului intentat lui Marino Faliero lipsește din registru (*Miști Consiglio X*) la

pag. 33, vol. IV, unde ar fi trebuit să fie consemnată. La pagina respectivă este lăsat loc liber și sunt înscrise cuvintele N SCOATUR (să nu fie scris)

106 *Podestd*, aici, șeful poliției.

107 „Puii în resolution” – vezi *Macbeth*, V, o, 42: „I puii în resolution and begin...” („Mă dezic...”).

108 Bucentaur, gondola de paradă a dogilor. În ea ieșeau pe Adriatica pentru a se logodi cu marea, aruncând în apă un inel de aur. Ceremonia logodnei dura opt zile.

109 Moise, profetul care i-a scos din Egipt pe evrei și i-a condus în Canaa, Pământul Făgăduinței: „... ziua în stâlp de nor arătându-le calea, iar noaptea în stâlp de foc, luminându-le, ca să poată merge și ziua și noaptea. Și n-a lipsit stâlpul de nor ziua, nici stâlpul de foc noaptea dinaintea poporului” (Ieșirea, 13: 21 – 22).

110 Riva della Paglia este în apropierea Palatului Dogilor.

111 Piața San Marco, numită de Napoleon „cel mai frumos salon din Europa” și descrisă de toate ghidurile despre Veneția ca „cea mai frumoasă piață din lume”, este înconjurată de palate superbe. Este centrul vieții venețiene.

112 Vezi *Irimia*, 44: 2: „Ați văzut toată nenorocirea pe care am adus-o eu asupra Ierusalimului și asupra tuturor cetăților lui Iuda; iată, acelea sunt acum „pustii și nimeni nu mai locuiește în ele”. Vezi, de asemenea, *IV Regi*, 22: 19 și *Miheia*, 6: 16.

113 Cartagina, oraș antic în nordul Africii, la golful Tunis, fondat de fenicienii din Tyr, în sec. IX î.e.n. S-a dezvoltat ca o mare putere comercială, încercarea cartaginezilor de a cuceri Sicilia în sec. V a fost nereușită, ei fiind înfrânți de Gelon la Himera (480 î.e.n.). Următorul lor atac a dus la declanșarea Războaielor Punico (poienii era numele

* <561

pe care romanii îl dădeau cartaginezilor, în calitatea lor de fenicieni). În cele din urmă, Cartagina este învinsă în bătălia de la Zama din anul 202 î.e.n., iar apoi, orașul este distrus de Scipio Africanus Minor (146 î.e.n.). Mai târziu, a fost construit un alt oraș care a devenit capitala vandalilor (439 – 533 e.n.), dar și a doua Cartagina a fost

distrusă, de arabi de data aceasta, în anul 698.

114 Babei, oraș unde urmașii lui Noe au încercat să înalțe un tu în pană la cer. Dumnezeu i-a pedepsit făcându-i să nu se mai înțeleagă între ei, fiecare vorbind altă limbă.

115 Tyr, port fenician, unul dintre marile orașo ale lumii antice. Astăzi el se numește Sur și se află în Liban, la sud de Beirut. A fost, pe rând, cucerit de către asirieni, babilonieni și perși, dar a supraviețuit invaziilor. Nici chiar Alexandru Macedon și nici romanii nu l-au distrus. Aceasta s-a întâmplat însă în anul 1291, sub arabi.

116 Agis al III-lea, rege al Spartei (244 – 235 î.e.n.), a fost condamnat la moarte de efori deoarece încercase să reintroducă Constituția lui Licurg și prin aceasta să îngrădească dezvoltarea și abuzurile aristocrației.

117 În luna aprilie 1797, Napoleon a amenințat senatul Venetiei spau înd că se va dovedi un Attila pentru oraș („Io saró un Attila per lo Stato veneto”) dacă senatul nu va dezarma populația. Guvernul venețian era considerat de Napoleon incapabil să mai conducă orașul și, deci, urma să fie „sfârșat în bucățele”. Acest lucru s-a și întâmplat, Napoleon abolind la 10 mai 1797 Constituția, în vederea numirii unui guvern popular, iar apoi, în luna octombrie a aceluiași an, destinul Venetiei, este pecetluit prin Tratatul de la Campoformio, când cetatea este cedată și înfeudată Austriei, sub a cărei stăpânire va rămâne până în anul 1866. La 16 aprilie 1820, Byron îi scria lui Murray: „Cel mai frumos și cel mai interesant spectacol și moment din existența mea va fi să îi văd pe italieni alungându-i pe barbarii tuturor națiunilor înapoi în viziunile lor”.

18 Napoleon a fost încoronat rege al Italiei la 3 mai 1805. În luna ianuarie 1806, Eugene de Beauharnais este numit vicerege al Italiei și poartă titlul de Prinț de Veneția. Byron îl numește „a barbarian *Vice of Kings* Viceregent”, inspirându-se din *Hamlet*, III, 4, 98: „a *vice of kings*” („păiață de monarhi”). În acest monolog final, în care denunță racilele Venetiei și îi prevestește un viitor sumbru, Marino Faliero se apropie de Coriolan, care repudiază Eoma (vezi *Coriolan*, III, 3, 120 – 135).

119 Vezi *IV Regi*, 23: 10 și *Paradisul Pierdut*, I, 405: „And black Gehenna called, the type of Hell” („Gheena neagră și Tophet chemată / De-aici, având drept pildă însuși Iadul” -trad. Aurel Covaci).

662

a165

Note la Notele lui Byron

1 Este vorba aici despre așa-numiții *patres conscripti* (părinți conscriși), descriși de Titus Livius: „Apoi, ca să mărească puterea senatului, al cărui număr de mâmbri scăzuse simțitor, fiind supriraiți da jege, Brutus a ridicat și introdus în senat frunțași din rândul clasei cavalerilor, completând numărul senatorilor la trei sute. De atunci datează obiceiul de a numi pe unii senatori „părinți”, iar pe alții „conscriși”, căci erau numiți „conscriși”, adică „trecuți în registre”, cei care fuseseră chemați să facă parte din noul senat” (*De la fundarea Romei*, II, I, trad. Paul Popescu Găleşanu). Cu timpul, denumirea de *paires conscripti* a fost dată tuturor senatorilor, atât la Romi, cât și în alte orașe italiene. Brutus, cel despre care vorbește Titus Livius, este Lucius Iunius Brutus, fondatorul republicii romane, fratele Lucreției, cel ce a contribuit la alungarea lui Tarquinius Superbus, care, cât fusese rege, redusese numărul membrilor senatului, înlăturându-i pe unii și însușindu-și apoi averile lor.

2 Jean Sylvain Bailly (1736 – 1793), distins literat și astronom francez. Președinte al Adunării Constituante și Primw al Parisului dipi căderea Bastiliei. Și-a pierdut însă popularitatea când a aplicat legea marțială împotriva petiționarilor adunați pe Câmpul lui Marte care cereau, în mod pașnic, alungarea regelui Ludovic al XVI-lea. A fost arestat și executat, întrebând de ce tremură, în drum spre eșafod, ar fi răspuns că nu de teamă, ci de frig și din cauza vârstei.

3 *Venice Preserved, or a Plot Discovered* (*Veneția salvată sau complotul descoperit*) este o piesă de Thomas Otway, jucată în anul 1832. Renau It este conducătorul conspiratorilor împotriva senatului. Rapâica la care Byron face aluzie este din actul II, 2:

„Spinosa: You are trembling, sir.

Renault: Tis a cold night indeed, I am aged, Full of decay and

natural infirmities;

(„Spinosa: Tremurați, domnule. Renault: E rece noapte, într-adevăr, sunt bătrân, / Plin de putreziciune și infirmități naturale;”)

4 Thomas Otway (1652 – 1685), actor minor, dar autorul a trei mari tragedii în versuri, *Don Carlos* (1676), *The Orphan* (*Orfana*, 1680) și *Venice Presened*. A mai scris și alte tragedii, comadii, precum șicâtev» poeme.

5 „Nostre bene merite Meretrici” = „curtezanele noastre nuriuoase” (it.) este numele pe care curtezanele l-au primit în decretul dat de senat, când ele au fost rechemate după ce fuseseră alungate din Veneția. Vezi comentariul la fragmentul din Daru, în *Apendice* și Voltaire, *Li Princesse de Babylone*, XVIII.

663

6 Brenta. râu ce izvorăște din Tirol și se varsă în Marea Adriatică, în apropiere de Veneția.

7 Mestre, oraș în provincia Veneția.

8 Luigi Alamanni (1495 – 1556), poet florentin, autorul poemului didactic *La Colțivazione* (*Cultivarea*), considerat capodopera sa. A participat la conspirația împotriva familiei Medici (1522) și a fost nevoit să se refugieze la Veneția și apoi în Franța, unde a murit. A scris și o serie de poezii lirice și satirice, care l-au făcut foarte popular în epocă.

9 Este vorba, de fapt, despre Paulicius (697 – 717), primul conducător al formației politice care purta numele de Comune Venețiarum.

10 Francesco Foscari, vezi drama lui Byron *Cei doi Foscari*.

11 Francesco Morosini (1116 – 1194), amiral și doge (1148 – 1156), celebru pentru succesele repurtate în bătăliile împotriva turcilor. A apărât timp de trei ani Candia și a recucerit Moreea, motiv pentru care a fost poreclit *II Peloponnesiaco*.

12 Candia (gr. Herakleion), cel mai mare oraș din insula Creta, port la golful cu același nume.

13 Moreea, altă denumire pentru Pelopones. Este, de fapt,

denumirea dată în Evul Mediu părții celei mai sudice a Greciei continentale.

1

pag. 169

SABDANAPAL – Tragedie (Sardanapal as. A Trage dy)

În *Sardanapal*, Byron încearcă, așa cum o mărturisește de altfel, „*To dramatize Uke the Qreeks*” („să scriu o tragedie așa cum o făceau grecii”). Piesa, a fost începută la 12 ianuarie 1821, la Ravenna și încheiată la 27 mii. Ultimul act a fost scris doar în două sau trei zile. Este considerată de majoritatea criticilor ca cea mai mare și mai originală dintre toate piesele lui Byron.

Iată cum o prezintă Byron însuși în însemnările sale” din *Jurnal*: „Smbătă, 13 ianuarie 1821: Am schițat subiectul și personajele unei tragedii despre Sardanapal pe care intenționez să o scriu și la care meditez de câțva timp. Numele le-am luat de la Diodorus Siculus (cunosc istoria lui Sardanapal de când aveam 12 ani) și am citit un pasaj în volumul al 9-lea în ottavo al *Greciei* lui Mitford, unde el reabilitează memoria ultimului dintre asirieni”. În continuare, Byron relatează controversa pe care a avut-o cu Teresa Guiccioli, care îl certase fiindcă poetul afirmase că „dragostea nu este *iernă majoră* a unei tragedii adevărate; dar având avantajul limbii sale materne și elocvența naturală feminină, mi-a contracara puținele mele argumente. Cred că are dreptate. Trebuie să pun mai multă dragoste în *Sardanapal* decât intenționasem”. O zi după aceea, la 14 ianuarie, Byron notează: „Am recitit tragediile lui Seneca. Am scris primele

664

versuri ale plănuitei tragedii a lui Sardanap al... L-am citit pe Diodorus Siculus, din nou pe Seneca, precum și alte cărți. Ara mai scris câte ceva”. La 21 ianuarie însă, Byron nota: „Nu mai sunt dispus să-mi continui tragedia *Sardanapal*, la care am încetat să lucrez de câteva zile”. Motivul acestei proaste dispoziții era că a doua zi poetul împlinea 33 de ani și era convins că trăise „prea mult și cu prea puțin folos”. La 14 februarie, Byron declară că primul act este aproape terminat, îl va termina în aceeași noapte. Primele două acte au fost scrise foarte încet

și doar la mari intervale de timp, în vreme ce ultimele trei au fost compuse în mai puțin de două săptămâni.

Piesa i-a fost dedicată lui Goethe, cu toate că la prima ediție dedicația nu a fost publicată de Murray. Byron îi trimisese însă lui Goethe o dedicație în manuscris, cerându-i permisiunea să o tipărească. Marele poet german a fost deosebit de măgulit de această atenție. Iată răspunsul său, „Putând să mă apreciez pe mine și lucrările mele, la vârsta senectuții, nu pot să nu reflectez cu recunoștință la cuvintele pline de flatare pe care le conține această dedicație și în ea nu pot vedea decât tributul generos al unui geniu superior, tot atât de original în alegerea subiectelor sale, pe cât de inepuizabil în tratarea lor”.

Sardanapal s-a jucat pentru prima dată pe scena teatrului Drury Lane la 10 aprilie 1834, iar a 22-a oară, la o iunie, în același an. Tot în anul 1834 s-a jucat la The tare Royal din Bruxelles, în zilele de 13 și 16 ianuarie. Piesa era intitulată *Sardanapale, Tragedie Imitee de Lord Byron par L. Alvin* (*Sardanapal, tragedie de L. Alvin, imitată după Lord Byron*).

1 *Sardanapal* a fost publicat la 19 decembrie 1821 în același volum în care au apărut *Cei doi Foscari* și *Cain*.

2 *Unitățile*, trei principii ale compoziției dramatice, conform cărora, orice piesă trebuie să aibă o acțiune principală, care să se desfășoare într-o perioadă limitată de timp (nu mai lungă decât perioada cât durează reprezentarea ei pe scenă) și să se petreacă într-un singur loc. Unitățile

au fost preluate de la Aristotel de către criticii italieni din sec. al XVI-lea și de către dramaturgii francezi din sec. al XVII-lea. Ele au fost

adeseori modificate, astfel încât limita de timp a fost extinsă la 24 de

— ore, iar locul de desfășurare a acțiunii s-a modificat în așa măsură că putea fi o casă sau. chiar un oraș, față de o cameră sau doar o stradă, cum se prevăzuse inițial.

3 „Nous avons change tout cela” este un citat din Molière, *Le*

Medicin malgre lui (Doctorul țără voie). Sunt cuvintele rostite de Zganarelle în actul II, scena 4: „Oui, cela e tait autrefois ainsi; mais nous avons j; changte tout cela” („Da, acestea erau astfel înainte; dar noi am schimbat. totul”).

«65 cu

4 Diodorus Siculus, istoric grec născut în Sicilia, care a trăit în sec. I î.e.n. A scris o istorie a lumii, care cuprindea patruzeci de cărți, dar din care s-au păstrat doar prirasle cinci care tratează istoria îndepărtată a Egiptului, a Asiriei, Etiopiei și a Greciei, precum și cărțile XI-XX care descriu invazia Greciei de către perși și se opresc la anul 302 î.e.n. Iată pasajul, din Cartea a II-a, care l-a inspirat pe Byron: „Acest prinț i-a depășit pe toți înaintașii săi prin efeminare, lux și lașitate. Nu își părăsea niciodată palatul, și își petrecea tot timpul în compania femeilor, îmbrăcat și pictat ca și ele și ocupându-se, ca și ele, de tors. Întreaga lui fericire și glorie o reprezenta stăpânirea unei averi fabuloase, banchetele și dezmățul și dedarea la cele mii criminale și infame plăceri, A poruncit ca pe mormântul său să fie înscrise două versuri care să povestească posterității că el a luat cu el tot ceea ce a mâncat, precum și toate plăcerile de care s-a bucurat, dar că a lăsat tot restul în urmă – un epitaf, spune Aristotel, *potrivit pentru un porc*. Arbaces, guvernatorul Mediei, reușind să pătrundă în palat și văzându-l pe Sirdanapai cu propriii săi ochi, în mijlocul seraiului lui infam, s-a înfuriat așa de tare, și neputând să suporte ca atâția oameni viteji să fie supuși unui prinț mai moale și mai efeminat decât femeile, a format o conspirație împotriva, lui. Boleses, guvernatorul Babilonului, și alții i s-au alăturat. Când s-au răspândit primele zvonuri despre revoltă, regele s-a ascuns în cel mai îndepărtat colț al palatului. Fiind apoi obligat să iasă la luptă cu forțele pe care reușise să și le adune, a repurtat la început trei victorii succesive asupra inamicului, dar a fost apoi copleșit de dușmani și urmărit până la porțile din Ninive, în spatele cărora s-a închis, sperând că rebelii nu vor reuși niciodată să cucerească un oraș atât de bine fortificat și asigurat cu provizii pe o lungă perioadă de timp. Asediul s-a dovedit, într-adevăr, de foarte lungă durată. Un vechi oracol prezisese că Ninive nu va putea

fi cucerit decât dacă râul însuși va deveni dușmanul orașului. Aceste cuvinte îi dădeau mari speranțe lui Sarda napal pentru că el considera prevestirea imposibilă. Dar când a văzut că Tigru, în urma unei puternice inundații, acoperă douăzeci de stadii (cam 5 km) din zidul orașului, și că prin aceasta a deschis cale liberă dușmanului, a înțeles sensul prezicerilor oracolului și s-a considerat pierdut. S-a hotărât însă să moară în așa chip încât, după părerea sa, Bă poată distruge infamia vieții sale scandaloase și efeminate. A dat ordin să se aducă o grămadă de lemne în palatul său și, dându-le foc, B-a aruncat în ele, pierind în flăcări împreună cu eunucii, femeile și bogățiile sale”.

6 Ninive, capitala Asiriei antice, pe râul Tigiu, care a cunoscut apogeu) sub Sennacherib și Assur-Bani-Pal. În anul 612 î.e.n., a fost cucerită

666

I de mezi și de babilonienii caldeeni, prin aceasta pierind imperiul asirian. Ruinele sale se înalță astăzi în fața orașului Moșul din Irak.

6 Med-mezi, locuitori ai Mediei, țară din vestul Asiei. Au fost anexați de Cyrus cel Mare la Persia. Mezii erau renumiți pentru cunoștințele lor vaste în domeniul astronomiei și al magiei.

7 Culdeenii, vechii locuitori ai Caldeei, porțiunea sudică a văii dintre Tigru și Eufrat (Mesopotamia). Uneori Caldeea cuprindea și Babilonul și caldeeni erau considerați astrologi și magicieni vestiți: „Patru tineri fără niciun cusur trupesc, frunl Dsi la chip și iscusiți în toată înțelepciunea, cunoscători a toată știința, cu adâncă putere de pătrundere și plini de râvnă, ca să slujească în palatul regelui, ca să-i învețe pe ei scrisul și limba caldeilor” (Daniel, 1: 4).

8 Ionienii, locuitori ai Ioniei, regiune grecească antică din Asia Mică, ce ocupa o fâșie îngustă pe coasta de vest a Turciei de astăzi, precum și insulele din Marea Egee. Priirile colonii ioniene au fost fondate în jurul anului 1.000 î.e.n. Atena le patrona. Cele mai celebre orașe au fost Milet, Efes și Samos. Cultura și civilizația Ioniei au cunoscut o mare înflorire până la căderea Imperiului Bizantin și cucerirea de către turci.

SNemrod, regele legendar al Caldaei. Nunule lui a devenit sinonim cu cel al unui vânător iscusit și neobosit.

IoJemiramida, regina legendară a Asiriei și Babilonului, căreia i se atribuie fondarea Babilonului și a grădinilor suspendate. L-a întrecut în glorie și viteză pe soțul ei, regele Ninus, pe care l-a și asasinat. A subjugat Media, Persia, Arabia, Armenia, Egiptul și Libia. A cedat apoi tronul fiului ei, Ninias și, conform legendei, ar fi dispărut în cer transformată în porumbiță. Este identificată cu regina asiriană Samuramat (809 – 806 î.e.n.).

11 Baal, Bel sau Belus, zeul suprem în religia feniciană și asiriană, soțul Astarteei. Personifică forțele naturii.

12 Gangele, râul sacru al indienilor (3100 km), care izvorăște din Munții Himalaya și se varsă în Golful Bengal, încălzind nordul Indiei și vestul Pakistanului.

13 Bactria, regat grecesc antic în Asia centrală (nordul Afghanistanului și estul Iranului de astăzi), cu capitala la Bactra (azi Balk). În anul 328 î.e.n. a fost cucerită de Alexandru Macedon. Devine stat independent în anul 240.

14 Bacchus-Dionis, zeul vinului și al viței-de-vie la vechii greci și romani. Este zeul vegetației și al fertilității. Vechile legende vorbesc despre călătoria lui Bacchus în India și cucerirea ei (aceasta este, probabil, o reflectare a campaniei lui Alexandru Macedon în acea țară).

15 Anchialus, oraș despre care se spune că ar fi fost fondat de Sardanapal.

667

16 Tarsus (vechiul Cydnus), oraș în sudul Turciei de azi. În antichitate fusese capitala Ciliciei.

17 Anacyndaraxe, tatăl lui Sardanapal.

18 „Eat, drink, and love; the rest's not worth a fillip” („Mâncăți, iubiți și beți, nu face restul / Un sfânt”)

sunt cuvintele pe care Mitford în *Oreeia*, IX, i le atribuie lui Sardanapal: „Un monument reprezentându-l pe Sardanapal a fost găsit acolo (Anchialus) certificând printr-o inscripție cu caractere asiriene, în asiriana veche, desigur, pe care grecii au interpretat-o astfel (poate

corect, poate nu): «Sardanapal, fiu al lui Anacyndaraxe, a fondat doar într-o singură zi Anchialus și Tarsus. Mâncăți, beți, desfățați-vă: toate celelalte plăceri omenești nu fac nici cât o para chioară». Presupunând că această versiune este aproape exactă (căci Arrian afirmă că n-a fost chiar așa), ne putem atunci întreba, pe bună dreptate, dacă nu se urmărea să fie readus la ordine un popor obișnuit cu tulburările, decât să i se recomande lux nemoderat”.

19 Bel, vezi Baal, nota 11 de mai sus.

20 Omphala, regina legendară a Lidiei, pe care a fost obligat să o servească timp de trei ani Hercule, ca pedeapsă fiindcă își omorâse fiul. Ea l-a pus să poarte haine femeiești și să toarcă, în timp ce ea îmbrăcase pielea lui de leu și se lupta bărbătește.

21 Frigienii, locuitori ai Frigiei, regiune antică din centrul Asiei Mici (azi Turcia). Se pare că ei au venit din Europa în jurul anului 1200 î.e.n. Au fost, pe rând, stăpâniți de cimerieni, de lidieni, sub Cresus, apoi de perși, macedoneni și romani. Ultimul lor rege din timpul invaziei cimeriene a fost Midas. Orașe importante, Abydos, Troia etc. Artele și cultura au cunoscut o mare înflorire și frigienii se mândreau cu bogățiile lor, înainte de a fi cuceriti și subjugati.

22 Ilion, alt nume pentru Troia. Se face aici aluzie la Războiul troian.

23 Jupiter. Unul din atributele sale era *Fulgerul*. El prezida, de fapt, toate fenomenele cerești: anotimpurile, norii, furtunile, fulgerul etc.

24 Sappho (sec. VII-VI î.e.n.), poetesă greacă originară din insula Lesbos, unde conducea o școală de poezie și de muzică. Este celebră pentru poeziile sale lirice. Disperată că fusese respinsă de tânărul Phaon, s-a aruncat în mare de pe stânca din Leucadia.

25 Sardanapalus: „Sfero – I hâd forgotten – bring the mirror.

Sfero: The mirror, sire?

Sardanapalus: Yes, sir, of polish'd brass.

Brought from the spoils of India”. („Sard. Era să uit... Oglinda vreau. Siero Oglinda?

Sard. Da, domnule. Oglinda lustruită / De alamă, de prin India

adusă”.

668

Îi! scrisoarea adresată lui John Mttrray ia 30 mai 1821, Byron precizează: „În actul al III-lea, când Sardanapal cere o *oglină* să se privească în *armură*, nu uita să citezi pasajul latin din *Juvenal* despre Otho, favoritul lui Nero (un personaj asemănător care a făcut același lucru)”. Este vorba despre *Satira a II-a*, 199 – 203: „Altul ține în mână o oglindă, arma famenului Otho, pradă răpită lui Actor Auruncul, în care acela se privea – înarmat, când porunca să se ridice steagurile de luptă; lucru demn de amintit de noile anale și de istoria recentă: o oglindă între efecte la un război civil” (trad. G. Guțu, *Juvenal, Satire*, Editura Univers, București, 1986, p. 37).

26 Hades. Grecii credeau că sufletele celor morți, fie ei buni sau răi, mergeau într-o lume subpământeană, Hades, condusă de zeul cu același nume sau Pluto și de soția acestuia, Persefona. De jur-împrejur se afla râul Styx, pe care plutea luntrea lui Caron. Intrarea era păzită de Cerber.

27 Colchida, țară antică pe țărmurile Mării Negre (Pontul Euxin) și în Caucaz, patria Medeei și țara în care Iason a căutat berbecul cu Lâna de Aur.

28 Alcide, Heicule, vezi nota 37 la *Marino Faliero*, pag. 054.

29 Versurile:

„Where’s the soldier Who gave me water in his helmet?”

„Unde este Soldatul ce din coif mi-a dat să beau?”)

sunt inspirate din Plutarh, *Vieți paralele, Artaxerxes*, 12: „Între timp. regele era gata să moară de sete, iar Satibarzanes, eunucul său, alerga în dreapta și în stânga căutând apă, căci locul acela nu avea apă și tabăra nu era aproape. Cu greu, în sfârșit, dă de un oarecare dintre caunienii aceia nevolnici, care într-un burduf murdar avea apă tulbure și rea, ca la opt cotile (1 cotilă = 0, 27 l). A luat această apă și a dus-o regelui. Regele a băut-o toată, iar caunianul l-a întrebat, dacă această băutură nu-i face rău. Iar acesta a jurat pe toți zeii că n-a băut niciodată vin mai bun și nici apă mai curată și mai ușoară decât asta, apoi a zis:

«Dacă eu nu voi găsi ps acest om ca să pot să-l răsplătesc, rog pe toți zeii să-l facă fericit și bogat»” (trad. X.I. Barbu, Editura Științifică, București, 197.1, pag. 370).

30 Conform legendei, Semiramida ar fi fost ucisă de propriul ei fiu.

31 Cotta, așa cum precizează Diodorus Siculus în *Bibliotheca Historica*, II, 80, este un afluent și nu o ființă umană.

32 Paphlagonia, regiune străveche în nordul Asiei Mici, pe țărmul Mării Xegre, bogată în cherestea, cai și catări. A fost colonie grecească.

33 Aluziela obiceiul indiențelor de a-și pune capăt zilelor la moartea soțului lor.

669

34 Apis sau Hapi, boul sacru pe care vechii egipteni îl considerau expresia cea mai pură a divinității în formă anini ilă. Trebuia să poarte anumite semne sau pete: pe frunte, o pată albă în formă de semilună, pe spate, imaginea unui vultur, pe limbă, cea a unui scarabeu. După un anumit timp, preoții îl înecau într-o fântână închinată Soarelui și astfel mumia. lui devenea obiect de cult.

pag. 265 CEI DOI FOSCARI – Tragedie istorică

(The Two Foscari. An Historical Tragedy)

Tragedia aceasta a fost începută de Byron la 12 iunie și terminată la

9 iulie 1821. Ea a apărut în volum la 19 decembrie 1821, fiind publicată împreună cu *Sardanapal* și *Cain*. Byron manifestă și aici același spirit de entuziasm pentru drama clasică și pentru respectarea „unităților” ca și în *Sardanapal*.

Se pare că poetul a folosit ca surse de inspirație lucrarea *Histoire de la République de Venise* (Istoria, Republicii Venetiene) de Daru și ampla *Histoire des républiques italiennes aux Moyen Ages* (Istoria republicilor italiene în Evul Mediu) de Sismondi, pe care le studiasse și pentru a scrie *Marino Faliero*. Fragmente din cele două lucrări, 17 pagini din Daru și

10 pagini din Sismondi, au fost publicate în *Apendice* la prima

ediție, dar suspendate în edițiile ulterioare. Byron ținea foarte mult ca să nu existe absolut niciun fel de îndoială cu privire la sursele sale, pentru a nu putea fi vreodată acuzat de plagiat. Tot în *Apendice* apărea și o notă de răspuns la anumite acuzații de plagiat aduse împotriva autorului în „Literary Gazette” și în alte reviste, precum și la acuzația formulată de Robert Southey la adresa „Școlii satanice”, apărută în prefața la poemul *A Vision of Judgment* (*O viziune a judecării*), publicat în 1821 și în care, într-o digresiune pe care o face, Southey lansează un puternic atac la adresa întregii creații byroniene, numind operele rivalului său, „those monstrous combinations of horrors and mockery, lewdness and impiety” („acele monstruoase combinații de orori și batjocuri, de desfrâu și nelegiuiri”).

Byron tratează subiectul cu o oarecare libertate și se abate atât de la adevărurile istorice, cât și de la respectarea cronologiei, cum a făcut-o, de altfel, și în *Marino Faliero*. Vom întâlni și aici referiri la locuri și monumente care au apărut după perioada cuprinsă în piesă.

Evenimentul descris de Byron în tragedia sa a făcut obiectul mai multor studii și lucrări. Iată cum este el descris de W.R. Thackeray în *Short History of Venice* (*Scurtă istorie a Veneției*): „Simțim că vechea Veneție se stinge, în locul siguranței de sine cu care a știut să se țină la distanță de complicații străine, acum dă dovadă de lipsă de hotărâre. Vechiul ora

670

de stat era un timonier care cunoștea fiecare țărâm în timpul zilei și fiecare stea călăuzitoare, în timpul nopții. Dar noii oameni de stat erau doar jongleri, fiecare dintre ei încercând să țină douăsprezece mingi în aer – atât de multiple erau interesele și atât de rigide erau schimbările. De asemenea, se face simțit spiritul Renașterii, acel solvent al medievalismului, și la Veneția, ca și în alte părți, efectul său imediat fiind eliberarea intelectului, fără însă a întări moralitatea. Corupția politică era la ordinea zilei. Alegerea lui Foscari crease un precedent de rău augur. În 1433 este descoperit și distrus un complot la care participaseră mai mult de cincizeci de patricieni care doreau să își asigure funcții politice pentru ei și prietenii lor. Zece ani mai târziu,

însuși fiul dogelui, Jacopo, este condamnat pentru luare de mită". Fragmentul acesta este citat din notele care însoțesc piesa *The Tu – o Foscari* în volumul *Tjie Complete Poeticul Works of Lord Byron*, Cambridge Edition, Boston and New York Houghton Mifflin Company, the Riverside Press, Cambridge, 1905.

I Francesco, fiul lui Nicolo Foscari, s-a născut în anul 1373. În 1399 a fost numit membru al Consiliului „Celor Zece” și apoi a fost ales doge în anul 1423. A rămas în această funcție mai mult decât oricare dintre predecesorii sau urmașii săi, până în anul 1457. În 1395 s-a căsătorit cu Maria, fiica lui Andrea Prinli și apoi cu Maria sau Marina, fiica lui Bartolomao Nani. A avut zece copii (cinci fete și cinci băieți) cu cele două neveste. Patru dintre fii au murit de ciumă, iar al cincilea, Giacomo sau Jacopo, a devenit cauza, dacă nu eroul unei tragedii. Jacopo, cel mai tânăr dintre fiii lui Francesco, era un om cultivat și un mare iubitor al Veneției, dar era indiferent la idealurile, la prejudecățile și la restricțiile Serenissimei. În luna ianuarie 1441, s-a căsătorit cu Lucrezia Contarini. La 17 februarie 1445, a fost acuzat că, încălcând legea ducală, cuprinsă în *Promissione*, acceptase cadouri sub formă de bijuterii și bani, atât de la concetățeni, cât și de la cel mai înverșunat dușman al țării sale, Mlippo Maria Visconti, Duce de Milano. Jacopo a fugit la Trieste și, în lipsa lui și independent de doge, Consiliul „Celor Zece” l-a condamnat la exil perpetuu la Nauplia, în România. Sentința nu a fost dusă la îndeplinire niciodată, deoarece la intervenția a cinci dintre cei zece membri ai Consiliului, Jacopo a fost mutat, după patru luni, de la Trieste la Treviso și, doi ani mai târziu, la 13 septembrie 1447, din considerație pentru doge, i s-a permis să se reîntoarcă la Veneția. Jacopo este din nou pus sub acuzare, în luna ianuarie 1455, când este arestat și adus în fața Consiliului „Celor Zece”. Era acuzat că luase parte la uciderea lui Brmolao Donato, la 6 noiembrie 1450. De data aceasta, Jacopo este exilat pe viață, la Candia, în nordul Cretei. În luna iunie 1456, Consiliul a fost informat de o serie de intrigi pe care Jacopo le urzea împotriva Veneției, cerând ajutor Ducelui de Milano și chiar turcilor, pe care îi implora să

Îl salveze de la Candia. La 21 iulie 1456, Jacopo se reîntoarce la Veneția în paza lui Lorenzo Loredano. El își recunoaște vina, fie sub tortură, fie de bunăvoie. Este exilat din nou, după ce timp de un an fusese ținut în temniță. „Cei Zece”, din considerație pentru doge, nu au dat curs sentinței de condamnare la moarte sugerată de unii dintre membrii curții. Jacopo părăsește Veneția la 31 iulie 1456 și moare la Candia, la 12 ianuarie 1457. Comportamentul lui a întunecat splendoarea domniei tatălui său, care la moartea lui Jacopo avea 85 de ani și s-a retras în apartamentele sale, refuzând să mai prezideze Consiliul de Stat. Neglijându-și îndatoririle ducale, „Cei Zece” îl obligă, în ciuda protestelor sale, să abdice la 23 octombrie 1457. La 30 octombrie, Pasquale Malipiero este declarat doge și, două zile mai târziu, Francesco moare la primele ore ale dimineții.

2 *Molto-ul* ales de Byron pentru această tragedie este:

„*The father softens, but the governors resolved*” și el este citat din comedia lui R.B. Sheridan, *The Critic or a Tragedy Rehearsed*, (*Criticul sau repetiția unei tragedii*), jucată prima dată în anul 1779.

3 În realitate, dogele a leșinat la despărțirea definitivă de fiul său, pe care nu mai avea să îl vadă vreodată (vezi Thayer).

4 Pietro Loredano (m. 1438), amiral venețian, învingător în luptele împotriva turcilor și a genovezilor, adversarul de moarte al lui Francesco Foscari.

5 Daru, din care s-a inspirat Byron, îi citează, la rândul său, pe Pelazzi cu ale sale *Fasti Ducales* (*Serbări ducale*) și pe Vianolo cu a sa *ISHis-toire Venilienne* (*Istoria venețiană*), care au scris despre amestecul lui Francesco Foscari în uciderea celor doi frați Loredano, în 1438.

6 Cycladele, grup de insule în Marea Egee, având o climă blinda și uscată. Au aparținut Veneției până în 1566, când au fost cucerite de turci.

7 Candia este în insula Creta și nu în Cyclade. Clima Cretei este blinda și sănătoasă, dar orașul Candia este expus vânturilor din nord și nord-vest. Scriind aceste versuri, Byron s-a inspirat din Homer. *Odiseea*, XIX, 186:

„... că-n mersul lui (Ulise) spre Troia

De la Malea-l abătuse vântul

Și-l adusese-n Creta” (trad. G. Murnu)

precum și din *Noul Testament, Fapte*, 27: 13 – 16. Sf. Paul este împins de același vânt, de pe coasta Cretei înspre insula Clauda: „... ridicând ancora, pluteau cât mai aproape de Creta. Și nu după multă vreme s-a pornit asupra/ ei un vânt puternic, numit Euroclidon (dinspre miazănoapte-răsărit).

672

Și smulgând corabia, iar ea neputând să meargă împotriva vântului, ne-am lăsat duși în voia lui.

Și trecând pe lângă o insulă mică, numită Clauda, cu greu am putut să fim stăpâni pe luntre”.

8 Piazza San Marco datează de la mijlocul sec. al XII-lea.

9 Soția lui Jacopo, Lucrezia Contarini, se trăgea dintr-o ilustră familie venețiană, căreia îi aparținuseră trei dogi și urma să îi mai aparțină alți cinci. Poetul englez Samuel Rogers (1763 – 1855) o descrie în vor. șurile sale:

„A daughter of the house that now among Its ancestors în monumental brass Numbers eight Doges”.

(„O fiică a casei, care acum, printre strămoșii în bronz maiestuos, numără opt dogi”) Byron, la rândul său, o numește *High-tomdame* (înalță doamnă).

10 Veneția a pus stăpânire pe Crema în 1429, pe Eavenna în 1440, iar pe Bergamo în 1428. În text, Byron vorbește și despre Brescia, pe care venețienii au acaparat-o în 1426:

„... it is a confort That I have added to her diadem The gems of Brescia and Ravenna; Crema And Bergamo no less are hers;

11 Puntea Suspinelor nu fusese încă construită. Vezi nota 23 la *Marino Faliero*, pag. 653.

12 Paladinii erau seniori din suita lui Carol cel Mare.

13 Draco sau Dracon (sec. VII î.e.n.), legislator atenian semilegendar, despre care se spune că ar fi instituit un codice de legi de o severitate deosebită, care prevedea pedeapsa cu moartea pentru

un mare număr de ofense.

14 Sion, una din colinele Ierusalimului. Adeseori, numele se atribuie întregului oraș, ca și în cazul de față. Aici, Byron se referă, probabil, la cucerirea Ierusalimului de către Babilon în anul 586 î.e.n. și la trimiterea în exil a evreilor.

15 Attila, vezi nota 45 la *Marino Faliero*, pag. 655.

16 „Ciudatele refrenuri” pe care Byron le numește „That melody, which out of tones and tunes”.

reprezintă melodia *Ram des Vaehes*, pe care o cântau la cimpoi tinerii elvețieni care își pășteau cirezile de vite în munți și pe care ecoul o amplifică și o trimite din pisc în pisc. Rousseau spunea despre acest cântec că: „Era o melodie atât de iubită de elvețieni, încât era interzis.

*

673

43 – Opere IV – Byron sub amenințarea cu moarte, de a se cânta în fața trupelor, căci, de îndată, ochii soldaților se umpleau de lacrimi și cei care o auzeau dezertau sau mureau atinși de ceea ce se numește *la maladie du pais* (boala ținutului natal), atât de dornici erau să se reîntoarcă, acasă” (J.-J. Rousseau, *Dictionnaire de musique*, în articolul *Musique*).

17 Versul 184 din actul al III-lea:

„He who loves not his country can love nothing” („Cine țara lui nu și-o iubește nu poate iubi nimic pe lume”) este versul care i-a servit lui Byron drept *motlo* în tot îndelungatul său exil, departe de Anglia.

18 Canea (gr. Khania), capitala Cretei.

19 Cei patru cai de bronz aurit care împodobesc fațada bazilicii S%**n** Marco datează din sec. IV-II î.e.n. și au fost trimiși de la Constantinopol de Enrico Dan doi e în anul 1204.

20 Hi va degli Scliavoni (Țărmlul slavilor), este una dintre cele mai frumoase promenade ale Veneției; își datorează numele mirinarilor dalmațieni care făceau serviciul militar ca supuși ai Veneției și care o frecventau în vechime. Dalmația era numită de

venețieni, La Schiayonia (Slavia). A aparținut Veneției din 1300 până în 1797.

21 Vezi *Facerea*, 9: 6:

„De va vărsa cineva sânge omenesc, sângele acela de mână de om se va vărsa”.

Byron modifică aici „vechile legi” vorbind despre „viață pentru viață”, „not even life for life”, mai degrabă decât despre sânge pentru sânge.

22 Frederic I, Barbarosa (1122 – 1190), împărat al Germaniei din 1152. A condus multe expediții în Italia, pe care intenționa să o subjuge. S-a proclamat chiar rege al Italiei, în anul 1155, la Ravenna. A distrus Milano în 1162, dar a fost înfrânt de Liga Lombardă la Legnatio, în 1172 și excomunicat de Papa Alexandru al III-lea. Byron greșeste aici când afirmă că Barbarosa ar fi cerut îndurare în genunchi Papei. Acela era înaintașul său, împăratul Henric al IV-lea, care, excomunicat și el de Papa Grigore al VII-lea, a făcut penitență în luna ianuarie 1077 în fața castelului din Canossa, așteptând desculț, în zăpadă, ca Papa, care se afla în vizită la castel, să îi ridice excomunicarea.

23 După lege, cei șase consilieri ai dogelui și majoritatea membrilor Marelui Consiliu, aveau dreptul să insiste ca dogele să abdice. Acțiunea „Celor Zece” era o uzurpare a puterii și ei nu aveau dreptul la ea, conform Constituției (nota lui H.E. Coleridge).

24 *Iona*, 1: 11 – 12:

„Și i-au zis lui: «Ce să facem ca să se potolească nu. rea?» Căci marea se ridica din ce în ce mai mult.

Atunci el a răspuns: «Luaț-mă și mă aruncați în mare și ea se va potoli, căci știu bine că din pricina mea s-a pornit peste voi această vijelie”.

674

25 Francesco Bussone, conte di Carmagnola (1385 – 1432), condotier italian, la început a activat în serviciul ducilor de Milano pentru care a cucerit Brescia, Bergamo și Genova, apoi, nemulțumit de aceștia, a trecut în serviciul Veneției și i-a învins pe milanezi la Maclodio, dar a refuzat să continue lupta și să asedieze Milano, motiv

pentru care a fost acuzat, de trădare de către venețieni și decapitat.

26 Daru îl citează pe Sabellicus și pe Pietro Giustiniani atunci când afirmă (vol. II, 1821) că dogele a făcut tot ce i-a stat în putință să îl salveze pe Carmagnola, cerând ca sentința să îi fie comutată la închisoare pe viață (nota lui H.E. Coleridge).

27 Publius Ovidius Naso (43 î.e.n. – 18 î.e.n.), celebrul autor al *Artei iubirii* (*Ars amânai*).

28 Byrors exagerează aici când afirmă prin intermediu! lui Francesco Fos-cari că palatul ar avea peste 800 de ani vechims. Palatul Dogilor datează din anul 814, când a fost construit ca o fortificație. A fost apoi prada a. două incendii, în 976 și 1105, dar a fost reconstruit de fiecare dată. Forma pe care o are astăzi a început să o capete la mijlocul secolului al XIV-lea și ea se datorează, probabil, lui Filiberto Calendario. Interioarele au fost definitive în sec. al XVI-lea de artiști celebri ai vremii.

29 Filistenii erau locuitorii regiunii din sud-vestul Palestinei, în *Vechiul Testament*, ei erau dușmăniți de Samson, Saul și David. Dagon era unul dintre zeii lor, probabil un zeu pește. Samson, judecător și erou al lui Israel, înzestrat cu puteri deosebite, a fost trădat de Dalila, căreia și dezvăluise secretul puterii sale – părul pe care nu și-l tunsese niciodată – și a fost predat filistenilor. Aceștia l-au torturat și i-au scos ochii. Samson s-a răzbunat doborând templul lui Dagon peste filistenii și ucigându-i (*Judecători*, 13 – 16).

30 Pasquale Malipiero a fost doge în 1457 și 1462, fără ca în timpul său Veneția¹ să mai cunoască gloria pe care i-o adusese Francesco Foscari.

81 Scara Titanilor nu exista încă pe vremea aceea. Vezi nota 50 la *Prefața la Marino Faliero*, pag. 647.

82 Palatul Foscari este o superbă construcție gotică datând din secolul al XV-lea, ridicată din ordinul lui Francesco Foscari și care și astăzi este una dintre bijuteriile Veneției.

83 Într-o notă care însoțește această replică, Coleridge menționează că Daru, pe care îl luase Byron ca autoritate, citează, la rândul său, lucrarea *Fâșii Ducales* de Pelazzi. În *Storia*, cartea a VIII-a,

Pietro Giustiniani ar fi menționat că Giacomo Loredano nu a avut tăria să aducă la cunoștința dogelui hotărârea Consiliului celor Zece și l-a rugat pe doge să îl ierte pentru ceea ce era obligat să îl informeze. Romanin apreciază că această versiune nu ar explica atunci cuvintele *Vha pagata* (a plătit), cuvinte cu care și Byron își încheie tragedia.

675 «3*

Pietro Giustiniani (P1490 – 1576), istoric venețian, care aparține unei foarte distinse familii. În 1515 a devenit membru al Marelui Consiliu (Maggiore Consiglio), iar în 1573 a fost ales șeful (Capo) Consiliului „Celor Zece”. Este primul care a scris o istorie completă a Veneției de la origini până în zilele sale, intitulată *Rerum Veneliarum ab Urbe Condita Historia* (*Istoria treburilor venețiene de la fondarea orașului*).

Romanin Samuele (1808 – 1861), traducător și istoric italian, autorul lucrării *Storia Documentata di Venezia* (*Istoria documentata a Veneției*, 1853 – 1861), în zece volume, remarcabilă pentru obiectivitatea sa. Cele două replici cu care se încheie tragedia au fost adăugate de Gifford.

pag. 340

Note la Notele lui Byron

1 Lady Morgan este Sydney Owenson (1783 – 1859), soția lui Sir Thomas Charles Morgan, scriitoare celebră în epocă, mai ales pentru romanele șale inspirate din viața irlandeză, dar și pentru cărțile despre Franța, *France* (1817) și Italia, *Italy* (1821), aceasta din urmă apreciată de Byron. Iată fragmentul din care s-a inspirat Byron și în care „Roma mării” („an Ocean Rome”), cum o numește Byron, apare la Lady Morgan ca *the Rome of the Ocean*:

„As the bark glides on, as the shore recedes, and the city of waves, the Rome of the Ocean, rises on the horizon, the spirits rally etc.” („Pe măsură ce nava alunecă pe ape și malul se îndepărtează, iar orașul valurilor, Roma Oceanului, se înalță la orizont, spiritul se umple de bucurie etc.”)

2 Calentura este o boală specifică marinarilor la Tropice. Este un fel de delir furios. Cuvântul este de origine spaniolă și înseamnă febră

sau călduri. Iată cum descrie Jonathan Swift această boală în poezia *The South-Sea Project* (Proiectul Mării Sudului, 1721):

„So, by a calenture misled

The mariner with rapture sees On the smooth ocean's azure
bed.

Enamelled fields and verdant trees”.

(„Cuprins de calentură / marinarul vede, în extaz, / pe fundul de azur cel neted al oceanului / câmpii satinat și copaci înverziți”.) Este evident că Byron cunoștea aceste versuri ale înaintașului său, deoarece iată cum descrie el această maladie:

„Of that malady Which calls up green and native field to view
676

From the rough deep, with such identity To the poor exile's
fever'd eyes”.

(„nu știu nimic

Nimic de boala care dulci priveliști îi aduce surghiunitului în față, Pe fundul mării-atât de clar văzute.”)

Byron vorbește și el despre câmpiile verzi de acasă care se oglesc în adâncuri.

3 Familia Barbarigo este o altă familie venețiană celebră, care a dat Republicii doi dogi, pe Marco (1485 – 1486) și pe fratele său, Agostino (1486 – 1501), iar mai apoi, trei cardinali, Gregorio (1625 – 1697), Mar-cantonio (1614 – 1705) și Gian Francesco (1658 – 1730).

pag. 343

CAIN – Un mister (Cain. A Mystery)

Cain a fost început la 16 iulie și terminat la 9 septembrie 1821, la Ra-veurta. A fost publicat împreună cu *Sardanapal* și *Cei doi Foscari* la 19 decembrie 1821. Nu s-a jucat niciodată în Anglia, dar a fost de șase ori tradus în limba germană și s-a jucat la Frankfurt pe Main în anul 1953 și la Lucerna, în 1960.

Această piesă, care a stârnit un șir neîntrerupt de controverse, este o încercare de dramatizare a *Vechiului Testament* și o rediscutare a problemei metafizice și teologice despre originea răului.

Prietenii poetului erau deja înspăimântați de patosul

antireligios al lucrării în care legenda biblică despre prima crimă de pe pământ pe care poetul și-o alesese ca temă, răsună ca un puternic protest împotriva tiraniei și a despotismului. Prietenul lui Byron, poetul Thomas Moore, îi scria autorului: „Cum e atât de grandios, îmi pare din mai multe motive rău că l-ai scris”. Byron va declara în 1822 că toți preoții s-au ridicat, în predicile lor, împotriva lui *Cain*, din Kentishtown și Oxford până la Pisa. În presa vremii se scria că cea mai „înalță autoritate din țară”, regele George al IV-lea, și-a exprimat dezaprobarea cu privire la scrierile blasfemice și licențioase ale Lordului Byron. Pe criticul George Frederick Nott (1767 – 1841), preotul care a atacat școala satanica, și l-a denunțat pe *Cain*, Byron îl va satiriza în *The New Vicar of Bray* (*Noul vicar din Bray*), poezie apărută postum, în 1831.

Dar, în ciuda înverșunatei opoziții pe care a întâmpinat-o *Cain*, piesa s-a bucurat și de un mare număr de admiratori, Byron fiind elogiat pentru frumusețea, inteligența și puterea de expresie a poemului său dramatic. Goethe și Walter Scott au scris elogios despre poem și despre

677

autorul său, iar Sheelley afirma despre Cain că este o revelație ce niciodată până atunci nu îi fusese comunicată omului („it was a revelation never before communicated to man”).

Poemul îi este dedicat poetului și prietenului lui Byron, scriitorul Walter Scott. La 13 decembrie 1821, Walter Scott a primit de la John Murray un exemplar din *Cain*, care nu fusese încă difuzat. Editorul era instruit să îl întrebe pe Scott dacă avea vreo obiecție ca poemul să îi fie dedicat. Iată scrisoarea de răspuns a lui Walter Scott; ea a fost expediată din Edinburgh, la 14 decembrie:

„Stimate Domn, – Accept cu sentimente de adâncă recunoștință propunerea măgulitoare a Lordului Byron de a-mi așeza numele la începutul acestei foarte mari și extraordinare drame a lui Cain. S-ar putea să fiu părtinitor, dar veți înțelege că am motive pentru aceasta; dar îs u știam că Muza sa s-a înălțat atât de mult în plutiurile sale prin văzduh. Fără îndoială că el l-a egalat pe Milton pe propriul său teren

(„he hâd mat-ched Milton on his own ground”). O parte a limbajului este îndrăzneț și s-ar putea să șocheze o anumită categorie de cititori, a căror atitudine va fi apoi adoptată și de alții, din afectare sau din invidie. Dar în acest caz, ei trebuie să condamne *Paradisul pierdut*, dacă intenționează să fie consecvenți. Judecata demonică și blasfemia îndrăznească a demonului și a discipolului său duc eroul acolo unde era de așteptat, la comiterea primei crime și la ruina și disperarea făptașului.

Nu văd cum cineva ar putea să îl acuze pe autorul însuși de maniheism. Fără îndoială, Diavolul vorbește limba sectei; pentru că nefiind în stare să nege existența Principiului Binelui, el se străduiește șase ridice pe el, Principiul Răului, la o egalitate aparentă Binelui; dar asemenea argumente, în gura unei asemenea ființe, pot fi folosite doar să înșele și să trădeze. Lordul Byron ar fi putut face aceasta mai evident, punând în gura lui Adam, sau a unui spirit bun și protector, motivele care fac ca existența răului moral să se potrivească cu bunăvoința generală a Zeității. Marea cheie a misterului este, probabil, imperfecțiunea propriilor noastre facultăți, care văd și simt cu tărie relele parțiale care ne copleșesc, dar știu prea puține despre sistemul general al universului, ca să își dea seama că existența acestora se poate împăca cu bunăvoința marelui Creator.

Pentru a renunța la aceste speculații, aveți la dispoziție un spirit puternic, ea cel al Lordului Byron, care să coboare pe pământ și să tulbure apele; căci, cu excepția lui «John Bull», păreți, în mod curios, că stagnați la Londra.

Al Dvs., dragul meu Domn, Foarte sincer.

Walter Scott”.

678

Primul număr din ziarul conservator (pe care Scott îl laudă în scrisoarea sa), „John Bull, For God, the King and the People” („John Bull, pentru Dumnezeu, Rege și Popor”), a fost publicat duminică 17 decembrie 1820. Redactor era Theodore Hook, care se bănuiește ea ar fi fost angajat la intervenția lui Walter Scott. Ziarul a apărut din dorința de a-l ridica în slăvi pe George al IV-lea și de a o ponegri pe Regina

Caroline, specifică H.E. Coleridge în nota sa.

3 Reproducem în traducerea regretatului poet Virgil Teodorescu versiunea românească a poemului dramatic *Cain*, apărută în anul 1961 în volumul George Gordon Byron, *Opere alese*, Editura pentru Literatură Universală, București. Menționăm că au fost omise atunci, de către traducător, atât Moto-ul, cât și *Dedicația* și *Prefața* scrise de Byrim. Deoarece ele figurează în toate edițiile engleze, considerăm necesar să corectăm această omisiune în ediția de față.

4 Misterele și miracolele (*Mystery and il irade plays*) erau reprezentații dramatice medievale inspirate din *Biblie* sau din legendele despre viața sfinților, în Anglia, ele au apărut prin secolele al XIII-lea sau al XIV – ea, dar în Franța erau cunoscute cu mult înainte. Perioada lor de glorie a fost în secolele X și XVI.

Moralitățile (*Moralities*) erau piese dramatice medievale în versuri, în care personajele biblice din miracole sunt înlocuite cu abstracțiuni, vicii și virtuți. Au apărut și s-au dezvoltat în sec. al XV-lea, în paralel cu miracolele. 6 Vezi *Jlolto-vi*.

6 Richard Watson (1737 – 1816), moderator al școlilor în anul 1762, profesor de chimie în 1764, iar din 1771, Regius profesor (profesori a cărui catedră a fost instituită de unul din regii Angliei) de religie, în 1782 devenind episcop de Llandaff. Este autorul lucrărilor *Apology for Christâanity* f *Apologia creștinismului*, 1776) și *Apology for the Bible* f *Apologia Bibliei*, 1796).

7 Salomon Gessner (1730 – 1788), poet și peisagist elvețian, autorul unor *Idile* (*Idylles*) sentimentale și al poemului în proză, *Moartea lui Abel* (*Mort d'Alei*, 1753). Abel este prezentat într-o suită de scene idilice pe gustul secolului, într-un moment de nerăbdare, mii mult decât de furie, din dorința de a scăpa de demonstrațiile lui Abel care îl oboseau și îl stânjeneau, – Cain își omoară fratele.

8 Laraeh este fiul lui Matusalem și tatăl lui Noe. El a trăit 753 de ani: „Lameh și-a luat două femei: numele uneia era Ada și numele celeilalte era Sela” (*Facerea*, 4: 19).

9 William Warburton (1698 – 1779), episcop de Gloucester în 1759. A participat frecvent la controverse religioase scriind cu multă

aroganța. Lucrările sale principale sunt *The Alliance between Church and State*

*

679

(*Alianța dintre biserică și stat*, 1736) și *The Divine Legation of Moses* (*Moștenirea divină a lui Moise*, 1737 – 1741), la care se referă Byron în *Prefața* sa și în care Warburton susține că absența din legea mozaică a oricărei referiri la o viață viitoare este dovada misiunii divine a legiuitorului. Warburton a fost un savant și un literat mediocru, precum și un om lipsit de caracter (*The Oxford Companion to English Literature*, Oxford, 1965).

10 Georges Cuvier (1769 – 1832), celebru naturalist francez, creatorul anatomiei comparate și al paleontologiei.

11 Vittorio, Conte di Alfieri (1749 – 1803), cel mai mare poet tragic italian. Este autorul a douăzeci și una de tragedii și al piesei *Abele* (1790), o *tramelogedie*, așa cum o numise el însuși pentru a-și justifica înclinația spre melodramă. Tragediile lui Alfieri se constituie într-o epopee a omului liber, motivul lor fundamental fiind exaltarea plină de vigoare a drepturilor umanității, în melodrama sa, Alfieri scoate în evidență contrastul dintre atmosfera idilică în care trăia prima familie de pe pământ și sentimentele de gelozie pe care le nutrea Cain în subconștient și care l-au împins pe acesta la fratricid.

12 „Se zbate nemurirea / Într-însul...”

(„Tis your immortal part / Which speaks within you...”) Conform religiei maniheiste (sec. III e.n.), sufletul nemuritor, creație divină, este închis într-un trup străin și rău, deci nu poate să existe armonie între suflet și trup.

13 Într-o notă de subsol la ediția din 1832 a operelor lui Byron, apar următoarele versuri pe care Byron le-a scris inițial pentru a fi publicate în poem, dar care au fost apoi omise, atât la prima, cât și la următoarele ediții:

„But *Hei* so wretched in his height, Se restless in his wretchedness, must still Create, and recreate – (perhaps he *îl* make One day a son unto himself – as he Grave you a father – and if he se

doth, Mark me! that son will be a sacrifice!)"

„Însă, El?

Nefericit în slava-i se frământă împins de râvna de-a crea mereu (trad. V. Teodorescu) (probabil că va face / într-o zi un fiu să-i semene – așa cum ție / ți-a dat un tată – și dacă va face asta / Ține minte! Fiul acela f i-va sacrificat!)"

14 „E frate-meu păstor” („My brother is / A watching shepherd boy”). Cuvântul *Abel* este explicat ca însemnând păstor sau văcar (*Enciclopedia biblică*).

680

15 „Era un șarpe, doar atât: un șarpe”.

(„I teil thee that the serpent was no more / Than a mere serpent”) – vezi *Prefața* lui Byron.

16 Vezi *Facerea*, 4: 17.

17 „Eu și tatăl lor N-am fost năicuți din același pântec?”

(„Was not he, their father, / Born of the same sole womb, in the sama hour?”)

În articolul *Eva*, din *Dictionnaire historique ei critique* (1697 – 1702), Pierre Bayle (1647 – 1706) menționează că se crede că lui Adam și Evei li s-au născut împreună câte un fiu și o fiică și cu numele [fiicelor erau Calmana sau Caimana sau Debora sau Azzrum, pentru sora geamănă a lui Cain și Delbora sau Arvina, în cazul surorii gemene a lui Abel. Byron cunoștea probabil dicționarul, acesta fiind tradus și în englezește. Dicționarul prezenta și comenta legendele și vechile mituri religioase.

18 în *Advancenent of Learning* (*Progresul cunoașterii*), I, 28, filosoful Francis Bacon scria: „The first place is given to the Angels of love, which are termed Seraphim, the second to the Angels of light, whieh are termed Cherubin”. („Primul loc le este dat îngerilor iubirii, care se numesc serafimi, iar al doilea, îngerilor luminii, care se numesc heruvimi”).

19 „Sunt stăpâni Peste ținutul lui și peste-o parte Ce nu-i a Lui”.

(„So that I de divide / His, and possess a kingdom which is not / His”) Lucifer este evident îndatorat teoriei maniheiste a existenței unui

regat infernal și a unuia ceresc, *duplex ierra*.

20 „Te va purta Văzduhu-al cărui domn sunt eu;

(„And thou shalt be / Borne on *the air*, of which I am the prince;”) Versurile acestea sunt o parafrază a *Epistolei către Efeseni*, II, 2: „... potrivit stăpânitorului puterilor văzduhului, adică duhului care lucrează acum în fiii neascultători”, („... according to the prince of *the power of the air*, the spirit that now worketh in the children of disobedience.”)

21 „încrede-te în mine și umblă peste ape” („Believe în me and walk the waters”) este o altă referire la *Noul Testament*.

22 *Vezi Facerea*, 2: 10: „Și din Eden ieșea unrâu, care uda raiul, iar de acolo se împărțea în patru brațe”.

23 Leviathanii sunt, probabil, crocodilii de azi. Vezi nota 62 la *Marino Faliero*, pag. 657.

24 „Căci omului de poți să-i faci vreun bine De ce nu-l faci?”

(„For / If thou canst de mân good, why dost thou not?”)

681

44 – Opere IV – Byron

În însemnările sale din *Jurnal*, la 28 ianuarie 1821, Byron notează tre’ versuri care ar putea, cum spunea el, forma una din replicile lui Lucife în *Tragedia lui Cain*:

„\Vere *Death* an evil, would / let *thee* live? Fool I live as I live – as thy father lives, And thy son’s sons shall live for evermore”. („De-ar fi un rău *Moartea*, te-aș lăsa eu să trăiești, Nebunule! trăiește cum trăiesc și eu și al tău tată, și cum fiii fiilor tăi vor trăi în veșnicie.”)

Versurile acestea nu și-au mai aflat loc în poem. De altfel, la aceeași dată, Byron nota că va scrie o tragedie metafizică în cinci acte, intitulată *Cain*, și care va fi în stilul lui *Manfred*, dar va avea și *cor*, ceea ce însă nu s-a întâmplat în final, proiectul său inițial suferind modificările pe care le cunoaștem astăzi și care reprezintă forma definitivă a tragediei sale.

25 „Văii îmi pare că nu mai sunt nimic”.

(„Alas! I seem Notnifeg”)

În scrisoarea adresată prietenului său, Thomas Moore, la 3

noiembrie 1821, referindu-se la Cain, Byron scria:

„Cain is a proud mân – against Life, and the author of Life, than the mere living”. („Cain este un om mândru, este împotriva Vieții și, mai degrabă, autor al ei decât o simplă trăire”).

26 Chiparosul este un conifer ce adeseori se plantează lângă morminte. Este simbolul morții, al tristeții și al doliului.

27 „întâii muguri care sparg pe ramuri și poamele dinții, învoalte flori.

Tot ce-a rodit mai minunat pământul.

Să-i ducem Domnului prinos, cu suflet

Smerit și blând”.

(„The fruits of the earth, the early, beautiful

Blossom and bud, and bloom of flowers and fruits.

These are a goodly offering to the Lord.

Given with a gentle and contrite spirit.”)

Adah, soția lui Cain, este cea care sugerează compromisul dezastruos, nu o ofrandă arsă („burnt offering”), ci roadele pământului, care îl vor costa puțin sau chiar nimic pe cel care le oferă. Lucifer, cinic, făcuse această remarcă în actul II, scena 2, 416 – 417:

682

„Dar femeia Mai poate, totuși, ispiti bărbatul”.

(„But there

Are some things still which \voman may tempt mân to.”)

28 „Lasă-ne-o clipă singuri, soră Adah, Să ne gătim de jertfă”.

(„My sister Adah, leave us for awhile – We insan to sacrifice”).

De la începuturi, femeia nu a fost manită să devină preoteasă sau să aducă sacrificii și să officieze, toate acestea cădeau în sarcina bărbatului. Ideea apare și la Milon în *Paradisul pierdut*, IV, 299:

„He for God only, she for God în him”. („Părea făcut el pentru Dumnezeu.

Ea – pentru viul Dumnezeu dintr-însul; – trad. Aurel Covaci)

Iată cum sunt descrise îndatoririle femeilor în I *Corinteni*, 14: 34: „Femeile voastre să tacă în biserică, căci lor nu le este îngăduit să

vorbească, ci să se supună, precum zice și legea”.

29 Într-o scurtă notă, Byron menționează că ideea i-a fost sugerată de poemul lui Gessner, *Moartea lui Al și*.

30 Iată cum, în scrisoarea trimisă lui John Murray, la 2 februarie 1822, motivează și explică Byron introducerea îngerului Domnului: „Dacă ar fi o blasfemie *Cain*, atunci *Paradisul pierdut* este și el o blasfemie... *Cain este* doar o dramă și nu un prilej de controverse... Am evitat chiar introducerea Divinității, ca în Scriptură (cu toate că Milton a făcut-o, dar, recunosc, nu prea inspirat), am adoptat formula cu îngerul care i-a fost trimis lui Cain și am făcut-o deliberat, ca să nu șochez sentimentele unora cu privire la acest subiect, neîncercând să îmi ating ținta, cum o fac toți cei lipsiți de inspirație, profitând de efectul pe care îl produce prezența lui Iehova. Vechile Mistere îl prezentau cu destulă libertate, dar acest lucru se evită în cele mai recente”.

31 Vezi *Facerea*, 4: 12: „Când vei lucra pământul, acesta nu-și va mai da roadele sale ție; zbuciumat și fugar vei fi tu pe pământ”.

32 Din nou, Byron se inspiră din *Facerea*, 4: 15: „... ci tot cel ce va ucide pe Cain înșeptit se va pedepsi! Și a pus Domnul Dumnezeu semn lui Cain, ca tot cel care îl va întâlni să nu-l omoare”.

33 Cele patru râuri, în realitate cele patru brațe ale râii lui care ieșea din Eden, erau Fison, Gihon, Tigru și Eufrat.

34 Vezi *Facerea*, 4: 16: „Și s-a dus Cain de la fața lui Dumnezeu și a locuit în ținutul Nod, la răsărit de Eden”.

* 683

pag. 411

CEH ȘI PĂMÂNT – Un mister (Heaven and Earth. A Mystery)

Piesa a fost scrisă între 9 și 23 octombrie 1821. Ea urma să fie publicată împreună cu celelalte trei drame care o preced, dar, din prudență, Murray a preferat să nu o publice. Byron, supărat, i-a cerut să îi restituie manuscrisul. În cele din urmă, piesa a apărut în numărul al doilea din ziarul „The Liberal”, la 1 ianuarie, 1823. Printr-o curioasă coincidență, cam în aceeași perioadă în care Byron își compunea poemul, Thomas Moore, având aceeași sursă de inspirație ca și

prietenul său, aflat în Italia, și independent de el, își propusese să scrie un poem mai amplu tot pe tema dragostei dintre „fiii lui Dumnezeu și fiicele oamenilor”. Aflând însă de drama lui Byron „Moore a renunțat la planurile sale inițiale și s-a limitat doar la episodul intitulat *The Loves of the Angels* (Iubirile îngerilor), pe care l-a publicat tot în 1823. Poemul său a apărut la editura Longman din Londra. Moore se temea că dacă ar mai fi întârziat cu publicarea, succesul pe care l-ar fi avut, fără îndoială, drama lui Byron i-ar fi eclipsat creația și, mai târziu, criticii ar fi putut să îl acuze chiar că îl plagiasse pe marele exilat.

Cer și pământ nu avea să se bucure de succesul pe care i-l prevăzuse Moore.

1 *Motto-ul*: „And \voman wailing for her demon lover” este luat din poemul lui Coleridge, *KuMa Khan*, 16.

2 În *Facerea*, 4: 18, Irad este fiul lui Enoh și nepotul lui Cain.

3 Noe, fiul lui Lameh, a avut, la rândul său, trei fii, pe Sim, Ham și Iafet (vezi *Facerea*, 5: 32).

4 Aholibama, care, în *Facerea*, 36, apare sub numele de Olibama, era, „fata lui Ana, fiul lui Tibon Heveul”. Ea era soția lui Isav.

5 Muntele Ararat este cel mai înalt vârf din Turcia. În *Biblie*, el este locul unde s-a oprit arca lui Noe: „Iar în luna a șaptea, în ziua de douăzeci și șapte a lunii acesteia, s-a oprit corabia pe munții Ararat” (*Facerea*, 8: 4).

6 „Cei șapte”. Se spune că erau șapte arhangheli, care ocupau locul al optulea în ierarhia cerească, în nota sa, Byron menționează că în *Car*

tea lui Enoh, în capitolul XX, cei șapte arhangheli erau Rafael, Uriel, Rufael, Raguel, Michael, Saraqâel și Gabriel.

Enoh este fiul lui Cain. El nu a murit, ci a fost luat în cer (vezi *Facerea*, 5: 24). Lui îi sunt atribuite două lucrări apocrife, *Cartea lui Enoh* și *Cartea tainelor lui Enoh*. Prima este un apocrif etiopian și datează cam din secolele II-I î.e.n., iar cea de a doua, apocriful slavon, este ceva mai recentă și se crede că ar fi fost scrisă de un evreu din Alexandria.

H.E. Coleridge este de părere că Byron ar fi citit fragmente din *Cartea lui Enoh*, în traducere engleză. El precizează că niște fragmente din această lucrare fuseseră incluse de Georgius Syncellus (scriitor bizantin din sec. VIII) în *Chronographia*, lucrare tipărită în 1606 de către J.J. Scaliger. În anul 1715, unul dintre aceste fragmente a fost tradus în limba engleză și publicat sub titlul *The History of Angels and their Qallantry wilh the Daughters of Men* (Istoria îngerilor și iubirea lor pentru fiicele oamenilor), scris de Enoh Patriarhul, în 1785, James Bruce (1730 – 1794), celebrul călător englez și cercetător al Africii, a descoperit trei manuscrise ale *Cărții lui Enoh*. Primul l-a oferit Bibliotecii din Paris, iar pe cel de al doilea, Bibliotecii Bodleiane din Oxford. Acesta din urmă a fost tradus în limba engleză în anul 1821, de către Richard Laurence, Arhiepiscop de Cashel. Este prima versiune engleză integrală a scrierii apocrife etiopiene.

7 Neamul canaaneilor a fost blestemat de Noe: „Blestemat să fie Canaan Robul robilor să fie la frații săi” (*Facerea*, 9: 25).

Canaan era nepotul lui Noe, fiul lui Ham.

Byron pretinde că cele două tinere, Ana și Aholibama, sunt descendente din Cain. Aceasta este, de fapt, interpretarea pe care o dă și S. Chrysostom pasajului din *Vulgata, Genesis*: „Videntes filii Dei filias hominura quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores exemnibus quas elegerant”. („Fiii lui Dumnezeu, văzând fiicele oamenilor cât erau de frumoase, le luară de soții pe cele pe care le aleseră”). Conform acestei interpretări, Ki lui Dumnezeu nu erau decât descendenții din Set și Enos, cei ce se temeau de Dumnezeu, și nu niște îngeri, iar fiicele oamenilor erau descendentele izgonitului și ucigașului Cain. În *Septiiaginta* însă, în loc de „fiii lui Dumnezeu”, apare „îngerii lui Dumnezeu”, ceea ce explică și faptul că atât Byron, cât și Moore, îi consideră pe eroii lor îngeri și nu simpli pământenii. Byron îi este, în mod evident, îndatorat *Cărții lui Enoh* și pentru numele personajelor sale, Azazel și Semiaza, pedepsiți din ordinul Demnului pentru că „Azazel a răspândit pe pământ toată nelegiuirea și a dezvăluit tainele veșnice care se săvârșesc în ceruri; iar Semiaza, căruia tu (Dumnezeu) i-ai dat puterea să fie stăpân peste tovarășii lui, i-a învățat pe oameni.

Și ei au intrat la fiicele oamenilor pe pămiut și s-au împreunat cu ele și s-au întinat cu aceste femei și le-au dezvăluit lor tot păcatul. Iar femeile acestea au adus pe lume uriași, din pricina cărora s-a umplut tot pământul de sânge și de nelegiuire” (*Apocrifele lui Enoh*, pag. 258, în *Miturile esențiale* de Victor Kernbach, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978).

8 Iafet povestește aici Potopul. Conform legendei biblice însă, car. aaneii s-au născut după retragerea apelor. Este evident deci că Byron

* 685

se ghidează doar după *Cartea lui Enoh* și nu respectă cronologia *Vechiului Testament*. Despre *Cartea lui Enoh*, legenda spune că ar fi fost scrisă înainte de Potop.

9 Iată cum este înfățișat Potopul în *Cartea lui Enoh*: „Căci pământul întreg va pieri, apele potopului cotropi-vor pământu’! întreg și tot **f**e se află pe el va pieri” (*Apocrifele lui Enoh*, idem). În *Facerea*, 7: 2024, Potopul este descris astfel:

„Și a acoperit apa toți munții cei înalți ridicându-se cincisprezece coți mai sus de ei.

Și a murit tot trupul ce se mișca pe pământ, păsările, animale e, fiarele, toate vietățile ce mișunau pe pământ și toți oamenii” etc.

10 În *Biblie*, prin patriarh se înțelege unul dintre personajele antediluviene, cap de familie sau unul dintre strămoșii evreilor. Aici este vorba despre Noe. Alți patriarhi au fost considerați apoi Abrahaam, Isaac, Iacov și fiii acestuia din urmă. Între crearea Lumii și Potop, au existat zece patriarhi, care au trăit cel puțin nouă sute de ani. Principalii ei **f**u Adam, Set, Enos, Matusalem și Noe.

11 Noe, fiul lui Lameh și nepotul lui Matusalem, se trage din al treia. fa fiu al lui Adam, Set, născut după moartea lui Abel (*Facerea*, 4, 5)

12 Parafrază după *Facerea*, 1: 16: „A făcut Dumnezeu cei doi luminători mari: luminătorul cel mai mare pentru cârmuirea zilei și luminătorul cel mai mic pentru cârmuirea nopții și stelele”.

13 Iată cum apare pasajul acesta în *Facerea*, 3: 24: „Și izgonind pe Adam l-a așezat în preajma raiului celui din Eden și a pus heruvimi

și safci p, de flacăra vâlvăitoare să păzească drumul către pomul vieții".
pag. 449 WERNEE SAU MOȘTENIREA-Tragedie

(Werner, or the Inheritance. A Trage dy)

Byron a început să scrie această piesă la 18 decembrie 1821, pe când se afla la Pisa, și a terminat-o la 20 ianuarie 1822. A fost publicată de Jotn Murray la 23 noiembrie, în același an. *Werner* s-a jucat pentru prima dai à la New York, pe scena de la Park Theater, în anul 1826. La Londra, premiera are loc abia la 15 decembrie 1830, la Teatrul Drury Lane. *Werner* este singura dintre piesele lui Byron care a avut succes de public și s-a jucat o perioadă îndelungată. În 1830 – 31, piesa a cunoscut 17 reprezentații. Printre actorii care au făcut-o celebră de-a lungul anilor, s-au numărat William Charles Macready (1793 – 1873), primul interpret al [lui Werner în 1830, precum și primul interpret al lui Sardanapal, în 1834, Samuel Phelps (1804 – 1878), Sir Henry Irving (1838-1905) și Ellen Teiry (1847 – 1928).

686

Werner este ultima operă byroniană publicată de John Murray în timpul vieții poetului. La sfârșitul secolului, în jurul piesei s-a iscat un adevărat scandal, deoarece se considera că ea aparține Ducesei Georgiana de Devonshire. Piesa este însă, în mod incontestabil, creația lui Byron și ea a fost copiată, în opt zile, de Mary Shelley, pentru a putea fi trimisă la Londra spre publicare. În scrisoarea trimisă din Cephalonia lui Douglas Kinnaird, la 23 decembrie, 1823, Byron spunea că, pentru *Werner*, Murray urma să îi plătească două sau chiar trei sute de lire, ceea ce nu reprezenta

O sumă prea mare, deși era suficientă pentru ca Byron să poată plăti cu ea o armată de o sută de soldați pe o perioadă de trei luni.

1 Harriet Lee (1757 – 1861), romancieră engleză, autoarea romanelor *The errors of Innocence* (*Greșelile nevinovăției*, 1786) și *Clara Lennox* (1797), precum și a douăsprezece povestiri reunite sub titlul *The Canterbury Tales* (*Povestiri din Canterbury*), apărute între 1797 și 1805, în cinci volume. Povestirile erau istorisite de niște călători care se întâlneau din întâmplare. Sophia (1750 – 1824), sora Harrietei, a contribuit și ea cu câteva povestiri. Primul volum, apărut în

1797, îi aparține în exclusivitate Harrietei, cel de al doilea, publicat în 1798, Sophiei, iar cel de al treilea este scris în colaborare de cele două surori și a apărut în anul 1800. În anul 1801 apare cel de al patrulea volum, scris doar de Harriet și care cuprinde și povestirea *The German Tale*, Kruitzner (Povestea neamțului, Kruitzner), pe care Byron o citise în copilărie și îl impresionase atât de mult, încât, în 1821, se hotărăște să scrie o tragedie cu același subiect. Volumul al cincilea, apărut în 1805, este și el scris, în întregime, de Harriet.

La rândul ei, Sophia este autoarea romanului *The Recess, or a Tale of Other Times* (Cabinetul secret sau o poveste din alte timpuri, 1789), a tragediei *Almevã a, Queen of Granada* (Almeyda, Regina Granadei.

1796), a comediei *The Assination* (întâlnirea, 1807) și a șase volume de corespondență intitulate *Life of a Lover* (Viața unei îndrăgostite.

1803). Pentru *The Canterbury Tales*, Sophia a scris *The Young Lady's*

Tale, or the tko Emilys (Povestea, tinerei doamne sau cele două Emilii)

și *The Clergyman's Tale or Pembroke* (Povesteapreotului sau Pembroke).

Byron nu reține cu exactitate contribuția fiecăreia dintre surori, scriind, ca și altă dată, din memorie, nemaivând răgazul, în graba cu care dorea să își vadă terminată piesa, să verifice unele din datele pe care le prezintă. Menționează însă, în paranteză, că i se pare că așa ar sta lucrurile.

2 Este vorba despre căsătoria, și apoi divorțul lui Byron, de care își va aminti cu multă amărăciune până în ultima clipă a vieții.

3 Războiul de Treizeci de Ani (1618 – 1648) a implicat aproape toate statele Europei, dar s-a purtat mai ales pe teritoriul Germaniei. Cau

687

zeie au fost dictate de revendicări teritoriale, dinastice și religioase. Conflictul principal a avut loc între un număr de prinți

germani, susținuți de Franța, Suedia, Danemarca și Anglia și Casa de Habsburg și Sfântul Imperiu Roman. Pe atunci, Habsburgii domneau în Spania, Austria, Boemia, Ungaria, cea mai mare parte a Italiei și în sudul Țărilor de Jos. Războiul a început prin capturarea localității Pilsen de Mansfeld, la 21 noiembrie 1618, de către protestanții din Boemia, și s-a încheiat cu Pacea de la Westfalia, semnată la 24 octombrie 1648, iar pentru Franța și Spania, cu Pacea din Pirinei, din 1659. Germania a fost ruinată în acest război.

Îa pieșă, Byron nu urmărește evenimentele istorice în mod cronologic, ci face doar aluzie la unele dintre ele, în măsura în care acestea îi servesc în desfășurarea acțiunii.

4 Burghezii hanseatici aparțineau Ligii Hanseatice, care se formase între orașele medievale germane pentru protejarea comerțului cu străinătatea și care data din anul 1358. Ligii îi aparțineau, la principal, comercianții din Lübeck, Hamburg și din Bremen, dar și din alte orașe germane. Ea s-a dizolvat în secolul al XVII-lea, dar cele trei orașe au continuat să poarte denumirea de orașe hanseatice și la fel și comercianții lor.

5 Gorgonele erau, în mitologia greacă, trei surori monstruoase, Medusa, Euriale și Stheno, Aveau puterea să transforme în piatră pe oricine le privea. În loc de păr, aveau șerpi.

6 „Un câine, un măgar și un valet” („A nmkey, and a nustiff, and a valet”). Prietenii care îl cunoscuseră pe Byron la Pisa povesteau că locuința sa de acolo era, ca tot ceea ce îl înconjura, da altfel, oarecum singulară: cuprindea o maimuță, un măgar, un bulldog, două pisici... câțiva servitori în livrea și „the trusty Fletcher as Major *Dimi*, or jsuper-intendent of the *Menagerie*” („credinciosul Fletcher ca Major *Dom sau* superintendent al *Menajeriei 1*) (vezi *Life, Writings, Opinions* etc., 1825, II, 203 – 204), notează H.B. Coleridge.

7 În povestirea Harrietei Lee, Gábor este Bethlen Gábor, Prințul Transilvaniei, devenit apoi Rege al Ungariei, în august 1620.

8 „Ciad s-a sculat Boemia-mpotriva / Austriei”.

(„When first Bohemia raisad her banner gainst / The Au.3 trian”). La 18 august 1619, Bethlen Gábor s-a alăturat Boemiei și a

declarat că în luna septembrie va intra cu trupale sale în Maravia.

9 *Supernaculum* (super + nagel = pe unghie – lat.). A bea *supernaculum* („to drink *supernaculum*”) înseamnă a goli cupa până la fund, încât ultima picătură sau perlă ajunsă pe unghie să își păstreze forma și să nu se mai scurgă. Dacă perla se spărgea sau începea să se prelingă.

688

cel ce bea era amendat. De aici, *supernaculum* înseamnă băutură bună (H.E. Coleridge). Vezi și Rabelais, *Garganiua*, I, 5.

10 Iov, personaj din *Vechiul Testament*, căruia i se iau averile, familia și sănătatea, pentru a-i fi pusă credința la încercare. A devenit simbolul răbdării în suferință.

11 Jan Zizka de Trocnov (1370 – 1424), eroul național al Boemiei. A preluat cemanda trupelor tușite în 1420 și a obținut victorii de răsunet împotriva catolicilor, cu toate că din 1421 era complet orb. Murind în luptă, a dat ordin ca pielea sa să fie întinsă pe o tobă, cu care să se bată atacul și al cărei sunet să îi înspăimânte pe dușmani.

12 Cosimo de Medici (1389 – 1464), primul reprezentant și fondatorul celebrei familii care avea să cor. ducă destinele Florenței, și apoi ale întregii regiuni a Toscanei, din secolul al XV-lea până în anul 1737. A fost comerciant și bancher, ca și urmașii săi. Curând, a devenit primul cetățean al Florenței. În politica externă, milita pentru înțelegere între orașele italiene. Este fondatorul Bibliotecii Medici și al Academiei de Studii Grecești. A fost patronul artelor și al artiștilor.

13 Vițelul cel gras a fost tăiat de tatăl cel fericit la întoarcerea fiului risipitor, dar pocăit (Vezi *Luca*, 15: 11 – 32).

14 Baniții, pe care Byron îi numește *The Blacê Bands* (bandele negre), erau bande de briganzi formate din resturile, armatei suedeze, după ce aceasta fusese evacuată din Boemia, în 1649. Soldații lăsați la vatră deveniseră tâlhari de drumul mare (vezi și *Transformarea Schilodului*, II, I, 6B).

15 Albrecht von „Wallenstein sau Waldstein (1538 – 1634), general imperial în timpul Războiului de Treizeci de Ani. După victorii strălucite, este înfrânt de suedezi la Lützen (1632) și, acuzat de

trădare, este ucis de un grup de conspiratori, trimis probabil de împăratul Ferdinand al II-lea. El este eroul tragediei lui Schiller, care îi poartă numele.

16 Johannes Tserklaes, conte de Tilly (1559 – 1632), general ca și Wal-lenstein. A comandat armata Ligii Catolice, în fruntea căreia a reputat mai multe victorii deosebit de importante. A preluat comanda armatei lui Wallenstein, dar a fost și el învins de suedezii conduși de Gustav al II-lea, la Breitenfeld, în 1631, apoi la Lech, în 1632, unde a și fost rănit mortal...

17 Gustavus Adolphus (1594 – 1632), rege al Suediei (1611 – 1632), supra-numit Leul Nordului. A făcut o alianță secretă cu Danemarca și Franța, promițând să intervină de partea protestanților în Războiul de Treizeci de Ani. Trecând în mare grabă prin Germania, i-a învins pe imperiali la Breitenfeld (1631), la Lech (1632) și la Lützen, tot în 1632. Aici și-a găsit moartea.

* 689

18 Johan Baner (1596 – 1641), general suedez în Războiul de Treizeci de Ani. A preluat comanda forțelor suedeze din Germania după moartea lui Gustav Adolph. A reputat o mare victorie la Wittstock în anul 1636, prin care a recâștigat prestigiul Suediei.

19 Lennart Torstenson (1603 – 1651), general suedez, care i-a urmat lui Baner la comanda armatei (1641). A obținut mari victorii în Saxonia, Boemia, Moravia, Silezia. A învins Danemarca și prin victoria de la

Jankau (1645), a deschis drumul spre Praga și Viena pentru armata suedeză.

20 Bernhard de Saxa-Weimar (1604 – 1639), general protestant, unul dintre cei mai abili conducători de oști din Războiul de Treizeci de Ani. A capturat în 1633 localitatea Regensburg. Din 1635 a intrat în serviciul armatei franceze și în 1638 i-a înfrânt pe imperiali la Breisach.

21 George Wilhelm, Elector de Brandenburg (1595 – 1640), aliat al lui Gustav Adolph.

22 Prima din cele douăsprezece munci ale lui Hercule a fost

uciderea leului din Nemeea.

23 în legenda biblică, Moise, conducându-și poporul iudeu afară din Egipt, a putut trece prin Marea Roșie care a fost secată. Când însă soldații faracr. ului s-au apropiat de mare, ea s-a umplut din nou de apă: „Iar Moise și-a întins mâna sa asupra mării și a alungat Domnul marea toată noaptea cu vânt puternic de la răsărit și s-a făcut marea uscat, ea s-au despărțit apele” (*Ieșirea*, 14: 21).

24 *Les preux chevaliers* = cavaleri curajoși și bravi (fr.).

25 Rabenstein, numele care i se dădea, în Germania, spânzurătorii, pe care stăteau cocoțați corbii (Raben) în așteptarea prăzii.

26 „pe-acest

Biet vierme de mătase îl făceau

Să-și lase pielea”.

(„Things which hâd made this silkworra cast his skin”). Și aici, ca și în *Marino Faliero*, II, 2, 115, Byron folosește termenul de vierme cu același dispreț:

„And caii/a Tartar lord, than these swoln silkworms masters!”

(„Ori unui han tătar să te supui, decât acestor viermi, chiar de mătase/De sunt!”-trad. Aurel Covaci)

27 Momus, zeul batjocurii crude și al râsului în mitologia greacă, în *Her-motimus*, cap. XX, Lucian din Samosata povestește că Momus ar fi răs și și-ar fi bătut joc de Hefaistos, când acesta a creat un cm, pentru că nu îi făcuse în piept o mică ușiță, pentru ca lumea să poată pătrund e în secretele gândurilor sale.

28 Este vorba, aici, despre porumbelul care i-a vestit lui Noe retragerea apelor. El s-a reîntors pe corabie, purtând în cioc o ramură verde de măslin (*Facerea*, 8: 11).

690

29 Eteocles și Polinice, fiii lui Oedip și frații Antigonei, s-au ucis în luptă, unul pe altul. Polinice a fost conducătorul celor Șapte împotriva Tebei (Adrastus, Amphiaraus, Hippomedon, Capaneus, Tydeus și Partheno-paeus), porniți în război împotriva lui Eteocles, care era rege al Tebei și refuzase să îi cedeze tronul fratelui său, așa

cum se înțeleseră, să domnească alternativ, pentru a nu se îndeplini blestemul tatălui lor, care prevestise că cei doi se vor uide unul pe altul. Singurul supraviețuitor al luptei a fost Adrastus.

30 Aici, Byron vorbește despre sonda de măsurat adâncimea, care consta dintr-o bucată de plumb, prevăzută cu o cavitate umplută cu grăsime, de care se lipeau nisipul, scoicile sau pietrișul fin de pe fundul apei.

31 Sesostris este numele pe care vechii greci îl dădeau lui Ramses al II-lea, care a domnit în Egipt între 1292 și 1225 î.e.n., aducând țara la un grad de înflorire deosebită, motiv pentru care a fost considerat zeu. S-a aliat cu hitiții împotriva Siriei, iar Herodot, Diodorus Siculus și Strabo spun despre el că ar fi cucerit întreaga lume, chiar și Sciția și Etiopia. El este, evident, un personaj mitic, creat pentru a satisface mândria egiptenilor pentru vechile cuceriri ale înaintașilor lor, pe care voiau să îi așeze alături de marii cuceritori ai lumii.

32 *Ignis fatuus* = foc rău (lat.). Este o expresie folosită, la început, pentru focurile care uneori se văd arzând deasupra zonelor mlăștinoase, focuri, adeseori numite rele sau nebune. De aici, termenul s-a extins și este folosit cu sensul de *nebun*, *iluzoriu*, *miraj*.

33 Moloh sau Moleh. Vezi nota 80 la *Marino Faliero*, pag. 658.

84 La 19 mai 1631, asediul Magdeburgului s-a încheiat într-un adevărat masacru, în care au pierit atât soldați, cât și mulți cetățeni pașnici ai orașului, împreună cu soțiile și copiii lor, precum și tineri și bătrâni. Orașului i s-a dat apoi foc și cincizeci de case au fost distruse complet. Doar catedrala a fost cruțată. Nu Tilly și armata sa sunt răspunzători de măcel, ei înșiși locuitorii orașului. Tilly plecase înainte de declanșarea urgiei.

35 Tratatul semnat la Praga la 30 mai 1635 a fost o pace de compromis, încheiată între statele germane. Alianțele s-au schimbat, după aceasta.

Franța trecând de partea Suediei, iar războiul a intrat în faza cea mai sângeroasă, desfășurându-se în Țările de Jos, Italia, Peninsula Iberică și în Scandinavia.

36 Hecate este, în mitologia greacă, zâna misterioasă a lunii. Ea este totodată însoțitoarea Persefonei în Hades, zeiță a umbrelor și a fantomelor. Pe pământ, bântuia cimitirele și încrucișările de drumuri.

37 Legende vechi persane descriu dragostea dintre privighetoare și trandafir. În fiecare noapte, privighetoarea cântă pentru iubitul ei, care își deschide petalele să o asculte. Legenda acestei iubiri i-a inspirat pe poeții romantici englezi și ea a fost dezvoltată de Thomas Moore

691

În mai multe poezii ale sale, care aveau să culmineze cu poemul de mai mari dimensiuni, *Lalla Rookh*, apărut în primăvara lui 1817. De aici s-a inspirat, probabil, Byron, precum și Oscar Wilde, câteva decenii mai târziu, pentru a scrie povestea *The NigMingale and the Rose* (*Privighetoarea și trandafirul*). La rândul său, Moore s-a inspirat din Saadi, poetul persan foarte mult citit și apreciat în acea vreme când englezii descopereau cu multă plăcere și admirație Orientul cu obiceiurile, legendele și misterele sale.

pag. 565 SCHIMBAREA SCHILODULUI – Poem dramatic (*The Deâorrned Transâormed – A Drama*)

Acest poem dramatic a fost scris de Byron pe când se afla la Pisa, în vara lui 1822. El a fost publicat de Jolm Hunt la 20 februarie 1824, cu toate că nu fusese terminat, Byron plecând în Grecia și ineluând manuscrisul cu el.

1 *Cei trei frați* (*The Three Brothers*) este un roman scris de Joshua Pickersgill junior în anul 1803. Atât autorul, cât și opera sa se cunosc astăzi doar datorită faptului că l-au inspirat pe Byron.

2 Demonul *Pădurii* (*Wood Demon*), povestire de Matthew Gregory Lewis (1775 – 1818), autorul unor celebre povestiri de groază.

3 Așa cum arătam mai sus, Byron nu a mzi terminat această dramă.

4 „Tu m-ai născut așa” („I was born so, Mothor”).

Referitor la sensibilitatea sa în legătură cu piciorul său diform, Byron notase în *Jurnal* că fusese cuprins de groază, oroare și umilință

în ziua când mama sa, într-un acces de furie, l-a numit „l-am.3 braț” („băiat schilod”). Probabil că această dramă se datorează tocmai amintirii atât de triste și obsedante a cuvintelor mamei sale.

5 Munții Hartz se întind în centrul Germaniei, fiind cuprinși între râurile Elba și Weser; într-o legendă se spună că umbra unui mare călăreț ar apărea sub vârful Brocken, cel mai înalt pisc al lanțului muntos. Este, de fapt, efectul de lumini și umbre, produs de soare în călătoria, să pe bolta cerească.

6 Iuliu Cezar.

7 Se vorbește aici despre relațiile Serviliei, sora lui Cito Minor, ale Serviliei, mama lui Brutus și a doua soție a lui Cato Minor, precum și ale Cleopatrei, regina Egiptului, cu Iuliu Cezar.

8 Cleopatra (69 – 30 î.e.n.), regina Egiptului, în anul 48 când l-a cunoscut pe Cezar, avea 21 de ani, și nu doar 16, cum afirmă Byron.

9 Alcibiade (450 – 404 î.e.n.), celebru general atenian, elevul preferat al lui Socrate, conducătorul Atenei în Războiul Peloponeziac, împotriva Spartei. A fost învins la Mantineea în anul 418 și a murit în exil.

692

10 Silen este, în mitologia greacă, zeu al vinului și al fertilității, fiul lui Hermes, prietenul și profesorul lui Dionisos. Era bufonul) Olimpului și avea, în toate reprezentările, înfățișarea unui bătrânel vesel și mucalit.

11 Socrate (469 – 399 î.e.n.), celebrul filosof atenian, considerat ca cel mai inteligent dintre oamenii tuturor timpurilor.

12 Descriindu-l pe Marc Antoniu, Plutarh îl compară cu statuile lui Hercule: „Chiar pe chipul său se vedea aerul demnității unui om liber, apoi barba lui cu multă noblețe și fața lungă și nasul acvilin păreau că se aseamănă cu imaginile pictate și sculptate ale lui Hercule, care reflectau bărbăție” (trad. N.I. Barbu, în voi. Plutarh, *Viețile Pândeale*, IV, Editura Științifică, București, 1969, p. 531 – 532).

13 Hercule Farnese, cea mai celebră statuie a lui Hercule, care se află la Muzeul din Neapole și care îl prezintă pe popularul erou, blând și melancolic, personificând moderația îmbinată cu forța.

14 Marc Antoniu (83 – 30 î.e.n.), politicianul și generalul roman, care din dragoste pentru Cleopatra își neglijează îndatoririle de stat și este învins de Octavian la Actium (31 î.e.n.), iar apoi se sinucide.

15 împreună cu Octavian și Lepidus, Antoniu formează al doilea triumvirat.

16 Demetrios I Poliorcetul (337? 283 î.e.n.), rege al Macedoniei, din anul 294. Era poreclit Spaima orașelor, deoarece asediază și cucerește, pe rând, Babilonul, Megara, Rodos, Atena, Teba și Epirul. Despre el, Plutarh scrie că era atât de frumos, încât chipul lui nu a putut fi surprins nici de penelul pictorului și nici de dalta sculptorului: „Demetrios era mai mic de statură decât tatăl său (Antigonos), deși era mare, dar așa de minunat și de distins la figură, și cu o față așa de frumoasă, încât niciun pictor sau sculptor n-a putut s-o redea, în timp de pace se deda desfrâului” (idem *Demetrios*, 2, p. 455).

17 Lamia, curtezană iubită de Demetrios. Era mult mai în vârstă decât el, dar multă vreme s-a bucurat de toate onorurile care i se cuveneau favoritei regelui (vezi Plutarh, *Demetrios*, p. 24 – 27).

18 Ahile! eroul din *Iliada*.

19 Pactolul este un mic râu din Lidia antică și Turcia de azi. Era celebru pentru aurul pe care îl conținea nisipul său.

20 Sperheos, zeul râu, soțul Polydorei, fiica lui Peleu, căruia Peleu îi promisese că îi va dăruia pletele lui Ahile, în speranța că ginerele său va accepta ofranda și îl va readuce pe Ahile sănătos din război, la casa părintelui său:

„Vai, că zadarnic în ruga-i părintele meu, o Sperheos, Ți-a juruit că la-ntorsu-mi acasă la mine în țară Pletele-mi ție am să închin și face-voi jertfa cea mare”.

(Homer, *Iliada*, XXIII, 140 – trad. G. Murnu)

693

Ahile își taie pletele blonde la moartea prietenului său, Patrocle, și le așază în mâinile acestuia, ca să ardă împreună cu el pe rug: „Iată eu pletele-mi dau să le ducă cu sine Patrocle” (idem, 149).

21 Policena, fiica lui Priam și a Hecubei, ucisă de Pirus, fiul lui Ahile, pe mormântul tatălui său. În una din legendele grecești, se

povestește că, îndrăgostit de Policena și dorind să se însoare cu ea, Ahile a pătruns neînarmat în Templul lui Apolo, unde urma să se officieze căsătoria.

și Aici, el a fost săgetat de Paris sau de Apolo însuși, care luase înfățișarea lui Paris. Ahile fusese trădat de Policena, căreia îi destăinuise secretul invulnerabilității sale, precum și unicul său punct vulnerabil.

22 în englezește, proverbul este: „Extremes meet”.

23 Anachinii erau, în *Vechiul Testament*, o rasă de uriași, care locuiau în Hebron. Ei erau cei trei fii ai lui Enac: „Acolo am văzut noi și uriași, pe fiii lui Enac, din neamul uriașilor” (*Numerii*, 13: 34).

24 Goliat, uriaș filistean, ucis de tânărul David doar cu o praștie (vezi

I *Regi*, 17).

25 Thetis, mama lui Ahile, își scufundase fiul în Stix, pentru a-l face nemuritor. Doar călcâiul de care l-a apucat ea a rămas vulnerabil.

26 Timur Lene sau Tamerlan (1336 – 1405), cuceritor mongol, fondatorul dinastiei Timuriziilor. Era șchiop, motiv pentru care i se dăduse porecla de Lene.

27 în vechea Spartă, copiii născuți cu defecte fizice erau uciși imediat după naștere.

28 Apolo.

29 Versul:

„Ți-e chipu-ntunecat, dar nu urât...” („Your aspect is / Dusky, but not un comely”) parafrazează versetul al cincilea din *Cântarea cântărilor*, I: „Negresă sunt... dar frumoasă” („I am black, but comely”).

1 – T – i J

30 „Din țărna roșcată Chipul ți-l frământ, Cum pe Adam, alt dată, L-a făcut cel Sfânt”.

(„From the red earth, like Adam, Thy likeness I shape, As the being who made him.

— \Whose actions I ape.”)

Adam înseamnă „pământ roșu”. El își trage, deci, numele de la substanța din care a fost zămislit. 31 Referire la *homuneuli* (lat. =

omuleți), ființe minuscule, fără corp> fără greutate, fără sex, dar înzestrate eu puteri supranaturale, pe care vrăjitorii și alchimiștii pretindeau că îi pot fabrica. Iată cum îi descrie Goethe în *Faust*, Partea a II-a, actul II

„Răsună sticla de-un discret imtfold, Se tulbură, se-alege: se va face!

694

Întrezăresc dintr-un tipar învoit

Un nostim omuleț cum se desface.

Ce fapte vrei de-un mai măreț răsunet?

În fața tainei explicate stai”, (trad. Ștefan Augustin Doinaș)

32 Se spunea despre salamandre că lor focul nu le poate face niciun rău deoarece au pielea umedă mereu.

33 Byron face aici aluzie la mișcările revoluționare din America de Sud, Italia și Spania, care erau în plin avânt în 1827.

34 Sodoma, vezi nota 61 la *Marino Faliem*, pag. 657.

35 Este vorba despre forțele compozite germane, franceze și spaniole ale armatei imperiale de sub comanda conetabilului Charles de Bourbon.

36 Faeton, fiul lui Apolo, zeul soarelui și al nimfei Climene. A furat caleașca tatălui său și, neputând stăpâni caii și caleașca, s-a răsturnat, dând foc cerului și pământului. Ceilalți zei au fost siliți să îl înece în Endon (vechiul nume al râului Pad) și astfel să salveze lumea (vezi Euripide, *Hyppolitus*, v. 733).

37 Barbaria era numele dat statelor din nordul Africii, Tripolitania, Tunisia, Algeria și uneori Marocul, care erau semiindependente în timpul stăpânirii turcești (începând cu sec. XVI). Aici s-a dezvoltat foarte mult pirateria.

38 Kochlini, rasă pură de cai, crescuți în inima Arabiei.

39 Huon de Bordeaux, eroul unui cântec de gestă din Franța secolului al XIII-lea. Ucigându-l, din greșeală, pe Charlot, fiul împăratului Carol cel Mare, este condamnat la moarte, dar apoi pedeapsa îi este schimbată și Huon este trimis la curtea lui Gaudisse, emirul Babilonului și i se cere să aducă un smoc de păr smuls din capul

emirului, patru dinți ai lui, să îl ucidă pe cel mai viteaz cavaler al acestuia și să o sărute pe fiica emirului. Huon reușește, cu ajutorul lui Oberon, să își ducă la îndeplinire misiunea. Povestea lui Huon a fost tradusă în limba engleză în anul 1534 și s-a bucurat de foarte mult succes. Byron o cunoștea probabil, sau o preluase din traducerea făcută de „William Sotheby poemului *Oleron* de Wieland.

40 Memnon, în mitologia greacă, rege al Etiopiei, fiul lui Tithonus și al lui Eos (Aurora). A fost ucis de Ahile în timpul Războiului Troian dar, la cererea mamei sale, Zeus l-a făcut nemuritor. Statuia despre care se credea că îl reprezintă pe Memnon se știe azi că este a lui Amenhotep al III-lea (Amenophis), care a domnit cam prin anul 1430 î.e.n. (dinastia a 18-a). Strabo este primul care vorbește despre sunetul muzical care se auzea dinspre statuia aflată la Teba, când ea era atinsă de razele soarelui care răsărea. Se spunea că Aurora, mama lui Memnon, varsă lacrimi de durere pentru pierderea fiului ei. Lacrimile erau picăturile de rouă cu care se acoperă păra în tul înainte de răsăritul soarelui. S-a

695

crezut, multă vreme, că era vorba de o înșelătorie, dar s-a dovedit, ulterior, că sunetul se datora unor cauze naturale, presiunea curenților de aer din porii și crăpăturile statuii, curenți ce se încălzeau brusc la ivirea soarelui. După restaurarea statuii, fenomenul nu s-a mai produs.

41 Charles; de Bourbon (1490 – 1527), conetabil al Franței, în timpul domniei lui Francisc I. La 13 septembrie 1515, a luptat împotriva milanezilor și a elvețienilor, la Marignano. A pierdut apoi favorurile regelui din cauza intrigilor puse la cale de mama suveranului, Louise de Savoia, pe care Charles o respinsese. A fost rechemat din Italia, în anul 1521, după moartea soției sale, Susanne, a rupt complet relațiile cu Francisc I și a intrat în serviciul împăratului Carol Quintul. A repurtat o seamă de succese pe câmpurile de luptă din Sudul Franței și din Lombardia, împotriva” armatei din patria sa. În anul 1527, Charles de Bourbon devine conducătorul (capo) unui corp de condotieri germani, spanioli și italieni care nu fuseseră plătiți de

multă vreme și deci erau nedisciplinați și revoltați. Dornici de a cuceri prăzi cât mai bogate, ei se îndreaptă spre Roma. La 5 mai 1527, Charles de Bourbon se afla în fruntea unei armate de 30.000 de oameni, sub zidurile Romei, dar în dimineața zilei de 6 mai este ucis de un foc tras dintr-o arcebută. Franța îl consideră renegat și trădător, iar averile sale **s**: ni confiscate.

42 u7 aJaJo. este un sistem de interpretare a *Scripturii*, bazat pe presupunerea că fiecare literă și cuvânt au un înțeles ocult. S-a dezvoltat în secolul al VII-lea și a durat până în sec. al XVIII-lea.

43 *Coranul*, cartea sacră a Islamului.

44 ffăforM, compilație a legilor orale ale evreilor, însoțită de comentariile rabinilor, prezentate în comparație cu Scriptura sau legile scrise.

45 *Šibboleth* = spic de grâu (ebraică), este o parolă folosită de galaaditenii din vechea Palestina pentru a-i recunoaște pe dușmanii lor, efraimiții, care nu puteau să îl pronunțe pe „š” (*Judecători*, 12). Astăzi, cuvântul este folosit cu sensul de parolă.

46 „Am prins chiar un rege” („We have captured a King”). Este vorba despre Francisc I care a fost făcut prizonier la Pavia, la 24 februarie, 1525.

47 Crinul, ortografiat în limba franceză fie *Fleur de lis*, fie *fleurdeleys*, era emblema regilor Franței, începând cu Ludovic al VII-lea (1137 – 1180).

48 Cheia este simbolul puterii papalității.

49 Cele șapte coline pe care este construită Roma sunt: Colina Palatină, Capitolul, Quirinalul, Viminalul, Colina Esquilină, Caeliană și cea Aventină.

60 „Bourbonul, Bourbonul!” („Oh, the Bourbon! the Bourbon!”) este o aluzie la cântecul pe care îl cântau, în marșul spre Roma, soldații spanioli:

696

„Calla, calla Julio Cesar

Hannibal y Scipion

Viva la fama de Bourbon”.

(„Uite, uite, Iuliu Cezar, / Hannibal și Scipion, / Trăiască faima lui Bourbon.”)]

61 Lucius Cornelius Sulla (Syla) (138 – 78 î.e.n.), general roman, conducător al fracțiunii conservatoare din senat. A comandat armatele romane în lupta împotriva lui Mithridate al VI-lea. A obținut comanda armatei, în detrimentul lui Marius și marșând împotriva Romei (88 î.e.n.). După înfrângerea lui Mithridate și devastarea Atenei (86 î.e.n.), l-a înfrânt și pe generalul trimis de Marius și s-a reîntors triumfător la Roma. A urmat un război civil, din care Sulla a ieșit învingător, dar au fost masacrați 8.000 de prizonieri, partizani ai lui Marius. Între 82 și 79 (anul în care s-a retras din viața politică), Sulla a fost dictator la Roma.

62 Cato Minor (95 – 46 î.e.n.), cetățean roman de vază, rămas celebru pentru cinstea sa. I s-a opus lui Iulius Cezar și l-a denunțat pe Catilina. A fost partizan al lui Pompei și, după înfrângerea de la Pharsala, a încercat să reziste la Utica, dar fiind înfrânt definitiv, în lupta de la Thapsus, s-a sinucis, înfigându-și pumnalul în burtă și refuzând ajutorul medicului care l-ar fi putut salva. Episodul morții sale tragice este descris de Plutarh în *Cato*, 70.

63 Alaric I (370 – 410), rege vizigot care a invadat Italia în anul 408 și a devastat Roma doi ani mai târziu. A murit pe malurile râului Busento și pentru ca mormântul să nu îi fie profanat și devastat, vizigoții l-au îngropat în albia râului, pe care o deviaseră în acest scop.

54 Marte era zeul războiului în mitologia romană.

65 „Nu mai plângeți

Pe dușman de vreți să-l frângeți”. („Weep Not – *strike?* for Rome is mourning.”) Comentând aceste versuri, Byron scrie: „Scipio al doilea, Africanul, se pare că ar fi repetat un vers din Homer și ar fi plâns văzând cum arde Cartagina. Mai bine i-ar fi permis să capituleze (decât să verse lacrimi) ” * Versul lui Homer apare în *Iliada*, VI, 459 – 460: „Dar să m-acopere țărna mai bine, să n-aud nainte Vaietul tău de durere, când zilnic te-or duce-n robie”, (trad. G. Murnu) Scipio Africanul. (234 – 183 î.e.n.), celebrul general roman, învingătorul lui Hannibal și al Cartaginei.

66 Hector, primul dintre fiii Hecubei și ai lui Priam, eroul troian ucis de Ahile.

67 Penații și larii, în mitologia romană, erau zeii protectori ai căminului. Fiecare casă avea câte un iar și doi penați. Iarul era înfățișat purtând o cupă și un corn din care se bea. El veghea asupra muncilor câmpului.

697

Penații vegheau asupra prosperității familiei. Ei erau înfățișați purtând aripi și câte un corn ca și larii. Reprezentările lor în lemn erau așezate într-o nișă special amenajată și lorii se aduceau ofrande înaintea meselor sau la ocazii festive, în afara lărilor și penaților privați, mai existau și unii publici, care vegheau și protejau statul în general, precum și armata, marinarii, încrucișările de drumuri.

58 Ate = nebunie (gr.), în mitologia greacă, fiica lui Zeus, personificarea rătăcirii care duce la păcat (Pippidi).

69 Claudius Caesar Nero (37 – 68), împăratul roman rămas celebru pentru cruzimea cu care a domnit. Este acuzat că și-ar fi ucis mama și soția și că ar fi dat foc Romei în anul 64, pentru a avea un pretext ca să îi persecute pe creștinii pe care îi făcuse răspunzători de incendiu.

60 Brennus este numele dat de romani conducătorului galilor care au devastat Roma în anul 390 î.e.n. Se povestește că toți locuitorii Romei fugiseră, cu excepția a 80 de senatori, care și-au așteptat cu stoicism moartea, rămânând așezați pe locurile ce le ocupau de obicei în Senat și a tinerilor patricieni care s-au refugiat în Capitoliu. Roma a capitulat după șapte luni de asediu, iar Brennus a cerut 1.000 de livre de aur pentru a ridica asediul. Fiind acuzat că folosește greutăți false, Brennus și-a aruncat pe cântar sabia sa deosebit de grea și a pronunțat cuvintele rămase celebre până astăzi: „Vae victis!” („Vai de cei învinși”).

61 Pierre du Terrail, seigneur de Bayard (1474 – 1524), eroul Franței „le Chevalier sans peur et sans reproche” („cavaler fără teamă și fără prihană”). A luptat în războaiele purtate în Italia de Carol al VIII-lea, Ludovic XI și Francisc I și a căzut în luptă. A fost admirat chiar

și de dușmanii săi. Murind, i-a reproșat Conetabilului de Bourbon infama trădare. Cum Bourbon îl plângea, Bayard i-a răspuns: „Nu eu sunt de plâns, căci eu mor ca un om de bine; dar mie mi-e milă de dumneata, care lupți împotriva regelui, a patriei și a jurământului dumitale”. În *Chronique de Bayart*, 1836, LXIV, citată de H.E. Coleridge, moartea lui Bayard este relatată cu cele mai mici detalii, pe care le folosește și Byron în piesa sa:

„Quand îi sentit le coup, se printă cryer: Jesus!” et puis îi dist: Helas! mon Dieu, je suis mort!” Se prit son epee par le poignee en signe de croix en distant tout hault, Miserere mei, Deus secundum magnam miseri-cordiam tuam”.

(„Când a simțit lovitura a strigat: «Iisuse!» și apoi a zis: «Vai, Doamne, mor!» Și-a apucat sabia de minerul în formă de cruce, zicând cu voce puternică: «îndură-te de mine, Doamne, după mare mila ta».”)

62 „Vade în pace” = te du în pace (lat.).

63 Benvenuto Cellini (1500 – 1571), celebrul sculptor și scriitor florentin. În timpul atacului Romei, a apărat Castelul San Angelo împotriva

698

germanilor și s-a lăudat că el este cel care l-a ucis pe Conetabilul de Bourbon. Fiind închis sub acuzrția că ar fi furat aur din tezaurul Vaticanului, a fost eliberat la intervenția lui Francisc I.

64 Marmura cea mai celebră din Italia. Carierele din Carrara se exploatează de 2000 de ani.

65 Belktria este zeița războiului în mitologia romană, tovarășa lui Marte.

66 Milon (cca. 500 î.e.n.), celebru atlet grec, învingător în luptele organizate cu prilejul Jocurilor Olimpice.

67 Din trupele imperiale conduse de Conetabilul de Bourbon împotriva Romei, făceau parte cel puțin 6.000 de *Landsknechte* (pedestrași germani, purtători de sulită), convertiți la religia reformată și dornici să îi măcelărească pe catolici și să distrugă altarele și crucifixe. Conducătorul lor era Georg von Frundsberg, care pornise spre Roma din dorința de a-l spânzura pe Papă. El a trăit între 1473 și

1528.

08 Târfa din Babilon este numele dat în *Noul Testament*, bisericii catolice de la Roma.

69 Titus (40 – 81), împărat roman (79 – 81). El este cel care a distrus Ierusalimul.

70 Penthesilea, în mitologia greacă, regina amazoanelor, care s-a alăturat troienilor și a fost ucisă de Ahile, care apoi a plâns-o pentru curajul și frumusețea ei.

71 *ToMas* sau *Tolil*, carte din *Vechiul Testament*. Tobie este trimis de tatăl său, Tobit, într-un oraș îndepărtat, în Ecbatana Mediei. Tobie ajunge în casa Sarei care „fusesse măritată după șapte bărbați”, dar pe aceștia îi ucisese Asmodeu, duhul cel rău. Din cauza aceasta, slujitorii tatălui ei voiau să o alunge. Ea este ajutată de Rafael și se mărită cu Tobie pe care Rafael îl învață cum să îl alunge pe Asmodeu, afumând, inima și ficatul unui pește (*Tolit*, 3: 78 și 8: 2 – 3).

72 Nemrod, numele unui vânător vestit din *Vechiul Testament*, fiul lui Cuș, nepotul lui Ham și strănepotul lui Noe (*Facerea*, 10: 8 – 9).

73 Aici se încheia drama în forma în care a fost publicată la prima și la următoarele ediții. În anul 1901 însă, ei i se adaugă un scurt fragment, descoperit în manuscris și care poate arunca o lumină asupra proiectelor lui Byron, rămase însă neîmplinite.

Lia-Maria Pop

Postfață

Poate că faptul cel mai surprinzător în istoria teatrului englez din prima jumătate a secolului trecut e slabul ecou pe care l-a avut în public dramaturgia lui Byron. Cu excepția pieselor lui Shelley – *Cenci* și, evident, *Prometeu descătușat*, – nu se poate menționa nicio altă creație dramatică a vremii în care să se regăsească mai limpede trăsăturile unei mentalități cu adevărat ilustrative pentru epoca romantică. Surpriza încercată de istoricul literar e cu atât mai mare cu cât creația dramatică a autorului lui *Manfred* și al lui *Cain* pune în lumină o atitudine ce nu își află semnificațiile cele mai adânci decât în puține poeme, acestea având, însă, parte de o primire incomparabil mai entuziastă din partea cititorilor. Și, po de altă parte, câteva dintre

dramele sale erau destinate lecturii, deci se adresau, în esență, aceluiași public, ca și *Childe Harold* sau *Don Juan*. Iar celelalte, cum observă cu dreptate un comentator, „dovedesc o mare familiarizare cu convențiile teatrului, dorința de a compune un dialog plin de naturalețe, deși nu lipsit de accente retorice, capabil să treacă dincolo de scenă, și mărturisesc un interes statornic pentru realizarea unui adevărat spectacol” 1.

E mai presus de orice îndoială că Byron, ale cărui legături cu faimosul Drury Lane Theatre erau atât de strânse (a scris, în 1812, poetica *Adresă* la deschiderea localului reconstruit al acestei vechi instituții dramatice și, în 1814, a fost ales în Consiliul ei de conducere), cunoștea bine tehnica textului dramatic. Cu toate că el insista – publicând numeroase prefete – asupra caracterului „nescenic” al pieselor (ceea ce vine în violentă contradicție cu o altă declarație a sa, potrivit căreia își propusese „să reformeze scena engleză”), majoritatea scrierilor sale au văzut lumina rampei; e drept, mai ales după moartea autorului lor. Nu se poate susține în niciun fel că ele nu s-ar fi adresat spectatorilor de la începutul aceluia tulburat

1 Martin K. Nurmi, în *The Reader's Encyclopedia of World Drama*, edited by John Ga33-ner and Edward Quirm, New York, 1969, p. 103.

700

Început de secol, că ar fi fost cumva mai greu de înțeles decât versurile poemelor. Poate că atitudinea îndeajuns de ambiguă a lui Byron față de perspectiva transformării dramelor sale în spectacol dramatic să ascundă, cum s-a sugerat, „un soi de teamă: voia să obțină succese răsunătoare, dar se îngrozea la gândul eșecului, pentru că, într-o sală de teatru, aceasta i s-ar fi înfățișat mai clar decât eventualul insucces al poemelor, respinse de cititorii pe care, oricum, nu îi vedea” 1.

Cu totul îndoielnice sunt concluziile celor care i-au privit opera de dramaturg ca pe „un refugiu, o compensație a tensiunii sufletești, a solicitării intelectuale, a dăruirii totale cerute de poeme” 2. Dramele sale vădesc, fără niciun fel de echivoc, însușiri întru totul comparabile

acelora ale poemelor scrise în aceeași perioadă, deci în anii deplinei sale maturități. Aceleași întrebări fundamentale, aceeași neliniște gravă, tulburătoare, fac ca piesele să pară nu o dată adevărate transpuneri în dialog a textelor poemelor. Unii dintre eroii săi dramatici reprezintă, în realitate, reluări la o scară mai largă a portretelor desenate în poemele din acei ani.

«» „Despre Qkfawfra, de pildă, se pare că a fost compus la îndemnul lui

Shelley care, convins fiind fără niciun fel de ezitare de „măreția poetică” a prietenului său, îi cerea să încerce să scrie o operă pa măsura gândurilor ce dădeau înțeles suferințelor proprii îndurate cu demnitate, dar nu cu nepăsare³. Byron a început să scrie această dramă poetică în 1816, pe când se afla în Alpii Elveției; el avea s-o interpreteze ca pe „un catharsis”, intenția lui mărturisită fiind „să realizeze nu o dramă propriu-zisă... ci, mai curând, un dialog” ⁴. Sursa de inspirație a fost, probabil, Faust pe care „călugărul” Lewis, celebrul autor de romane gotice, i-l citise cândva în traducere englezească; dar eroul lui Byron nu va semăna cii ciăjyjujui Goethe, jilâl vaâevoca mai degrabă pe „Prometca., în Viziunea poetului englez, sensul dramei consta în contopirea conflictului cosmic eu adâncile tulburări lăuntrice ale individului. Protagonistul – au căzut de-aco rd comentatorii – «B urm cu toate că forma de expresie reprezintă o despărțire de modalitățile poetice folosite de el până atunci, intriga drantti că e alcătuită, la lal c9 („aceea a poemelor de până atunci, câin întrebările dureroase puse de existență și din răspunsurile pe care încerca să le dea poetul.

Samuel C. Chew, unul dintre primii istorici literari englezi care s-au consacrat studierii dramelor byroniene, remarcă odinioară că, în *Manfred*, poetul a creat „cea mii autentică întrupare a byronisrflului”; „Manfred – scria el – marchează, incontestabil, zenitul tipului de erou creat de

1 S.C. Chew, *The Drama» oi Lord Byron*, Baltiinore, 1915, p. 116.

1 Vezi William H. Marshall, *The Sme. ure of Byron's Modern Poems*, Philadelphia, 1962, p. 77.

— *Lord Byron's Correspondence*, edited by John Marray, New York, 1922, II, p. 19.1 Cf. Paul G. Tineblood, *Lorg Byron*, New York, 1969, p. 81.

701

Byron... Profunzimea gândului întregește aici melancolia căreia poemele de tinerețe îi dădeau doar o anume mondenitate” 1. Problema posibilelor surse i-a preocupat de multă vreme pe comentatori; ea nu reflectă, desigur, doar pasiunea pentru detaliu a unor spirite erudite, ci are rostul de a întregi conturul unei opere cu adevărat reprezentative. Se dovedește, astfel, din ce în ce mai argumentat, că drama byroniană e o sinteză complexă a unor direcții caracteristice romantismu Hr” de la răspântia celor două secole. Personaje cu un profil psihoiologic-și moral diver Tau fost po menite de exe-geții acestei opere ca modele ale eroului ei: „Werther al lui Goethe, Ren a al lui Chateaubriand, califul Vathek al lui Lewis, personaje ale altor romane gotice – *Castelul din Olranto și Misterioasa mamă ale* lui Walpole, *Bertram al* lui Maturin –, ale poemelor *Crăiasa Mab și Alastor ale* lui Shelley. Ceea ce le unește pe cele mai multe e o tragică inadaptabilitate, o inflexibilă hotărâre de a respinge orice compromis.

Dar Byron, ni se spune, se recunoaște dator în primul rând lui Eschil și *Prometeului* său². Eroul eschilian fusese de multă vreme una dintre creațiile literare cele mai îndrăgite de poetul englez; în vara lui 1816, cu puțină vreme înainte de a începe să compună *Manfred*, el scrisese un scurt poem care celebra suferințele Titanului, neînduplecata sa împotrivire față de tiranie, curajul și frumusețea sa morală. Pe de altă parte, drama reflectă o nouă atitudine a lui Byron față de natură; el nu mai crede în puterea ei de a-l ocroti pe om, așa cum postulau principiile gândirii naturiste ale lui Wordsworth, nici de „a-l elibera de el însuși”. Influențată, de bună seamă, de concepția lui Cuvier, viziunea lui Byron e legată de aceea a identificării naturii cu o forță care, transformându-se neconținut, declanșează cataclisme. E tema unui poem apocaliptic, *întuneric*, scris cam în aceeași vreme ca și *Prometeu*, proiectând imaginea înfricoșătoare a unei lumi pustii, sinistre, de după catastrofa care încheie cea din urmă etapă a evoluției

naturii.

Primele două acte ale lui *Manfred* au fost compuse în Elveția, cel de-al treilea la Veneția. Forma inițială era lipsită de unitate dramatică și poetică, fapt dezvăluit cu necruțătoare luciditate de Byron însuși: drama era „dezlănătă”. plină de „efecte de un gust îndoielnic”, „prea metafizică”, iar actul al III-lea era „îngrozitor de prost” 3. Când a aflat că William Gifford, unul dintre cei mai temuți scriitori satirici ai vremii, are aceeași părere despre actul final al dramei, n-a mai ezitat și, lucrând zi și noapte” 4, l-a înlocuit cu o versiune nouă, incomparabil mai densă și mai sobră; la reușita formei revizuite a contribuit decisiv vizita pe care, în primăvara lui 1817.

1 S.C. Chew, op. cit., p. 67.

«Vezi M.K. Joseph, *Bjinn: The Poet*, Londra, 1961, p. 104.

Vezi *idem*, p. 107

Paul G. True Wood, op. cit., p. 82.

702

a făcut-o la Roma¹. Opinia exegeților săi e aproape unanimă: revizuirea ultimului act a salvat întreaga dramă și i-a conferit o nouă semnificație poetică și filosofică pe care nu o avusese înainte.

Dar *Manfred* a prilejuit întotdeauna interpretări foarte diverse; nici din discuțiile cele mai recente sensul polemic nu lipsește. Unii o privesc ca pe o dramă compusă în felul „moralităților” medievale, strălucind însă de ideea Innitruutarăi între bine și rău și „preocupată în chip esențial de corințianța eului”, e mai curând „o dramă psihologică decât filosofică” „27Pre” nffu”.

— al și. „Mant’red e piuiuclică, miei stări de spirit pe ecranul unei existente... izbiuniiea poetică a unei probleme vitale-a unu undi viii” 3. Sau, după opinia altora, „motivul central din *Manfred* e remușcarea, suferința eternă de pe urma unei crime ce nu poate fi ispășită”, într-o dramă ce se înfățișează ca o „revelație continuă a caracterului și poveștii eroului... care caută salvarea de păcat” 4.

Eroul lui Byron e zdrobit de conștiința păcatului pe care l-a săvârșit, an păcat ce rămâne până la urmă ascuns celorlalți, invocând spiritele-Na<grii și Steaua propriului destin. Sfanfred își dă seama că

toate acestea se află sub stăpânirea unui Spirit al distrugeriliclice, al cataclismului inevitabil al întregului univers. Eroul dramei nu cere decât uitarea, dar nici măcar Spiritele nu i-o pot dăru, pentru că ele nu au putere decât asupra învelișului exterior al ființelor, nu și asupra eu. ui lăuntric. Blestemul aruncat asupră-i de un-Spixit care L luat forma iubiteisairnerdute. Astar declanșează drama lui Manfred: blestemul îl osândește la veșnicia Infernului dinăuntru propriei ființe.

Contemplând, de pe culmile Muntelui Jungfrau, frumusețea naturii-Manfred își dă seama că ea nu poate să-i aducă tămăduirea; înspăimântat tip puteroiț dbgfniffa vă a. nafiriri... el încearcă să se sinucidă, însă. ° s „lvt de Vânătorul de capre. Dialogul dintre cei doi îi oferă lui Hymn prilnjnt să dezvolte o temă preferată: superioritatea eroului însingur? * în – păcaM – jjău – erou-supraom – fată de măritorii de rând, îl hămân/3 ijiitm-ul Vrî, – iitoarei Alpilor, Manfred îi spună povestea tragică a morți” frumna «pl Actarfe făcând, doar aluzii vagi J” r – Tat 11Jni și ț. Brânci în Hurajpa. nityij, HânH...

Astarte îi apare din nou, erou! recunoaște în ea spiritul acelei „Una” care îi poate înțelege, „Una” pe care a iubit-o, dar a ucis-o prin dragoste.

M.K. Joseph observă cu finețe că păcatul lui ilanfred poate fi strict circumscris unui anume individ, unui temperament și unui univers maral, dar „consecințele lui sunt. yanbraliv alByifo-i.f. ii1 pă.f.at. n.1 lui] \fiâifrtfl a a. pppla.

* ellace pl, Țte... din rasa umană”. În ultima scenă a actului al II-lea, eroul – 1 *Ibid*.

— William H. Marshall, op. cit., p. 97.

1 W.J. Calvert, *Byron: Romantic Paradat*, Chapel HUI, 1935, p. 173.

«Andrew Rutheriord, *Byron: A Criticai Study*, Edinburgh-Londra, 1962, p. 79.

5 M.K. Joseph, op. cit., p. 104.

*

703

lui Byron cutează să provoace Răul însuși: el îl înfruntă pe

demonul Arima-a puterii distructive a naturii. Manfred știe că, mai

„Igresus de Arimanes. se află o forță a Binelui, rămânând ascunsă își necu-nnimul păitni t „tripfiii Tia. Tu ele din urmă, fantoma lui Astarte. îi vestește r3. Inna. rptapp m. rfigi-a-fânrif-n cu atâta dispare, e aproape”.

Și, în ultimul act – în noua versiune ce elimină finalul melodramatic – dârforima formă a dramei –, Manfred „ispășind, moare cu o superbă demnitate. a. lungându-i pe demonii care vin să-i ceară sufletul, așa cum i-l ceruseră; Fauat Emul] ni Byren e un Prometeu înfruntând puleiile jăjilul.

Manfred poate fi, așa cum îl privea Nietzsche, o materializare a ideii de supraom. Dar păcatul său și inevitabila prăbușire sunt consecințele orgolioasei despărțiri de restul T.[™]am + – H – jq în pna + în fi tp aici im f.az. nu Pinmfitti, ppntrq ră, suferințele lui nu provin din tulburătoarea conprov. n științăj unei datorii fundamentale față de ceilalți; și tocmai de aceea Byron nu poate să-i întrevadă alt destin decât prăbușirea. Drama lui e aceea a încătușării în păcat, salvarea nu poate, sta decât în moarte; pentru ca nu iPromelcu – purtător a jertfei aducătoare de lumină, nu poate fi niciun rometeu descătușat. Manânsingurarea lui voită, e un Primeteu înlănțuit pentru

„Tote-eauna.

” „Sodificând însăși structura ultimului act, Byron dovedea că și-a dat seama cât de nepotrivite erau convențiile goticului pentru analiza psihologică a personajului; exact în aceeași vreme, poetul era confruntat de această problemă în compunerea celui de-al III-lea, cânt al lui *Childe Harold*. De acum înainte, el va recurge cu consecvență la soluția unităților clasice, întru totul adecvate unei construcții monumentale a eroului. „Provocarea pe care o aruncă Manfred, oricât ar fi fost de confuză la început, e rațională în final și, în moarte, el se înalță la o mândrie stoică” 1.

Manfred e, desigur-JByron – așa cum au conchis de mult comenta – adăugat, un gyron care își aducea aminte de iecturile lui din MJlton... Când a creatreea de-a doua versiune a ultimului act, el „” Tgâir glas unei rațiuni a existenței. Arta lui nu mai e expresia clipelor

de (reverie s-tn a. dorințelor neîmplinite Nu mai e vorba de o conștiință artistică separată de conștiința umană” 2. Realizând acest tragic catharsis al suferinței, păcatului și remușcării, Byron e pregătit să mai facă încă un pas spre cunoașterea realistă de sine și spre ejmapriirea din – Don Junn” *, Manfred e o primă versiune a complexului și

Idem, p. 106.

! W.J. Calvert, op. cit., pp. 143 – 44.

3 Paul G. Trueblood, op. cit., p. 84.

Manfred e contemporan cu *Childe Harold*. Contemporane cu celălalt erou autoportretistic, cu Don Juan, vor fi alte scrieri dramatice, de o structură diferită¹; dacă nu întotdeauna cu ambițiile filosofice ale amplului poem din 1816 – 17, în orice caz mai aproape de întrebările pe care și le puneau oamenii obișnuiți, de confruntarea lor cu istoria. Ceea ce explică și faptul că ele au fost jucate mai des pe scenă (una dintre ele, și anume prima în ordinea scrierii, *Marino Faliero*, la Drury Line, chiar în timpul vieții autorului, într-o interpretare nu foarte plăcută³); când *Man-freil* a fost prezentat întotdeauna ca un „poem d ram \ t icun f eâcâe „oratoriu însoțit de muzica lui Schuti>a, nu, „într-o formă ca un efect remarcabil” 3.

„Dramele venețiene” – *Marino Faliero* și *Cei doi Foscari* – au fost publicate în 1821; că ele nu au însemnat o orientare statornică în cuprinsul teatrului byronian o dovedsște împrejurarea că, în același an, vedeau lumina tiparului alte piese cu o structură foarte diferită – *Sardemipal* și *Cain*. Exemplul urmat de el în „draraale venețiene” (ca și în cele care le vor urma Imediat, *Werner*, din 1822, și *Schimbarea schilodului*, publicată în 1824) «o sinteză nu foarte complicată a teatrului antic grec, a celui al clasicismului francez din secolul al XVII-lea și al teatrului lui Alfieri pe care, dintre toate acestea, Byron îl urmaază mii fidel³.

Implicațiile politice ale lui *Marino Faliero* sunt clare. Piesa a fost compusă într-o vrem.³ în care participarea lui Byron la mișcarea clandestină a carbonarilor atinsese un punct culminant; în același an când atitudinea lui față de timidele încercări ale „reformatoilor”

englezi de a modifica unele forma cu totul exterioare ale tradițiilor politice din țara lor devenise dia ce în ce mai sceptică și mai plină de dispreț. Byron cel de după 1820, ciad convingerile sale au dobândit, în contact cu cele ale carbonarilor, o orientare tot mii apropiată de sensurile cele răii radicale ale acțiunii politice, nu va nu-i putea accepta, în niciun chip, soluțiile „echilibrului” propovăduite de partidul *whig*. O influență adâncă a avut-o asupra sa, neîndoielnic, prietenul lui, Shelley, care, tot în jurul lui 1820, ajunsese la o formulare mii riguroasă a unor idei revoluționare, umbrite cândva de o candida, adolescentină viziune utopică.

Deși, ia *Marino Faliero* și, într-o măsură poate nu la fel de limpede, în *Gel doi Foscari*, conflictul dintre convingerile patriotice, spiritul însetat de libertate, pe de o parte, și cultul romantic al eroului, pe de alta, se dez

1 Dramele lui Byron sunt astfel datate de Herbert Road: *Man red*, 1817; *Marini Faliero*.

1320 *Sardanapal*, ianuarie-raa 1321; *Cei doi Foscari*, iunie-iulie 1821; Cam, iunie-aeptembrie

1321 *Cer fi pământ*, octombrio 1821; *Werner*, decembrie 1821-ianuarie 1822 –, *Schimbarea schi-l! i*; *: „mai iunie 1822 (Herbort Read, *Byron*, Londra, 1951, p, 30), ceea ce demonstrează că –! e ocupa o perioadă relativ compacta a creației poetului.

1 Martin K. Numi. op. cit., p. 101.

1 Vezi Saraue] C. Chew, *cp. di.*, p. 81.

st – *t* văluie mai brutal, e mai greu de rezolvat decât în oricare dintre operele dramatice ale lui Byron. Dogele Faliero, protagonistul celei dintâi drame, la început slăvit de ceilalți nobili ai Veneției, apoi azvârlit de ei în dizgrație, se răzvrătește, pornește o răscoală, e trădat și de ceilalți, e prins și decapitat pe treptele Marii Scări a Palatului Dogilor. Destinul lui reflectă viziunea încă ezitantă a celui care aderase la o conspirație, întemeiată, totuși, pe participarea unor clase sociale diverse: neîncrederea lui în mulțime exprimă poziția „unui aristocrat”, credincios ideilor revoluției, iubind sincer libertatea, dar care nu credea în puterea celor mulți” 1.

Cealaltă „tragedie venețiană”, *Cei doi Foscari*, reia tema, dar cu o intensitate sporită, de vreme ce purtătorii ideilor antagonice – patria, înțelegă ca rațiune supremă a existenței și lealitatea față de clasa căreia îi aparține individul – sunt, ca în opozițiile teatrului lui Corneille, fiul și tatăl. Tânărul Foscari se jertfește pentru Veneția, socotind că datoria pentru țară e datoria fundamentală a oricui; bătrânul doge pedepsește această abatere a fiului său de la obligația de a rămâne credincios ierarhiei aristocratice. Conflictul are, însă, o puternică tentă romantică și nu vom fi surprinși să îl legăsim – ca și pe acela al lui *Manfred* – printre izvoarele de inspirație ale picturii lui Delacroix. „Nicăieri în altă parte Byron nu a dezvăluit nia – clar separarea dintre dorința sa de libertate, de dreptate firească, și sentimentul că e, totuși, necesară o autoritate ordonatoare” 2.

Sardanapal – scris, ceva mai devreme, în același an – proiectează acțiunea pe un fundal cu totul diferit, acela al istoriei străvechi – Asiria din vremea regelui care a lăsat amintirea setei sale mereu nepotolite de fast (și el erou al unei foarte semnificative compoziții a lui Delacroix). Regele din Kinive se lasă în voia dorințelor voluptuoase și, cu toate că păstrează în adâncul sufletului intenții dintre cele mai generoase, nu poate să se împotrivescă răskoalelor pe care nepăsarea lui le provoacă, la fel ca și violența nestăpânită a lui Faliro. În viziunea lui Byron, Sardanapal e modelul suveranului luminat, brav, supunându-se intereselor supușilor fâi; „în ceea ce privește temperamentul, omenia, curajul mergând până! a sacrificiu, Sardanapal ilustrează idealul comportării unui conducător, în sistemul byron; an de valori” 3.

Dacă aceste trei drame au eșuat în încercarea lui Byron de a transforma teatrul englez și de a întemeia o tradiție clasică engleză, aceasta s-a întâmpiat, negreșit, pentru că „ele au apărut în momentul de culme al romantismului și pentru că, în spiritul lor, erau mai curând europene și itaienești decât clădite în sensul tradiției naționale” 4. Indiferent dacă *Marino*

1 E.D.H. Johnson, „A Political Interpretation of Byron's *Marino Faliro*”. În *Modern Language yuarterly*, m (1942), p. 425; citat în Paul

G. Trueblood, *op. cit.*, p. 105.1 M.K. Joseph, *op. cit.*, pp. 114 – 15. Paul G. Trueblood, *op. cit.*, p. 105. W.J. Calvert, *op. cit.*, p. 172.

1

Faliero reprezintă punctul cel mai înalt al eforturilor lui Byron de a crea o dramă clasică, așa cum crede Rutherford, sau dacă această calitate o îndeplinește *Sardanapalpe* care o preferă Joseph –, criticii sunt, aproape în unanimitate, de acord că toate cele trei drame laolaltă constituie o etapă importantă în încercările continue ale lui Byron de a descoperi forme poetice noi, adecvate exprimării unor complexe stări de spirit. „Se cuvine să-l recunoaștem pe Byron ca pe un pionier al epocii sale: lui îi revine meritul că, în plin romantism, s-a integrat în neîntreruptul efort ce a marcat istoria literaturii engleze de la Shakespeare până în zilele noastre de a așeza drama poetică «pe un temei contemporan funcțional» 1. Asemenea lui Eliot sau lui Yeats, în secolul nostru, Byron „a înțeles nevoia de a regândi și a reformula chestiunea expresiei dramatice și de a-i găsi noi modele; la fel ca succesorii săi, el merită să i se acorde acest credit, indiferent de succesul sau eșecul cutărei sau cutărei piese” 2.

Și să nu uităm că, dacă premiera lui *Marino Faliero* nu a însemnat neapărat un succes, fără să fie niciun eșec, în schimb *Cei doi Foscari*, beneficiind, în 1838, de interpretarea lui Macready, cel mai de seamă actor englez al vremii, a reprezentat un adevărat triumf: „asistența, în picioare, a ovaționat, fluturându-și batistele” 3, iar peste câțiva ani Verdi va compune o operă al cărei libret era bazat pe textul dramei lui Byron. Și *Sardanapal*, pus în scenă tot în 1838, de Charles Kean, a fost, foarte bine primit de public, deși, din nefericire, tăieturile operate în text diminuaseră mult semnificația morală și, odată cu aceasta, și interesul tematic al dramei. Să constituie dramele din 1821 dovada unei paradoxale anticipări a gustului spectatorilor din perioada în care se conturaseră îndeajuns de precis direcțiile unei reacții antiremantice?

Ultima dramă terminată de Byron (1821 – 22) este *Werner*, dedicată lui Goethe; în prefața ediției din 1822, poetul mărturisea că, în 1815, începuse să scrie o piesă care era, de fapt, adaptarea unei

povestiri gotice, *Krvits-ner*, citită de el în copilărie⁴. După șapte ani, el se întorcea la povestirea germană și crea o veritabilă dramă gotică, în care apar bandiți, castele ruinate, uși secrete, neașteptate schimbări ale destinului, misterioase înrudiri descoperite miraculos, un fiu pierdut și regăsit, un personaj ale cărui dimensiuni eroice „sunt prea mari pentru a se potrivi cu viața adevărată”⁵. Cu alte cuvinte, o întreagă recuzită caracteristică întru totul convenției goticului, culminând cu spectaculoasa dezmințire a așteptărilor spectatorului care încearcă să-l ghicească pe criminal.

1 Paul G. Trueblood, op. cit., p. 105.1 31.K. Joseph, op. cit., p. 112. Martin K. Xurrai, op. cit., p. 104.4 Vezi Francis M. Doherty, *Dijron*, Londra. 1968, p. f). *Ibii*.

706

Drama nu se limitează, desigur, la efectele realizate în tradiția narațiunii gotice; ea conține o dezbatere privitoare la păcat (în speță, la păcatul moștenit, ceea ce aruncă lumină asupra unei dureroase obsesii a lui Byron). Contrastul dintre tatăl care detestă violența și fiul – ucigaș cu sânge rece – e caracteristic drimeler byreniene, iar exegeții au crezut că pot identifica surse elizabetane (*Henne al IV-lea, Partea întâi și Eenric al V-lea* ale lui Shakespeare¹). Și, mai presus de orice, ei au apreciat fără rezerve versul energic, fluent, adesea scânteietor.

Scristo Mn 18 gg fdarjm Mcat. cum se știe, în 1824), fragmentuldra *Jmă. kMu*. mteipretat adesea ca „o appâă rej. cheie perioada dramelor „concepute în spiritul «n sfețe? or”². În realitate, chiar și așa cum Ira rămas-3 e-te-B7TTJTÂ7 cele câteva scc-ieârără să închege o acțiune dramatică, spun, totuși, mai mult. Povestea propriu-zisă e simplă, un amestec de roman gotic și de drgmă-lavigtiana: un ghebos, Arnold. e T vizitaț de TTrăvbl care-i TJTO – pum Tun schimb bizar: un trup superb pentru – „că/rin ar. 111 în cnrp cocoșat. Cei doi, într-un cuplu care le-a evocat unora „pe Don Quiioțeși pe RA. – nrjin3, prime, se să făptuiască isprăvi de vitejiedmrniil loâlââicândlât7T” lăă Taeoma, la asediul șijajejuirea căjeiajanidpă. „Dar, încă din prima scenă, ascultăm cuvintele grele ale nu ei jmame ce-i *” „rpp Tns Ra.7 ă. l-iîța1 b-TifiTJîntățfia: OYada tristă

că ocară pe care i-a azvâriase-o” dinioară propriaa mamă îl uimirea pe Byron după atâția ani. Cu toate că A-noldjiu e deloc un erou byronian: el suferă înger Tftgr. – înrăsă se răzvrătească și socotește, la un moment dat, că singura rezolvare „e sinuciderea (dar e salvat de „un bărbat înalt și negricios” care apare, „— cu un efect tipic romantic, din păcia adunată în jurul unei fântâni). S-a oeservat cu dreptate că, dintre cei doi, Diavolul – suav, spiritual, arrogant, disprețuitor – se apropie mai mult de portretul poefiihiy cu toată. Ț. a și la Arnold se deslușește clar un grgoli u a l infirmită tji (de pildă, o sinmifi-TTafivă evocarea, lui jnrmmr el Șchiop, cei care a putut să învingă natura potrivnic a, evocare ce păstrează ceva din mândria cu care Evron își amintea r „fie izbânziie sale sportive din anii de școală).

Schimbarea schilodului urma să încheie o direcție a dramaturgiei byroniene inaugurată de *Manfred* și care se dezvoltase paralel cu piesele istorice de factură neoclasică. Cu un an înainte de a fi început să scrie drama lui Arnold și a transformării sale, Byron compusese două „mistere”, reinterpretări ale unor legende biblice cuprinse în cartea *Geneici*. Ur. a dintre ele, *Cer și pământ*, e socotită de unii comentatori a fi „prima parte a unui poem neterminat” 4. Istoricii literari au pus în lumină influența lui

1 Vezi *ibid.*; M.K. Joseph, op. cit., p. 101; \V.-J. Calvert, op. cit., p. Vezi M.K. Joseph, op. cit., p. 104.3 Vezi Frâneis M. Doherty, op. cit., p. *Idim*, p. 122.

708

l

100.

Siielley, evidentă mai ales în stilul coral al dramei¹. Tema centrală e aceea a dragostei vinovate, prezentă în multe poeme ale sale; aici, ea e tratată îndeajuns de confuz și nu se poate ști ce pedeapsă le așteaptă pe fiicele lui lafet care au păcătuit cu îngerii. Singurul lucru care se poate bănuie e că ele sunt sortite nimicirii, de vreme ce sunt urmașe ale lui Cain, cel care stârnise cândva mânia neiertătoarei divinități.

Speranța lui lafet de a vedea lumea salvată din ucigașul potop e

spulberată de Duhurile răului, a căror ironie sardonică e, parcă, o prelungire a aceleia din *Childe Harold*: crâncena pedeapsă nu va schimba nimic și omenirea va avea parte de aceleași dureri, va fi supusă acelorași păcate, iar sancțiunea și răsplata vor fi la fel de nedrepte. Dumnezeirea e implicit învinuită de cruzime, hotărârea ei de a distruge lumea cu toate frumusețile ei fiind un păcat cu mult mai greu decât acela pe care ar vrea să-l pedepsească. Blestemul pe care îl aruncă Dumnezeirii o mamă ce-și știe pruncul osândit să piară în cataclismul dezlănțuit de o mânie rece și trufașă e grăitor pentru înțelesurile acestui „mister”, în esență foarte puțin scenic.

Deși se pare că a fost scris înainte de *Cerji-pământ* (tot în cursul lui 1821, dar imediat după *Cei doi Foscari* auzise a unei meditații privitoare la destin îi orrmiui confruntat cu neîndu – rarea forțelor mai puternice decât firava lui făptură, supusă suâerânteii și morții. Modelul este, evident, mai curând cel al misterelor medievale decât al tragediei neoclasice pe care îl urmaseră dramele compuse cu puțină vreme mai înainte. DSR sursele interpretării filosofice pot fi identificate în gândirea raționalistă a secolului al XVIII-lea, care se deslușește sub aparențele romantice ale multora din scrierile sale. În prefața dramei, Byron însuși își recunoaște ca puncte de pornire *Genesc-Moarlea lui Alei* de Soloraon Gessner jj – dj?” — teoria catastrofelor a lui Cuvier. Răzvrătirea împotriva divinității despotke era preluată, cu siguranța, din *Paradigui* –

călarriorleiprin spațiile stelare se afla în *Gândurile de – f?* LÂL—2 iJLlăli-Sh. elLky, La fel de amalgamate sunt și sugestiile filosofice pe care Byron și-a clădit drama: jelemente disparate ale dogmei calvineviziunea atomistă a, lui Lucrețiu. s7 lăelsmur Tui Pope, ideea jllurâtății lumilor a lui. Bernard de Fontencile, „degenerarea organică” a lui Buffon, „preadamismul” „călugărului” Lewis și, firește, așa cum preciza el însuși, teoria cataclismelor ciclice a lui Cuvier2. /Cât «e scrisă într-o vreme ce despărțea prăbușirea credințelor fundamenTStfste, șjmjinită cu adân. că pioșenie pe textul biblie, dejptjjjiția sunt Mpinr hiningjf. n și ori. ningjf. p ale. lui Darwin și Charles Lvell.

byronian, cu sensul implicit al vastului spațiu cosmic, e esenția. lmente modern” 3.

1 Herbert Read, *op. cit.*, p. 33.

Vezi M.K. Joseph, *op. cu.*, pp. 117 – 21.

1 Pau! G. Trueblood, (*p. cit.*, p. 109.

M

Asemenea lui Manfred și lui Iafet, Cain e mistuit de întrebări\privitoare la sensul destinului uman. El este eroul corâliillilalui dintic bum firabus. sindu-se sub povara ei; încercarea lui de a rezolva conflictul dintre injus-ii. tia-cosm. că „și propriul saTT gMț dedreptate e zadarnică. I se par odioase și cruzimea Divinității și cea a sacrificiului pe care dăruiește drept ofrandă. Cain e un fanatic al rațiunii inflexibile. aduce pe lume moartea: și cea dintâi moarte e o crimă.

Evoluția ideilor lui Byron, de-a lungul celor cinci ani care despart compunerea celui de-al treilea cânt al lui *Childe Harold* de publicarea lui *Cain* (*Werner* și *Cer și pământ*, scrise la scurtă vreme după aceea, reflectă atitudinea filosofică și morală ce definește „misterul” din 1821) conturează despărțirea de panteismul romantic și respingerea hotărâtă a viziunii unei „naturi binevoitoare”, adoptarea unui pesimism evoluționist în *Cain* și în dramele care îl vor urma (*Don Juan*, scris, cum se știe, în aceeași perioadă, va consemna aceeași semnificativă devenire a personalității poetului). Protestul violent care a întâmpinat publicarea lui *Cain*, în decembrie 1821, învinuirile de „blasfemie” reprezentau, de fapt, opoziția aristocrației conservatoare și a puritanismului față de întreaga operă a unui poet răzvrătit.

Dramaturgia lui Byron cuprinde, la fel de expresive și de semnificative ca și poemele lui, înțelesurile unei ireductibile revolte împotriva poncifurilor, a injustiției și a prejudecăților morale și sociale.

Dan GRIGORESCU